

Indraja

Utenos kraštiečių kultūrinis žurnalas

Kaina 4,50 Eur

9 772029 975003

Mes buvome laukiami

Kaip Kirdeikiai tapo bažnytkaimiu

Metų keramiko laurus šį kartą nuskynė vilnietė

*Nr. 1 (84)
2022 m. kovas*

Žurnalą „Indraja“ galite
prenumeruoti ir gauti į savo pašto
dežutę visoje Lietuvoje.

Prenumeratos kaina
vienam ketvirčiui – 4,50 Eur
Žurnalas išeina 4 kartus per metus

Užsisakyti kraštiečiams skirtą žurnalą galima
laikraščio „Utenos diena“ redakcijoje (Maironio g. 34, Utena) bei
visuose Lietuvos pašto skyriuose.
Daugiau informacijos tel. (8 389) 61 460.

Indraja

2022 m. Nr. 1 (84)
Leidėjas UAB „Utenos diena“
ISSN 2029-9753

REDAKCIJA

Adresas: Maironio g. 34, 28193 Utena,
tel. (8 389) 61 460

REDAKTORIUS

Vytautas RIDIKAS
Tel.: 8 657 47 758, el. p. redaktorius@utenosdiena.lt

ŽURNALISTAI

Deimantė KAZOKAITĖ
Visvaldas KULAKAUSKAS
Lina NARČIENĖ
Aurelija KAIRYTĖ-SMOLIANSKIENĖ
Jurgita ULKIENĖ
Vilija VISOCKIENĖ

MAKETUOTOJA - DIZAINERĖ

Jonė BUROKAITĖ

REDAKcinė KOLEGIJA

Prof. Arvydas ŠALTENIS – kraštiečių klubo „Indraja“ prezidentas, Lietuvos dailininkų sąjungos narys.
Regina KATINAITĖ-LUMPICKIENĖ – Lietuvos rašytojų sąjungos narė, poetė.
Petras PANAVAS – Lietuvos rašytojų sąjungos narys, rašytojas, publicistas.
Vytautas INDRAŠIUS – rašytojas, kraštotyrininkas.

Spausdino UAB „Judex spauda“

Tiražas 1 000 egz.

Maketavo UAB „Utenos diena“
Platinti žurnalo tekstus be rašytinio redakcijos sutikimo draudžiama.

Leidinyje panaudotos Vytauto Ridiko (21, 35–37, 47, 64 psl.), Juozo Kaupo (2 psl.), Vilijos Visockienės (38, 39 psl.), Visvaldo Kulakausko (48 psl.) nuotr., Andriaus Raščiaus asmeninio archyvo (3–6 psl.), Vlado Leipaus asmeninio archyvo (10–13 psl.), Vytauto Račicko asmeninio archyvo (14,15 psl.), Antano Žilėno asmeninio archyvo (23–28 psl.), Airės Andrijauskės asmeninio archyvo (32–34 psl.), Dariaus Musteikio asmeninio archyvo (40–43 psl.), Vidos Garunkštytės asmeninio archyvo (49, 50 psl.), Antano Gasperaičio asmeninio archyvo (53–57 psl.), Šarūno Laužadžio asmeninio archyvo (58, 60 psl.) nuotr., Utenos kraštotyros muziejaus archyvo (43 psl.) ir laikraščio „Utenos diena“ archyvo (65, 66 psl.) nuotr., Vijos Tarabildienės tapybos darbas „Kirdeikių bažnyčia“ 2019 m. (30 psl.)

Pirmame viršelio puslapyje dailininko Valentino Varno tapybos darbas „Kirdeikių“ 2019 m.

SRTRF parėmė rubrikas

SUSITIKIMAI, ATMINTIS, PASTOGĖ, ISTORIJA,
INTERVIU, SUKAKTYS, HOROSKOPAI

Projektą iš dalies finansuoja
Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas
UAB „Utenos diena“
2022 metų projektui „Utenos
kraštiečių kultūrinis paveldas
„Indraja“ skirta 12 tūkst. Eur.

TURINYS

SUSITIKIMAI	3 psl.
Poeto Prano Raščiaus širdyje visuomet tekėjo upė Šventoji	
ATMINTIS	10 psl.
Mes buvome laukiami	
JUBILIEJUS	14 psl.
Utenoje pirmąsyk paragauti ledai iš Vytauto Račicko atminties neištirpo	
KŪRYBA	17 psl.
Pavasaris laukais žingsniuoją	
PASTOGĖ	20 psl.
Kaip Kirdeikiai tapo bažnytkaimiu	
INTERVIU	32 psl.
„InterArt“ galerijos įkūrėja: „Uteniškiai vertina rankų darbą“	
PARODOS	35 psl.
Metų keramiko laurus ši kartą nuskynė vilnietė	
PARODOS	38 psl.
Tarptautinėje parodoje „Žirgas fotografijoje“ dominavo užsieniečiai	
ISTORIJA	40 psl.
Svarbu išsaugoti laisvės kovotojų atminimą	
SUKAKTYS	44 psl.
Jubiliejaus proga – 90 faktų apie Utenos A. ir M. Miškinį viešąją biblioteką (1931–2021)	
ASMENYBĖ	48 psl.
Protėvių lizdo neapleidžianti bibliotekininkė brenda nenumeliuojamais knygų laukais	
SUSITIKIMAI	52 psl.
Antano Miškinio prisiminimai apie Pulgį Andriušį	
SUKAKTYS	58 psl.
Šarūnas Laužadis – ne tik inžinierius, žurnalistas, bet ir rašytojas	
KŪRYBA	62 psl.
Padavimas apie Švenčionių miestą	
HOROSKOPAI	65 psl.
Žuvų horoskopai	

...ne tik apie keistą testamentą

„Einu žmonių ir likimų vieškeliu. Ne tuo naujai nutiestu didžiųjų pertvarkų metais, pro sovietmečiu statytus namus, kuriuose jau nauji vardai ir nauji rūpesčiai, nė kiek nepanašūs į čia ankščiau gyvenusiųjų. Einu tuo dulkėtu, kurį pramynė žmonių kojos ir arklių traukiami vežimų ratai, kuris dar dvelkia gilia praeitimi ir išsaugojo senojo vieškelio vardą. <...> Einu senuoju žmonių ir likimų vieškeliu. <...> Tai kas, kad daugumos pastatų vietoje plynės, kitų – tik pamatų akmenys. Bet – jie laukia, kad kažkas ateis, pravers čia gyvenusiųjų širdis, prakalbins, pajvairins kasdienybę, atras jų džiaugsmo ir skausmo dienas“, – savo jau greitai šviesą išvysiančioje naujos knygos įžangoje, kurių tautai dovanojęs beveik dvidešimt, rašo rašytojas ir kraštotyrininkas nuo Užpalių krašto Vytautas Indrašius. Šį kartą, arba tiksliau – šiame numeryje, nesuteiksiu Jums, mūsų mielieji skaitytojai, malonybės pavartyti jo mintis, paskanauti jo kūrybą, palieku tai ateičiai. Ir vėl man netelpa viskas į žurnalą, ką esu sumanęs. Tačiau mano bičiulio išsakytos mintys labai siejasi su nūdienu, kai ateis laikas, bent aš tikiu, kad mūsų bičiuliams ukrainiečiams teks taip pat sugrįžti namo ir ieškoti naujo „savo vieškelio“. Atsiverskite paskutinį šio numerio puslapį, kur lyg kažkokį simbolį arba išraišką, nuosaką ar įpareigojimą surašė savo testamente tautai Petras I. Paskaitykit ir suprasit, kad jo „srovė“ tarsi įpareigojimas be jokių užtvarų dabar niokoja mielą Ukrainą. Jis įpareigojo rusus nugalėti mus ir „Vienos dvare pasidalyti pasaulio karalystę“. Gal tas „marazminis“ beprotis ir perskaitė kur nors tą testamentą, kad jam visai „pavažiavo stogas“, ir nutarė „Vienos dvare“ surengti karnavalą su savo juokdariais ir vasalais. Tik kaip kokia rakštis jo steroidinėj subinėj kelių pastojų Ukraina, jos žmonės – moterys ir vyrai...

Taip jau nutiko, kad šio numerio pristatymą pradėjau nuo pabaigos, juk daugelis skaitytojų ir laikraščius pradeda vartyti nuo paskutinio puslapio. Todėl šių metų žurnalą pradedame mielos žolininkės ir raganos, kuri kažkada ir man leido ją taip vadinti, – Žuvų horoskopu. Toliau sutinkame slaptingą Švenčionių miesto padavimą, surašytą šaunaus kolegos, kuriam pernai sukako 70. Kitas, ne ką prastesnis, kraštotyrininkas ir rašytojas mus supažindina su dviejų mūsų krašto iškilių rašytojų (vieno prisiminimai apie kitą) dar niekur neskelbtomis istorijomis.

O kas mes būtume be knygų ir jų saugyklų – bibliotekų? Todėl šį kartą sustokime ties rimtu vienos jų gyvavimo slenksčiu ir pasigėrėkime tarsi brandžia mergaite, nepamiršdami jos gyvo organizmo bei protėvių lizdo neapleidžiančios jų vadovės.

Visų skaitytojų žvilgsnį turėtų prikaustyti visai nekaustyti 58-erius metu po žeme išbuvę batai. Kas tai?.. Paskaitykite ir sužinosite.

Be parodų ir jų aprašymo, ar jos būtų vieno mano puikaus bičiulio muziejuje, ar kitose galerijose, žurnalas prarastų išliekamąją vertę, todėl neįmanoma, kad čia nesipuikuotų mūsų šalies menininkai.

Be istorijos, kaip ir be galerijas užpildančio meno, neįmanomas mūsų gyvenimas. Tos istorijos niekada nebūna per daug. Nenurašyta nuo vadovėlių ir knygų, ji tampa autentiška ir priimtina kiekvienam mūsų, nes pildo kuklią pažintį su mūsų kraštu. Taip ir čia – žurnalo puslapiuose nugulė dar vieno mano bičiulio, kuris vasario mėnesį paminėjo savo gyvenimo metų 70-metį, su dideliu entuziazmu surinkta ir surašyta Kirdeikių bei Linkmenų krašto istorija.

O šio žurnalo pradžioje – mūsų didžiavyriai – vienas puikus poetas, kitas vaikų knygų rašytojas, kuriuos į savo gražius metus palydi visas smetoninių berniokų kolektyvas. Žaviuosi jais, nes beveik visus pažinojau, o tuos likusius tris – ir dabar sutinku. Sveikatos jiems ir ilgaamžiškumo, nes juk 90 – dar ne riba.

**Keistoko (visomis prasmėmis) pavasario sulaukusius
sveikina Jūsų redaktorius Vytautas RIDIKAS**

Poeto Prano Raščiaus širdyje visuomet tekėjo upė Šventoji

Andrius RAŠČIUS

Utenos krašto rašytojui Pranui Raščiiui šiemet būtų sukakę 90 metų. Pranas Raščius gimė Aukštaitijoje, netoli Užpalių esančiame Linskio kaime. Mokėsi Užpaliuose, vėliau Svėdasuose. Dirbo „Literatūros ir meno“, „Tiesos“, „Šluotos“, „Pergalės“ redakcijose, o kūrybinė veikla buvo jo profesija „pagal pašaukimą“. Poetas mylėjo savo tėviškę, žemę, gamtą. Jo jautrūs ir įkvepiantys eilėraščiai – lyg kelionė per gimtąjį kraštą, kurios įspūdžiai ilgam išlieka atmintyje.

Pranas Raščius

Ištakos

Iš Prano Raščiaus eilėraščio „Gyvenime!..“:

*Gyvenimas – srovė,
Žmogus, į ją patekęs,
kur nešamas yra,
dažnai pats nesupranta.
Ir ima irtis ten,
kur tylą mato akys,
kad tik greičiau,
kad tik greičiau į krantą.*

Indraja

Prano Raščiaus gyvenimo upė prasidėjo 1932 metų rugsėjį. Būsimas poetas augo didelėje šeimoje, turėjo brolius Joną ir Antaną, seserį Juliją. Baigęs mokyklą, įstojo į Lietuvos žemės ūkio akademijos (dabar – Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademija) Hidromelioracijos fakultetą, tačiau jautė, kad inžinerinės pakraipos mokslai ne jam. Kas žino: gal tapęs inžinieriumi būtų statęs upių užtvankas, dambas ar pralaidas? Tačiau gyvenimas pasu-

ko kita vaga – į literatūros vandenį.

Trys upės gyvenime ir kūryboje

Prano Raščiaus, kaip literato, misija labiausiai išryškėja lyrinėje poezijoje, poetas yra išleidęs ne vieną lyrinį eilėraščių knygą. Ypatinga vieta jo kūryboje skirta tėviškės, gamtos, žmogaus būties temoms.

Prano Raščiaus kolegų rašytojai jau seniai pastebėjo, koks gilus ir empatiškas poeto ryšys su žeme, miškais, upėmis ir

apskritai visa gamta. Poeto ilgametis kaimynas rašytojas Mykolas Karčiauskas rašė: „Daugiau žinančiam poeto kūrybą tai tarsi iš dosnaus miško šulinio besiskleidžianti gaiva... Gamta Pranui Raščiui buvo šventa, su šviesiu ilgesiu, iš Aukštaitijos dainorėlių ir Dzūkijos raudotojų perimtu grauduliu ir meile, kalba apie beržą, dangaus spalvas, girios ošimą, upėtakio blyksnį upės sraunumoj. Lyg dailininko paletėj atsiskleidžia peizažai, laiko ir erdvės pojūtis, subtiliai perteiktas gyvenimiškumas, gamtos grožis ir trapumas.“

Poeto bičiulis rašytojas Juozas Požėra žurnale „Literatūra ir menas“ publikavo poeto atminimui skirtą straipsnį „Lietuvos grožio dainius parėjo...“, kuriame rašė: „Aš tikrai nežinau kito šiuolaikinio mūsų poeto, kurio lyriką taip be paliovos gai vintų mylimos Lietuvos grožis, jos gamta. Sakytumei, ji šitaip atsidėjo poetui Pranui Raščiui už ištikimybę, už taurią ir švelnią meilę, kurią jis puoselėjo ir saugojo per visą (gaila, neilgą) savo gyvenimą, iki paskutinio atodūso. Apie šį poetą galima be išlygų pasakyti: jo kūryba – jo gyvenimo būdas. Niekas tiek daug nerašė gamtos motyvais, kaip Pranas, suplakdamas juos su amžinomis žmogaus gyvenimo problemomis, susiedamas su visiems mums rūpimais žmogaus būties klausimais ir mįslėmis. Nėra turbūt Aukštaitijoje ar Dzūkijoje upės ar upokšnio, kur dešimtimis ir šimtais kartų būtų nesilankęs poetas. Jis gerai pažinojo ne tik kiekvieną, net patį mažėliausią upokšnio vingį, bet ir kiekvieną akmenį, pūpsantį vagoje. Ir iš kiekvienos išvykos sugrįždavo su turtingu laimikiu – eilėraš-

čio posmu ar taikliai pastebėta subtilia poetine detale...“.

Nuo pat vaikystės poetas buvo aistringas žvejys, tačiau žvejojo tik upėse: spinningavo ir gaudė kiršlius tuo metu gana egzotiška meškere „museline“, kurią pamatę kaimo gyventojai vis klausdavo, kodėl tas žalias valas neskęsta.

Poetas ypač mėgo tris Lietuvos upes: gimtąją Šventąją, Aukštaitijos puošmeną Žeimeną ir Dzūkijos gražuolį Merkį. Šios trys upės poeto kūryboje paminėtos ne kartą. Be to, kiekvienai iš jų yra dedikuoti atskiri eilėraščiai: antai Žeimeną pagerbta eilėraščiuose „Prie Žeimenos – skaidriosios upės“ ir „Vėl abu...“, na, o Merkiui ir dešimčiai jo intakų yra sukurtas 10 eilėraščių ciklas „Prie Merkio dukterų ir sūnų“. Tačiau dažniausiai poeto eilėraščiuose tekęjo Šventosios upė.

Eilėraštyje „Šventoji“ Pranas Raščius rašė:

*Ak, upe mano,
apsupta žydrynės
meldų ir nendrių
ir pušų lieknų,
jei negaliu tavęs
atskirti nuo gimtinės,
kaip qžuolo nuo jo tvirtų šaknų, –
tai kaipgi nevadint tavęs
Šventąja.*

Paliesdamas būties temą, eilėraštyje „Sapnas“ poetas svajojo:

*Sapnavau:
ievy baltų –
pilna prie Šventosios tilto,
kad širdis
prie jos krantų*

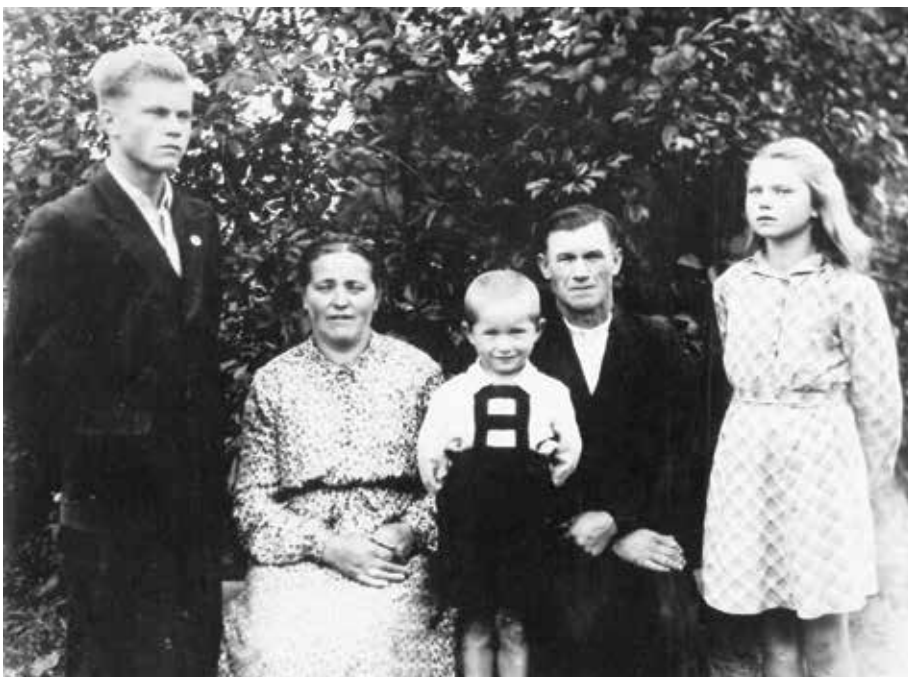
Pranas Raščius žvejyboje

tėviškės grumstu pavirto.

Bendrakeleiviai iš Aukštaitijos

Didesnę gyvenimo dalį Pranas Raščius pragyveno sostinėje. Čia turėjo daugybę kaimynų ir kolegų, kilusių iš Aukštaitijos ar kitaip su šiuo kraštu susijusių.

Poetas gyveno Antakalnio mikrorajone Mildos gatvėje esančiame daugiabutyje, vadinamuose „rašytojų namuose“, kuriuose pagal sovietmečiu galiojusią tvarką gyveno tik literatai ir jų šeimos. Nors tokia būstų skyrimo tvarka šiais laikais atrodytų keistoka, bet istorijos, kaip ir žodžių iš dainos, neišmesti. Tad šiuose rašytojų namuose Prano

Pranas Raščius (kairėje) su tėvais, broliu Antanu ir seserimi Julija

Poetas jaunystėje

Raščiaus kaimynais buvo ne vienas literatas aukštaitis: rašytojai Algimantas Baltakis, Saulius Šaltenis, Antanas Drilinga, literatūros kritikas Petras Bražėnas.

Tame pat Antakalnio mikrorajone, tik kitoje gatvėje, kuri dabar vadinama P. Širvio gatve, gyveno iš Aukštaitijos kilęs garsus poetas Paulius Širvyys.

Poetui dirbant „Šluotos“ žurnale, jo kolega buvo rašytojas, publicistas – aukštaitis Jonas Sadaunykas-Sadūnas.

Prano Raščiaus eilėraščių skaitovai, su poetu dalyvaudavę poezijos vakaruose, taip pat yra susiję su Aukštaitija: iš šių kraštų kilęs aktorius Algirdas Grašys, o aktorė Regina Paliukaitytė čia mokėsi.

Poeto gyvenimo keliai yra susikirtę ir su aukštaitiais poetu Antanu Miškiniumi bei rašytoju miškininku Gediminu Petru Isoku.

Tikiuosi, neišsižėis iš Aukštaitijos kilę literatai, kurių nepaminėjau. Šiame straipsnyje nesiekiu išvardyti visų šio krašto menininkų ar kaip nors paminėti jų reikšmės lietuvių literatūrai. Tenorėjau atskleisti dar vieną su Aukštaitija susijusį poeto gyvenimo fragmentą ir pasakyti, koks, pasirodo, nedidelis yra mūsų kraštas.

Tolimi kraštai

Daugelis mūsų, kuriems teko gyventi sovietmečiu, pamename, kaip anais laikais sudėtinga buvo kur nors išvykti ir koks didelis buvo kelionių alkis. O juk taip įdomu, kaip svetur gyvena žmonės, kokia gamta juos supa.

Pranui Raščiiui tais sudėtingais laikais teko pabuvoti Vidurinės Azijos kraštuose, keliauti po Sibiro taigą. Taigoje poetas sukūrė eilėraščių ciklą, tačiau, nors ir kokie egzotiški tie svetimi kraštai buvo, eilėraščiuose jaučiamas gimtosios žemės, namų ilgesys, ir vėl suspindi Šventoji.

Taigoje sukurta eilėraštyje „Žingsniai“ Pranas Raščius rašė:

*Girdėjau aš:
per blizgantį pusnyką
ateina tėvas, nešinas grąžtu...
– Sūnau, pavasaris!
Nubėki tu
prie šniokščiančios Šventosios į beržyną,
pragręžki beržą
ir sulos, kuri gaivina,
kuri jėgas senatvėj sugrąžina,
prileisk qsočią lig pačių kraštų!*

Šeimos užtėkis

Poeto žmona Danutė kilusi iš Aukštaitijos, tik arčiau Ukmergės. Poeto dukra Dalia ir sūnus Andrius gimė ir augo Vilniuje. Poeto gyvenimo vertybės ir tėviškieji genai savo nematomomis gijomis darė įtaką vaikams. Poeto dukra (ir net anūkai) stu-

dijavo lietuvių kalbą ir darbuojasi leidybos bei pedagogikos srityse.

Sūnaus (šio straipsnio autoriaus) profesija kitokia, bet trauka gamtai nuo pat vaikystės buvo didžiulė, kaip tėvo. Dar vaikas eidavau kartu žvejoti, o po tėvo mirties žvejojau su jo paliktomis meškėrėmis. Tėvas mirė anksti, taip ir nespėjome „kaip suaugę“ pakalbėti apie gyvenimą. Bet tėvo vidinį pasaulį ir vertybes pažinau skaitydamas jo eilėraščius, tarsi užpildydamas tai, kas liko neiškalbėta.

Apie gyvenimo drumzles – su šypsena

Poetas kurį laiką dirbo humoristiniame „Šluotos“ žurnale, sudarė anuomet populiarių humoreskų rinkinį „Čia prie jo Kindziulis“. Ir pats sukūrė nemažai satyrinių eilėraščių, išleido keletą satyrinės poezijos knygelę, atskleidžiančių

žmogiškąsias ydas, kurių nei anais laikais, nei dabar netrūksta.

Pranas Raščius buvo žinomas, visų pirma, kaip lyrinės poezijos autorius, ypač daug rašantis gamtos tematika. Tačiau apie gamtą juk galima rašyti ne tik lyriškai, bet ir su humoru. Na ir kaip, būdamas aistringą žvejų, apsieisi be žūklės temų!

Prano Raščiaus satyrinis eilėraštis „Jei šefas pasakė“:

*Dieviška kantrybė šio tylaus mėgėjo! –
Paupy giliausią duobę prastovėjo...
Nors nekimba niekas – ir toliau čia stovi,
braukdamas nuo nosies prakaitą rankove.
– Eik, žmogau, prie vingio – ten vieta gera!
– Ką jūs?! Šefas sakė – čia žuvies yra!*

Merkys „atplukdė“ sodybą

Merkys buvo viena iš mėgstamiausių po-

Su aktoriumi Algirdu Grašiu (poeto satyrinių eilėraščių skaitovu)

Su aktore Regina Paliukaityte (poeto lyrinių eilėraščių skaitove)

eto upių, prie kurios pažvejoti, pailsėti ir kūrybinio įkvėpimo pasisemti Pranas Raščius vykdavo gana dažnai. Keletą vasarų poetas su šeima buvo apsistojęs pas vietinius dzūkų prie Merkio esančiame Puvočių kaime, dabartiniame Dzūkijos nacionaliniame parke. Puvočius nuo seno mėgo grybautojai, žvejai bei kitų gamtos teikiamų džiaugsmų mylėtojai. Čia vykdavo vadinamieji baidarininkų „sąskrydžiai“, čia praktiką atlikdavo būsimieji biologai iš aukštųjų mokyklų. O ką jau kalbėti apie žvejų „muselininkų“ susibūrimus.

Pranas Raščius pamilo Puvočius ir, atsiradus galimybei, įsigijo kaimo pakraštyje esančią girininkijos sodybą. Sodyba buvo apleista, tad poetas daug ką įrengė savo rankomis. Šis Dzūkijos kampelis ilgam tapo visos šeimos mėgstamu prieglobsčiu.

Poetas gerai sutarė su kaimo žmonėmis, buvo gerbiamas, laukiamas ir dažnas svečias dzūkų namuose. O poeto sodyboje svečių irgi netrūko: apsilankydavo menininkai, miškininkai, žvejai ir daug kitų žmonių.

Suprantama, Dzūkija paliko pėdsaką ne tik poeto gyvenime, bet ir kūryboje. Puvočių kaimui poetas parašė eilėraštį, kuris taip ir vadinasi: „Puvočių kaimui“. Dzūkijos motyvas taip pat suskamba eilėraštyje „Grybaujant“, na, o Dzūkijos upės prateka ne viename poeto eilėraštyje.

Nenuostabu, kad poetui atminti po jo mirties Dzūkijos miškininkai kartu su rašytojais Puvočiuose pasodino 55 (tiek metų jam būtų sukakę) ažuoliukų alėją, taip pat pastatė stogastulpį, kurio autorius – Dzūkijos skulptorius Antanas Česnulis. Stogastulpyje iš poeto eilėraščio iškalti žodžiai „Srovė Merky dar spinduliuoja...“.

Beje, ažuolų alėja yra simboliška ir kita prasme: juk poetas labai mylėjo miškus, jų išsaugojimo bei medžio sodinimo temomis

sukūrė ne vieną jautrų eilėraštį, na, ir pats mielai dalyvavo miškų sodinimo akcijose.

Knyga „Paragauki sulos“ – lyg plauktum per gimtąjį kraštą

2021 metais pasirodė Prano Raščiaus lyrinės poezijos rinktinė „Paragauki sulos“, kurią sudarė ir išleido poeto sūnus (šio straipsnio autorius). Knygoje yra publikuojami gražiausi, skaitytojų jau pamėgti, laiko išbandyti eilėraščiai, savo skleidžiamomis vertybėmis aktualūs lig šiol.

Parinkti knygos viršeliui iliustraciją ilgai netruko – bus upė! Juk ji taip simboliškai atspindi poeto lyrinę kūrybą: tikra, nesumeluota, dinamiška, melodinga, jausminga. Upė – tai stiprybės, atgaivos, kelionės ir viso gyvenimo simbolis.

Neslėpsiu: pradžioje planavau, kad viršelyje bus kažkuri iš mylimiausių poeto upių: Šventoji, Žeimenė arba Merkys. Bet skaitytojai turbūt pamena, kokia snieginga buvo praėjusi žiema ir kokios patvinusios upės pavasarį. Rasti tinkamą kadrai didelėje upėje nelengva, o leidybos darbai nelaukė. Tad viršeliui pasirinkau Lietuvos kalnų upę tituluojamą Dūkštą. Pamenu, kaip smalsiai Dūkštos pažintinio tako lankytojai stebėjo, ką aš ten įbridęs fotografuoju.

Sudarydamas šią knygą norėjau, kad Prano Raščiaus eilėraščiais skaitytojas tarsi upę plauktų per gimtąjį kraštą, nuolatos keičiantis peizažams: tai miškas, tai pieva, tai rugių laukas, kartais paukščiai praskrenda, upė čia išplatėja, rami, čia srove šniokščia per akmenis... O šalia upės – žmogus su savo išgyvenimais bei amžinaisiais būties klausimais.

Galbūt šią knygą atspindės eilutės iš Prano Raščiaus eilėraščio „Prie Versekos“:

*Išvyski skruzdėlę,
kylantį paukštį,
kai vėjas pūsteli,*

*į svaigų aukštį.
Išvyski viską:
dirvas ir mišką,
ir šviesų spindulį,
ir žiedų mindomą...
Pažink iš lėto
brastą ir sietuvą,
kiekvieną pėdą
ir visą Lietuvą.*

Vyresnės kartos skaitytojai galbūt pamena savo metu labai populiarią poezijos rinktinę „Po medžio ir paukščio sparnais“. Jame buvo publikuoti visų Lietuvos poetų gražiausi eilėraščiai apie Lietuvą, žemę, gamtą, pradedant Kristijonu Donelaičiu ir baigiant to laikmečio poetais. Šio rinkinio sudarytojas buvo ne kas kitas, o poetas Pranas Raščius. Knyga „Paragauki sulos“ savo dvasia truputį panaši į minėtąjį rinkinį, tik skirta ji pačiam Pranui Raščiui, tarsi likimo dėsnis.

Kelionės pabaiga

Iš Prano Raščiaus eilėraščio „Ko nusišypsojai, tėve?..“:

*Gal pagaliau
palaiminga ramybė krūtinę
tyliai užplūdo,
kad baigės kelionė,
lyg upė, tekėjus sraujai...
— — — Ko nusišypsojai, tėve,
akimirka tą paskutinę,
kai iš pasaulio
tamsion nežinion išėjai?..*

Kilęs iš Aukštaitijos didesnę gyvenimo dalį Pranas Raščius pragyveno Vilniuje. Čia ir jo gyvenimiškosios kelionės pabaiga, likus vos porai mėnesių iki 55 metų sukakties.

Tačiau didmiestis nepakeitė poeto vertybių. Pranas Raščius buvo paprastas ir nuoširdus, rasdavęs bendrą kalbą su visais – ir menininkais, ir mokslo žmonėmis, ir kaimo gyventojais. Poetas liko ištikimas amžinosioms vertybėms: tėviškei, žemei, gamtai, žmogiškumui.

Visą gyvenimą poetas keliavo po savo kraštą... eilėraščiais, mintimis... Jo širdyje visuomet tekėjo gimtinės upė Šventoji.

Skaitytojų pamėgtame eilėraštyje „Kokios ilgos tamsios naktys“ Pranas Raščius sakė:

*Kokios plačios, begalinės
žalios pievos prie Šventosios,
kaip per jas, lyg išvarytas,
iškeliauji iš namų.*

*Koks siaurutis žalias ruožas
prie Šventosios mėlynosios, –
peršoki jį kaip šiaudelį,
kai namolia vėl grįžti.*

Su žmona Danute ir sūnumi Andriumi sodyboje

KUR PAŽVELGTUM

*Pažvelgiu į dangų: spiečiai
šviesulių... Apsvaigs galva...
O visų šviesiausiai šviečia
Lietuva.*

*Pažvelgiu į vieną pusę:
Merkio pasaka melsva
ir Punioj vakario gūšiai, –
Lietuva.*

*Pažvelgiu į kitą pusę:
ošia Baltija laisva...
Dūžta bangos atsidusę, –
Lietuva.*

*Pažvelgiu atgal pro petį:
maras... priespauda... kova...
Ir sūnų per amžius gedi
Lietuva.*

*Pažvelgiu ramiai į priekį:
ar slėnelis, ar kalva –
tartum duoną dirvą riekia
Lietuva.*

*Pažvelgiu į žemę: broliai
ilsis po smiltim sava...
Tyliai sušnibžda senoliai:
– Lietuva...*

ŽEME MANO!

*Kur vyžoti, sėmėguoti
protėviai gyveno –
ar galiu tave parduoti,
žeme, – varge mano?!*

*Kur, palenkus žilą svirtį,
man davei tiek peno –
ar galiu tave nupirkti,
rūpesti tu mano?!*

*Kur karų karuos kraujuoti
pelenai ruseno –
ar galiu tave išduoti,
žeme, – skausme mano?!*

*Kai žengi per naują slenkstį
į pastogę ramį –
ar galiu tau nesilenkti,
žeme, mano žeme?!*

*O kada veržies lyg paukštė
į šviesesnę dieną –
ar galiu tavęs neaukštinti,
žeme mano miela?!*

*Laikas skaudžiai gyslom tvinksi –
daug jau nusruveno...
Sugrąžink nors vieną žingsnį,
žeme – džiaugsme mano!*

RŪPESTIS

*Vėl vakaras ateina mėlynas,
vėl tirpsta saulė ežere...
Ir vėl nauja naktis atsėlina,
ir vėl vienos dienos nėra.
Ir vėl krūtinę slegia nerimas,*

*kad neįstengei baigt dainos.
O juk šuoliuojantis gyvenimas
dėl tavo tos dainos
nestos!*

*Ir tu žinai:
bus kitas vakaras,
ir bus daina jau užbaigta.
Bet paskaitysi...
ir pro ašaras
ištarsi: ne,
daina ne ta...*

*Ne ta,
kurios širdis ilgėjosi,
brandino, saugojo ilgai.
Ne ta,
kurią išgirst tikėjosi
geri ir mylimi draugai.*

*Ne ta,
kurią išgirdus šlovintų
gimtoji žemė amžinai.
Ne ta,
kuri, pavirtus šoviniu,
sužeistų priešą mirtinai...*

*Vėl vakaras ateina mėlynas,
vėl tirpsta saulė ežere...
Ir vėl nauja naktis atsėlina,
ir vėl vienos dienos nėra.*

GIMTINĖ

*Genio gimtinė – miškas.
Laumžirgio – upė rami.
Klevo gimtinė – žemė,
o debesėlio – dangus.*

*Nendrės – ežero krantas.
Smilgos – pilka pakelė.
Bitės kamanės – pieva.
Grūdo gimtinė – dirva.*

*Mano gimtinė – miškas,
upė, dangus ir dirva,
ežero krantas... –*

*viskas,
o viskas – tai Lietuva!*

DUOBĖ AKMENYJE

*Prie gimtosios gryčios slenksčio –
plokščias, didelis akmuo.
Kai palyja – duburėlis
lyg viduržiemį saulėlė
blyksi šykščiai ir liūdnei.*

*Kas gi duobę duburėliui
išduobė akmenyje? –
Motinos ir tėvo kojos,
žengdamos kasryt per slenkstį
į lankas ir arimus.*

*Kas gi duobę duburėliui
platino akmenyje? –
Basakojė mūs vaikystė,
bėgdama iš žalio kiemo
gryčion duonos atsilaužt.*

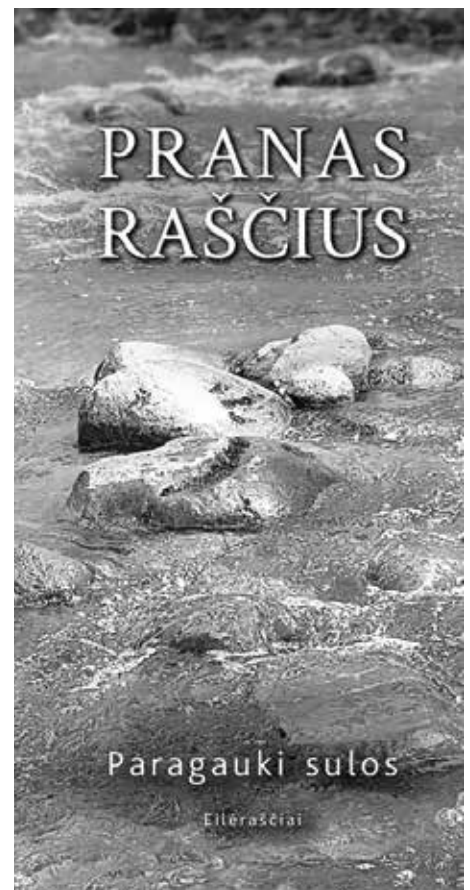
*Vai kodėl kasdien gilėja
ši duobė akmenyje?
Nes kas vakarą prie slenksčio
stovi motina ir tėvas,
laukdami namolei grįžtant
prieš saulėlydį vaikų...*

*Kai liūdnas pamojuosiu paukščiui,
nutolstančiam per plačią upę
į kitą krantą, kur šešėliai
jaunoms pušims pavydi saulės –
žinok,
tai tau aš pamojuosiu,
sušukęs širdimi:
sugrįžk!*

*Kai Nemuno gelmėn pažvelgsiu,
kur, sutemoms paleidus plaukus,
pamėlsta baltas debesėlis
ir kibirkščiuoja karštos žvaigždės –
žinok,
tai į tave pažvelgsiu,
į tavo mylinčias akis.*

*Kai prie pušies aš prisiglausiu,
klausydamasis jos ošimo
ir kraujo tvinksnį nuo pat žemės
lig aukšto ir svaigaus dangaus –
tai prie tavęs*

*aš prisiglausiu –
taip vienišos,
kaip ši pušis.*

PUŠIS

Gelsvas skardis. O ant skardžio
dairosi liūdna pušis.
Trykšta gelsvas, tirštas kraujas
ir tuoj pat lyg vaškas stingsta –
pušį sakina žmogus.

Už gyvenimą, už saulę,
švietusių ilgai virš jos,
už tamsių naktų ramybę,
kaip ir mes, pušis privalo
užmokėti savą kraują.

...Bildant traukiniui, stovėjo
akyse liūdna pušis...
Ir sugrįžti į trankų miestą,
sakinančią kasdienybę
nenorėjau aš tada.

JEIGU REIKTŲ ATISISVEIKINT...

Jeigu reiktų atsisveikinti
su žeme –
dar išblokt norėčiau pėdą
klojime.

Išvaryti vagą tiesią
kaip giją
ar išsukti pradalgėlę
lankoje.

Pasodinti alyvos kerą
prie langų
kad paukšteliams būtų gera
ir smagu.

Pasivėžinti vasarį
arkliuku...
Žeimenoj paerzinti žuvį
kabliuku.

Apsivilkus kovo rytą
vatiniu,
paklausti Gudų girioj
kurtinių.

Su kaimynais gal į pirtį
dar nukakt
ir vanotis, ir šnekėtis
visą nakt.

Grįžus – duonos atsivalgyti
su druska,
kad gimtoji žemė būtų
ne prėska.

Pasėdėti šalia gryčios
ant akmens
ir išgerti sulos puodelį
ar – vandens.

Ir degtinės stiklas būtų
neblogai,
jei ateitų išlydėt
geri draugai.

Pažiūrėti artimiesiems
į akis

ir nelaukt, ką jie išeinant
pasakys.

Taip manau, mielieji, šiandien,
na, o ryt?..–
Kad nors vieną darbą spėčiau
padaryt.

IŠLIEK...

Savo atilsį
išlieki šviesią naktį,
kada šypsena į kūdikio sapnus
teka švelniai lyg medus lipnus
šviesią naktį,
ėmus dangui degti.

Savo žavesį
išlieki saulei tekant,
kai ranka sėjėjo tartum spindulys
šviesioja miglotoj dirvoj į šalis,
saulei tekant,
giesmininkams šnekant.

Savo rūpestį
išlieki tvankią dieną,
kai rugiams grūmoja juostantis dangus
ir saulėto grūdo gelbėti žmogus
tvankią dieną
skuba per rugieną.

Savo nerimą,
kankinantį nuo seno, –
ko sulauksim, kas gi bus rytoj? –
Merkyje, Šešupėje,
Šventojoj ir Ventoj –
vakare išlieki,
gimtine mano!

RUGIŲ LAUKAS

Akis užmerkiu – ir medinę pirką
prigludusių pakrūmėje regiu...
Tenai netvirtas pirmas žingsnis žengtas
ir tartas pirmas šventas žodis –
„Mama...“

Ir senas šulinys pasivaidena.
„Tin tan!“ – girdžiu iš kibiro lašai
taip skamba, krisdami į žydrą akį,
kad, rodos, tėvas dalgį plaka...

O jazminų! –
baltų kaip mėnesienos
birželio naktį –
visas kiemas pilnas.
Ir patikėt sunku, kad šį baltumą
išaušęs rytas išsklaidytų.

...Jau nebežvelgia šulinys į dangų
ir nebežydi jazminų kerai.
Po žemėmis
sapnuoja žemę tėvas.
Nebėr trobos.
Bet tėviškė yra!

Tik ji dabar – rugiais apsėtas laukas,
brandinantis kasdienę duoną mums.

Per jį mintim,
kur šulinys spindėjo,
dažnai malšinti troškulio brendu.

NERAMU...

Neramu dėl bitės,
neramu dėl medžio
ir dėl pienės pūko
neramu.
Neramu dėl brolio –
to jauniausio – trečio,
išlydėto vakar
iš namų.

Ar rytoj skraidysit,
pienės pūke, bite,
pievoj ar virš liepos,
virš kuplios?..
O kai gaus po vėtrų
vieškeliai nušvitę, –
ar sugrįši, broli,
atgalios?

O jei grįši sveikas, –
ar bėrasi gyvą
močią sengalvėlę
troboje?
...Laukia ji kas rytą,
vakarą vėlyvą,
broli, tavo brolių,
bet, deja...
Ak, tie netekimai,
amžini laukimai
kiekvienoj sodyboj
ir širdy...
Ak, tie gaudūs,
skaudūs,
tragiški likimai,
laukuose pasaulio aparti.

Neramu dėl medžio,
neramu dėl bitės
ir dėl pienės pūko
neramu.
– – – Pasikelki, uosi,
per audras parkritęs,
ir užtvindyk kiemą
žalumu!

KUR?

Kur nueisim lietaus plakami
ir miglos
kaip gėlos supami,
ir tamsių
debesų slegiami,
ir šiaurinio skvarbaus genami,
kai širdis
tartum rudenį paukštis –
nerami, nerami...

Plakami,
supami,
slegiami,
genami –
kur nueisim?..

Kur sustosim, kai vėtra praeis
pagiriais
ir sūriais
pamariais,
kai dangus vėl pražys vyturiais? –
Prie upokšnio?
Po medžiais gerais?
Ar po savo langais,
taip brangiais
ir visiems visada atvirais?..

Ar turėsime, kur prisiglausti?

NEŠIRSKI, VĖJAU!..

Neširski, vėjau, ir neužauki
ant mano pasodinto klevo!
Aplenk šį virpantį neužaugę,
kurio dar niekad nemylavo
nei saulės spindulys prieš liūtį,
nei gegužės pirmi solfedžio,
nei šiltą vakarą prigludę
švelnutės šakos kito medžio.

Neširski, vėjau, ir neužauki
ant mano silpno, mažo klevo!
Lengviausia tau nuskriaust neužaugę,
kuris dar niekad nekariavo
nei su griausmais, kai naktys šviečia,
nei su sausrom, kai lapai merdi,
nei su žiemom, kada paliečia
speigų diegliai net pačią šerdį.

Nedrauski, vėjau, jam pažinti
saldumą vaisiaus, skausmo gėlę,
tegu plėtoja žalią mintį,
kol dar sode audra nešėlo.

Kada jis viską bus patyręs
ir nebekels šakų į aukštį, –
gali atūžti iš už girios
ir, gūžžiai staugdamas, nulaužti.

ATSISIAUK!

Mano džiaugsme tylus,
mano skausme gilus,
atsisauk!..

Nors nutolus esi
lyg žvaigždėlė šviesi,
neištirpk debesų... –
atsisauk!..

Nuo bevardės kalvos,
iš smiltelės gelsvos
atsisauk!..

Iš gelmės Žeimenos
kaip viltis – žalzganos,
iš raudos ir dainos –
atsisauk!..

Sužvilgėjus silpnais
laumžirgėlio sparnais,
atsisauk!..

Žilo kaimo gale,
šalia kelio bailia

sušlamėk smilgele –
atsisauk!..

Ažuolų gaudime
širdimi neramia
atsisauk!..

Rudeninė tyloj,
vakarinė migloj
ir džiaugsme, ir skausme
atsisauk!..

Troškstu aš taip nedaug
ir beviltiškai daug –
atsisauk!..

DUONA

Gyvenimas –
kepalas duonos.
Diena –
viena
riekė.
Nežinom,
visai nežinom,
kiek
mums paskirta
riekių.

Žinia, apytikriai galim
atspėti,
kiek
kartų
rieksim.
Tik tai ar verta,
ar verta
riekes
iš anksto
skaičiuot?

Tačiau
kiekvienas norim
duonos
turėti
sočiai.

Ir žinom kiekvienas,
kad duona
niekad
nenusibosta.
– – – Ir nesibaigia
kartu
su mumis.

BERŽŲ SODINIMAS

Aštuoniasdešimt metų...
Jau aštuoniasdešimt.
Neberegės,
kaip trys beržai
šalia sodybos veši...
Tačiau vis vien juos tėvas pasodino,
Tegu, gyvybės syvus iš molyno
iščiulpę,
sulapoję tankiai,
tarytum mintys kyla į padangę.

Gal atsisveikins kada nors po jais
trys broliai
ir, vėjyje šakų vargonams grojant,
maištingi, augaloti ir šakoti
išeis pasaulin laimės paieškoti...

Gal kada nors prie jų
tie patys broliai
apsikabins,
vėl grįždami namolio,
supratę,
jog svetur sprangesnis
net ir balčiausios
duonos kąsnis.

O gal jaugs jie
į dainas poeto
ir oš per visą kraštą numylėtą...
Gal, inkilais varnėnų sugraudinę,
primins vaikams,
kur buvo jų gimtinė.

...Sodina tėvas šalia kelio beržus,
ir ašara nukrinta išsiveržus,
susigeria į rausvą žemės plutą...
Aštuoniasdešimt metų
kaip nebūta.

Tačiau giliai krūtinėje – šventė,
nes tikisi
beržų šlamėjime
gyventi.

KOKIOS ILGOS TAMSIOS NAKTYS

Kokios ilgos tamsios naktys,
kai lakštingalos negieda,
kai žinai, jog ir išaušus
bus širdy vis vien tamsu.

Kokios šviesios tamsios naktys –
net akių sumerkt nenori, –
kai žinai, kad šaltas šerkšnas
ryto saulėje ištirps.

Koks duobėtas ir vingiuotas,
akmenim nusėtas kelias,
kada, trokšdamas nunešti
meilę, nuneši skausmus.

Koks tiesus vingiuotas kelias –
aštrūs akmenys nebaisūs, –
kai, praėjęs daugel mylių,
tikrą draugą sutinki.

Kokios plačios, begalinės
žalios pievos prie Šventosios,
kaip per jas, lyg išvarytas,
iškeliauji iš namų.

Koks siaurutis žalias ruožas
prie Šventosios mėlynosios, –
peršoki jį kaip šiaudelį,
kai namolia vėl grįžti.

Parengė Deimantė Kazokaite

Mes buvome laukiami

Smetonos laikų berniokai atsisveikina

Vladas LEIPUS

Nežinia, nuo ko pradėti, – ar nuo mūsų ansamblio pradžios, ar nuo pabaigos. Kai netikėtai iš šio gyvenimo išėjo baritonas kuktiškietis dr. Antanas Čiužas, likome trise. Atsisveikinant nuskambėjo trijų vyrų atliekama Petro Butkaus daina „Aras“. Nuo to laiko Smetonos laikų berniokų dainos nutilo.

Tėviškėnų vyrų ansamblis gyvavo ir džiugino savo gerbėjus 25 metus. Labai gražiai apie kolektyvą yra rašęs įkūrėjas ir vadovas maestro profesorius Algirdas Vyžintas: „esame grynakraujai aukštaičiai „na Utenas“, dorų ūkininkų vaikai nuo bandos, arklo ar dalgio išleisti mokyti, bet neužmiršę savo žemės ir dainos. Kokia gi toji mūsų jaunystės uteniškių daina? Ji – mažorinė, aidinti, su terciniu „tūravojimu“ arba tribalsė, išlaikiusi visas Aukštaitijos kraštui būdingas melodikos, dermės ir tarmės savybes. Mūsų ansamblio daina tarsi jaunystės aidas iš tos tarpukario nepriklausomos Lietuvos, kai daina skambėjo kiekviename kaime. Ta švari tautinė daina – su didele pagarba tradicijai ir meile dainavimo grožiui“. Geriau nepasakysi!

Ansamblio vyrai po koncerto Vilniaus signatarų namuose 2012 m.

Norėtusi skaitytojams priminti kai kuriuos vyrų ansamblio gyvenimo įvykius, datas, dainininkų veiklą. Ansamblio pradžia – 1994 metai. Jis kūrėsi uteniškių klubo „Indraja“ prieglobstyje. Trys šaunūs Lietuvos vyrai – prof. dr. Algirdas Vyžintas,

operos solistas Gediminas Pamakštys ir socialinių mokslų daktaras docentas A. Čiužas pradėjo repeticijas. Taigi, gal ir simboliška, kad ansamblis prasidėjo nuo vyrų trio ir baigėsi besant trims dainininkams. Tuo metu greit į ansamblį buvo pakviestas gar-

sus chorų vadovas, jų kūrėjas ir dirigentas Juozas Vanagas. Tas šaunių žmonių kvartetas ir pradėjo koncertinę veiklą Utenos kultūros centre 1995 m. vasario mėnesį, kai buvo minimos iškilaus kraštiečio poeto Antano Miškinio 90-osios gimimo metinės.

Koncertas žurnalo „Tėviškės gamta“ jubiliejinio numerio išleidimo proga. Iš kairės: chorų vadovas Juozas Vanagas, inžinierius Gintautas Radžiūnas, ansamblio vadovas prof. Algirdas Vyžintas, pedagogas Albinas Vanagas, docentas dr. Antanas Čiužas, žurnalistas Vladas Leipus, pedagogas Boleslovas Valys. 2006 m.

Suskambėjo pirmoji ansamblio daina „Pjaun broliukai lygioj lankoj“. Ir vėl savotiškas sutapimas. Paskutinį kartą atliktoje dainoje „Aras“ graudžiai prisimenami tėviškės laukai, palaukės, jos vieškeliai ir upeliai, šakotos liepos...

Išgirdęs kvarteto dainas, į šį nedidelį kolektyvą atėjo šios publikacijos autorius bosas Vladas Leipus. Kiek vėliau mūsų gretas papildė pedagogas, profsajungų darbuotojas Boleslovas Valys, dviračių sporto meistras, inžinierius, puikus tenoras Gintautas Radžiūnas ir galiausiai teisininkas Leonas Klieba. Beje, jis ansamblyje dainavo neilgai.

Repeticijoms reikėjo patalpų, instrumento. Tai atsirado, kai prof. A. Vyžintas įsileido mus į Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Liaudies muzikos katedros sceną. Tuo metu profesorius buvo katedros vadovas. Kai šių patalpų akademija neteko, ansamblis repetavo Lietuvos filosofijos ir sociologijos institute, kuriame dirbo dr. A. Čiužas. 2001 m. ansamblį priglaudė Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus, kuriam vadovavo tėviškėnas teatrologas Aleksandras Guobys. Paskutinė vyrų repeticijų vieta – Vidaus reikalų ministerijos kultūros ir sporto rūmai, kuriuose repetavo vyrų choras „Sakalas“. Šių rūmų ūkio reikalus tvarkė choro dainininkas, solistas Stepas Petkevičius. Tai jis maloniai

sutiko priglausti ir mūsų ansamblį. Esame dėkingi visiems čia išvardintiems namų šeimininkams už suteiktą užuovėją, už pagarbą dainai ir jų širdžių šilumą.

Kiekvienas kolektyvas yra gyvybingas, jeigu sulaukia publikos palaikymo ir pagarbos. Širdis sušyla, kai matai besišypsančius, plojančius salėje klausytojus, girdi jų šūksnius „Bravo!“. Mes galime pasidžiaugti ir padėkoti savo buvusiems žiūrovams ir klausytojams už pagarbą, nuoširdžius žodžius ir šiltus komentarus spaudoje.

Ačiū Utenos krašto žurnalistams už gerus atsiliepimus laikraščių puslapiuose po ansamblio pasirodymų tėviškėnų sueigose, kituose kraštiečių renginiuose. Pamenu, kaip vieno koncerto metu mums sudainavus pilną ilgesio dainą „O atsimenu namelį“ pabiro ašaros iš aktoriaus ir rašytojo Prano Treinio

akių. Labai nuoširdžius prisiminimus paliko šviesaus atminimo aktorė Regina Paliukaitytė. Atsiliepdama apie ansamblio koncertą Vilniaus rotušės salėje, aktorė rašė: „Liko nepamiršamas išpuodis, kai mano vieno sukaktuvinio vakaro metu į sceną staiga pakilo šaunių vyrų būrys ir suskambėjo jų dainuojama F. Šuberto „Liepa“. Po to suskambo „Aras“, nešdamas mus visus per laukus ir miškus sidabro palaukėm... Beklausant jų dainavimo, darėsi šilta ir gera, jauteisi esanti tėviškėje, kur gyvas gražus žodis, tauri lietuviška daina“. Mūsų ansamblio gerbėja Vilniaus žemaičių kultūros draugijos pirminkė Dalia Juodkaitė-Dirgėlienė sakė, kad aukštaičiai gimsta dainuodami. Vyrų, anot autorės, gerai jaučia atliekamo kūrinio dvasią, stengiasi, kad ją pajustų klausytojas. O tada bendros nuotaikos ir jausmų šiluma

Visiems tėviškėnams, kur ir kaip jie begyventų, mieliems „Indrajos“ sambūrio dalyviams linkime gražios būties, santarvės, muzikų kalba tariant – ritmo, melodijos ir harmonijos, visur ir visada būti Utenos piliečiais, savo krašto ir dainos patriotais

Smetoniniai berniukai

kelia sielas Dievop! O štai aktorius Ferdinandas Jakšys didele ansamblio vertybe laiko įdomų ir kryptingą dainų repertuarą. Anot jo, vyrai dainuoja ir atgaivina labai populiarias ir mėgstamas lietuvių liaudies dainas.

Pasak prof. A. Vyžinto, mummyse tebeskamba anie laikai, kartu tebekužda nerimas dėl tautinių vertybių praradimo šiandien. Nutils sava daina, suskambės svetima. Prof. A. Vyžinto dėka ansamblių lūpomis iš naujo suskambo kadaise populiarios dainos „Ei, lunkela lunkela“, J. Švedo harmonizuota „Šviesią naktį“, Liongino Abariaus harmonizuota „Ulonai, ulonai“, Kazimiero Viktoro Banaičio harmonizuota „Valio, pjovėjėliai“ ir kitos. Šalia liaudies dainų ansamblių dainavo pamėgtus lietuvių kompozitorių ir klasikos kūrinius. Mūsų klausytojai šiltais plojimais palydėdavo Franzo Šuberto „Liepa“, Franco Ksaverio Gruberio „Tyli naktis“, Algimanto Raudonikio „Kur balti keliai“, Teisučio Makačino „Vyrai, užtraukime smagią dainą“ ir dar daug kitų. Ypačingą vietą ansamblio repertuare užėmė lietuvių išeivijos autorių kompozitoriaus Prano Butkaus ir poeto Viktoro Šimaičio „Aras“. Tai labai melodinga, pasižyminti darniais sąskambiais daina. Ne mažiau reikšmingi jos žodžiai, kupini tėvynės ilgesio, apdainuojantys tėviškės gamtos grožį. Šis kūrinys tapo savotiška malda, be kurios neapsieidavo nė vienas koncertas. Beveik visada tekdavo pakartoti nors vieną posmelį. Ne kartą

teko girdėti: „Atvyko ansamblio vyrai, vadinas, bus „Aras“.“

Daug neišdildomų įspūdžių liko dainininkų atmintyje iš buvusių koncertų, susitikimų. Malonūs prisiminimai liko iš Kauno žemės ūkio universiteto studentų ir dėstytojų šventės minint Vasario 16-ąją. Labai nuoširdžius žodžius tuomet tarė ansamblio vadovas prof. A. Vyžintas. Maestro kalbėjo apie mūsų dvasines vertybes, apie tautos gyvasties išsaugojimą, lietuviškų tradicijų puoselėjimą. Profesoriaus žodžiai taip sužadino klausytojų jausmus ir širdis, kad buvo palydėti ilgiausiais plojimais. Po to buvo koncertas, kurio metu žymaus kraštiečio poeto A. Miškinio eiles skaitė šviesaus atminimo aktorė R. Paliukaitytė, skambėjo vyrų ansamblio lietuviškos dainos. Tai buvo nepaprasto dvasinio pakilimo minutės.

Visam likusiam gyvenimui išliks atmintyje palaimingos kasmetinės tėviškėnų sueigos Vilniaus dailės akademijos garsiojoje Gotikos salėje, išpuoštoje žymiausių pasaulio dailininkų portretų freskomis. Čia susirenka šimtai kraštiečių pasisvečiuoti, susitikti su senais draugais, pasisnėkti, padainuoti, pasėdėti prie vaišių stalo. Generalinė vyrų ansamblio repeticija vykdavo vienoje iš akademijos auditorijų, kurią maloniai užleisdavo vienas iš jos vadovų, kraštiečių klubo „Indraja“ prezidentas prof. Arvydas Šaltenis. Toje repeticijoje galutinai nutardavome, kokius kūrinius dainuosime savo kraštiečiams.

Visi nekantriai laukdavome atvykstančio autobuso su Utenos rajono delegacija, kurios organizatorius – niekada nepailstantis klasės draugas Romualdas Valančiūnas. Ir štai artėjant paskutinėms minutėms iki sueigos pradžios, ant laiptų iškilmingai sustoja kraštiečių choras „Indraja“, kurio įkūrėjas ir pirmasis dirigentas buvo šviesaus atminimo Juozas Vanagas. Choro daina ir pradedamas Utenos krašto žmonių vakaras. Vėliau choro dirigento batutą perima Daina Abariūtė-Lazauskienė, kuriai talkina jos tėvukas kompozitorius prof. Lionginas Abarius. Šiose sueigose koncertuodavo ir kiti Utenos krašto meniniai kolektyvai.

Prisimindamas tas sueigas, prof. A. Šaltenis šiltai atsiliepia apie Smetonos laikų berniukų ansamblio pasirodymus. Anot jo, vyrų dainos grąžindavo visus į savo tėviškės prisiminimus, jaunystės dienas. Ypač jaudindavo visus daina „Aras“, kuri skambėdavo kaip mišios, reikšmingas ritualas. Pasak profesoriaus, vyrų pasirodymas bū-

davo tarytum vakaro apoteozė, sujaudinusi klausytojų sielas, jas pakylėjusi.

Širdį kutena tokie garsių žmonių prisiminimai ir įvertinimai. Betgi nėra, matyt, kolektyvo, kuriam viskas eitųsi kaip sviestu patepta. Be klaidų ir liapsusų neapsiėjome ir mes. Tai, žiūrėk, koncerto vidury užsimiršta dainos žodžiai, vietoj darnaus sąskambio pasigirsta disonansai. O štai pirmą kartą atliekant Liudvigo van Bethoveno dainą „Naktis“ visai pasimetėme.

Dainos kely mūsų koncertus pagyvindavo aktorių R. Paliukaitytės, F. Jakšio skaitomi poezijos posmai, taip pat maestro prof. A. Vyžinto rankų traukomas akordeonas. Ne kartą vyrai koncertavo kartu su garsių muzikantų Puodžiukų šeima, Birutės Šimkūnaitės vadovaujamu kanklių ansambliu, birbynių virtuozais Dariumi ir Medardu Trimoniais.

Ansamblių rėmė, dvasiškai palaikė šimtai tėviškėnų, ačiū jiems. Esame dėkingi Utenos rajono vadovams už sveikinimus dainininkų jubiliejinių gimtadienių proga. Nuosirdžiai ačiū „Indrajos“ klubo vadovui prof. A. Šalteniui, jo pavaduotojai menotyrininkei Gražinai Kadžytei ir dar daugeliui mūsų gerbėjų iš „Indrajos“ klubo.

Mums iki gyvenimo pabaigos išliks gyvi chorų organizatoriai ir dirigentas J. Vanagas, pedagogas B. Valys, dr. A. Čiužas, inžinierius G. Radžiūnas. Likę trys ansamblių – prof. A. Vyžintas, pedagogas Albinas Vanagas ir žurnalistas V. Leipus, atsiseikiname prof. A. Vyžinto mintimis: „Viesiems tėviškėnams, kur ir kaip jie begyventų, miegliams „Indrajos“ sambūrio dalyviams linkime gražios būties, santarvės, muzikų kalba tariant – ritmo, melodijos ir harmonijos, visur ir visada būti Utenos piliečiais, savo krašto ir dainos patriotais“.

Išliksime kaip Utenos krašto legenda.

ARAS

Muzika Petro Butkaus
Žodžiai Viktoro Šimaičio

*Kaip aras pašautas ir blaškomas vėjo
toli nuo tėvynės randuos.*

*Tik vieno maldauju, o Viešpatie, geras
leisk numirt bent tėvynės laukuos.*

*Kaip būdavo gera po liepom šakotom
nuvargusių galvą priglaušt.*

*Ir rytą ankstyvą palankėm rasotom
nubrist iki pačio dangaus.*

*Upeliai tekėjo, miškeliai šlamėjo
kur aš mažutėlis gimiau.*

*Tie patys upeliai, miškai, uogienojai,
tik mes nebe tie, nebe tie...*

Parengė Jurgita Ulkienė

Indraja

O ATSIMENU NAMELI

2. Čiūčia liūlia, mažutėli, 3. Kai į saulę pasižiūriu,
Auk greičiau, užauki. Vakaro saulužė -
Ir tėvynė, ir Dievulis Man jį primena kaip gyvą
Tavęs jauno laukia... Mylimą motulę.
Kai išklystu į pasaulį Ir kasdien regiu tą kaimą,
Platų, begalinį, Tą namelį savo,
Tėviškėlės atminimas Kur gyvenimo palaime
Man laimužę mini... (4x2) Man lopšy liūliavo. (4x2)

Utenoje pirmąsyk paragauti ledai iš Vytauto Račicko atminties neištirpo

Aurelija KAIRYTĖ-SMOLIANSKIENĖ

Rašytojo Vytauto Račicko knygas prisimena ir kadaise vaikais buvę dabartiniai keturiasdešimtmečiai. Nenuorama Zuika, Vunderkindas iš Vosgėlių bei daugelis kitų šio autoriaus istorijų personažų nusėdo jaunose sąmonėse. Kartos keičiasi, o nauji iš Utenos apylinkių kilusio ir vaikams kuriančio prozininko pasakojimai tebeišvysta šviesą. Sausio 1 dieną V. Račickas paminėjo savo 70-ąjį, jubiliejinį, gimtadienį. Vienas produktyviausių, o Lietuvos autorių teisių gynimo asociacijos (LATGA) duomenimis, ir vienas skaitomiausių lietuvių rašytojų šalies bibliotekoms yra dovanojęs daugybę knygų. Prie savo namų Vilniuje V. Račickas įrėngė parką: gamtoje įkurdintos spalvingos medinės skulptūros vaizduoja jo knygų herojus. Kraštiečiai „Indrajai“ papasakojo apie ryšį su Utena bei tai, kas kuriant vaikams – svarbiausia.

Kraštiečiai Vytautas Račickas – vienas skaitomiausių dabartinių Lietuvos vaikų rašytojų

Įvairiuose šaltiniuose užsimenama, kad vaikystėje Jums teko gyventi ir Anykščių, ir Utenos rajonuose. Vėliau šeima nusėdo Utenos rajone. Kaip vaiko akimis atrodė dažnas kraustymasis iš vienos vietos į kitą? Gal galite papasakoti apie savo vaikystę ir šeimą? Ką veikė Jūsų tėvai, kiek turite brolių, seserų?

Gimiau Keblonyse, kurie visai šalia Anykščių. Tuomet tėvai su mano vyresniąja sesute ir broliu gyveno pas Antaną Gražį, nuomojosi ten kambarį. Pas Gražį 1952-ųjų sausio 1-os naktį ir atsiradau. Beje, prieš kelerius metus bandžiau apstikti tą sodybą ar jos vietą, tačiau nė vienas mano kalbintas kebloniškis negalėjo parodyti, kur tas Gražio namas stovėjo.

Man gal buvo ketveri, kai atsidūrėme Gečionyse, mamos tėviškėje netoli Rubikių ežero. 1958 metais pradėjau lankyti Mačionių pradinę mokyklą. Į antrą klasę nuėjau, kai jau buvom apsigyvenę Utenos rajono Leliūnų miestelyje. Įsikūrėme iš pradžių nedideliame raudonų plytų namelyje, netoli Leliūnų dvaro. Tas namelis ir šiandien tebestovi. Vienaime jo gale mes gyvenome, o kitame buvo tokia speciali patalpa – karvių apsėklinimo punktas. Jame dirbo Leliūnų zootechni-

kas Bogdanovas – toks nedidukas rusas priekinė atkišta barzdele. Gal po metų persikėlėme į čia pat esančius dvaro rūmus, kuriuose gyveno ir daugiau šeimų. Į to dvaro rūsius kolūkis rudenį pildavo bulves. Jų būdavo visur kieme pribarstyta, tai aš jas tvarkingai surinkdavau, o mama išvirdavo. Prie to dvaro augo daug didelių medžių, o tuose medžiuose – tankumynas varnų gūžtų. Man patikdavo į tas, neretai smarkiai rėkaujančias, varnas žiūrėti. Vėjuotais rudenis vakarais vėjas daužydavo atplyšusią stogo skardą. Man, vaikui, būdavo baugu. „Kas tai?“ – sykį paklausiau. „Dvaro ponas vaidenas“, – atsakė Šovinienė, kaimynė mūsų.

Tėvas Leliūnuose, kaip ir visur kitur, dirbo kalviu. Mama buvo namų šeimininkė, daug ir labai gražiai verpdavo. Tą jos verpimą esu aprašęs apsakyme „Radybos“ (knyga „Tikras vyras“).

Iš Leliūnų atsikraustėme į Klovinius, kur baigiau pradinę mokyklą. Mus šiek tiek stebino kloviniškių šnektą. Girdėdavom tokius žodžius: kepura, sanis, dabok. Leliūnuose taip, regis, nesakydavo.

Mano mokytoja buvo Genovaitė Petronienė. Ji į mokyklą ir namo eidavo vieškeliu – pro mūsų namus. Kartais aš ją pasivydavau ir toliau eidavom kartu.

To ėjimo aš labai norėdavau. Man būdavo įdomu su mokytoja einant pasikalbėti. Apie kitus dalykus, nei mokykloje. Greit sužinojau, kad jos sūnus turi karvelių. O mudu su broliu irgi turėjom. Tik nelabai tikrų. Dar daug triušių turėjom. Mokytojos sūnaus karveliai buvo tikri – aukštaparniai, vartikliai ir kitokie. Apsikeitėm. Pas mus atsirado porėlė vartiklių, pas mokytojos vaiką – ilgausiu triušių.

Netrukus atsitiko taip, kad vėl į Leliūnus atsigabenom. Kiek džiaugsmo! Su senais draugais susitiksiu! Apsigyvenome tuomet Adomiškyje, gal pusantro kilometro nuo Leliūnų miestelio.

Važinėjome iš vienos vietos į kitą, nes savo namų neturėjom.

Pagaliau vėl (jau paskutinį kartą) vėl pavasarį, ievoms visur žydint, sugrįžom į Uteną – tėvai nusipirko vienkiemį Gedimino kaime, ant nedidelio kalnelio. Jis pakeliui į Nemeikščius. Tas namelis ir dabar dar stovi. Tik visiškai tuščias. Niekas jame nebegyvena. Ir tėvo kalvė savo liūdno galo laukia.

Turiu du brolius ir dvi seseris. Visi, išskyrus neseniai Vilniuje įsikūrusį jaunesnįjį brolių Valentiją, gyvena Utenoje. Irena – Kloviniuose, Lionginas – Klebonžemy, Janina – mieste, netoli turgaus.

Vytautas Račickas įkūrė savo aprašytų personažų parką

Vytautas Račickas savo knygų herojus medinėmis skulptūromis pavertė padedamas medžio drožėjų

Mergaitės Nippės skulptūrėlė įkurdinta prie šiltnamio – rašytojo knygos herojė Nippė šiltnamyje grodavo fleita, kad kaimynų vaikui iš jos nesišaiptų

Gal prisimenate vaikystėje patikusį žaidimą ar užsiėmimą?..

Vaikystėje dažniausiai žaisdavom su kamuoliu (futbolas, kvadratas), čižiką, kerepėtą, dar pleikas mušdavom, slėpynių eidavom. Šitie žaidimai jau seniai muziejuje, niekas jų gal ir nebemoka. O mums buvo taip įdomu!

Poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas, kuris gyveno Jūsų paminėtuose Nemeikščiuose, į savo kūrybą įpynė ne vieną mūsų miesto vaizdinį. Kaip Utena bei jos aplinka paveikė Jūsų kūrybą?

Knygoje „Mano vaikystės ledai“ arba naujausioje – „Juzulio istorijos“ bei „Tikras vyras“ – skaitytoji nesunku pajusti Utenos dvasią. Kaipgi tu pabėgsi nuo vaikystės bei jaunystės įspūdžių, kuriuos visą gyvenimą savo užantį nešiojiesi? Man rodos, kad ir ką rašyčiau, visada rašau apie Uteną, jos žmones.

Kuo labiausiai Jums įsiminė Utena?

Kai apsigyvenom Kloviniuose, kai pirmą kartą pamčiau Uteną, didžiausią įspūdį padarė tai, kad toje vietoje, kur dabar „alus“, „pienas“ ir kiti pramonės ūkiai, buvo, kaip mes sakydavom, „aledromas“ – ten nusileisdavo tikri lėktuvai, vadina mieji „kukurūznikai“. Regis, jie paimdavo sunkų ligonį ir nuskraidindavo į Vilnių ar Kauną. O gal ir koku kitu, mums nežinomu, tikslu skraidydavo. Kai tik išgirdavom skrendant lėktuvą, bėgdavom pažiūrėti, kaip jis nusileidžia, paskui – su didžiausiu triukšmu pakyla.

Rašėje vykdavo žirgų lenktynės. Stengdavomės jų nepraleisti. Paskui įvairūs motokrosai. Neapsakomai džiugios pramogos tai buvo. Arba dainų šventės ant Narkūnų piliakalnio. Jas uteniškiai festivaliais vadindavo. Juose dalyvaudavo ir maži, ir dideli. Suaugusiesiems rūpėdavo bufeto turtai ir linksmoje kompanijoje pabūti, o mums, vaikams, laužai, kuriuos vakare uždegdavo. Dar butelius po visų linksmybių iš pakrūmių rinkdavom. Juos greit bufete į kokius nors skanėstus iškeisdavom.

Bet turbūt svarbiausia, kad Utenoje pirmą kartą paragavau ledų. Jie kainavo dešimt kapeikų ir buvo labai skanūs. Dabar tokių nėra. Nei Utenoj, nei Vilniuj, nei kur kitur pasauly.

Koks yra uteniškio charakteris? Ar Utenos apylinkių gyventojai įsipina tarp Jūsų knygų personažų?

Girdėjau sakant, kad uteniškiai geri žmonės. Darbštūs. Todėl Utenoje ir gera gyventi. Apie kokį konkretų uteniš-

kį gal ir nesu rašęs, bet jeigu pasakoju apie aukštaitį, tai jis ne kas nors, o tikras uteniškis. Tarkim, toks yra garsus mūsų kraštietis poetas Algimantas Baltakis: atlapotos širdies, gal net pernelyg nuoširdus. Tik spėk pas jį užėiti, o jau vardija, kuo turtingas, kuo tave pavaišinti gali. O kai pasakai, kad esi su mašina, skėstelėja rankomis, sodina ir pradeda pasakoti savo gyvenimo naujienas. Per kelias minutes iš jo daug gali visko išgirsti.

Utenos pašonėj, Gaspariškių kaime, gyvena toks Jonas Šapoka. Kiek jis visokių istorijų, nutikimų, įdomių posakių žino! Ir, regis, visus Utenoje gyvenančius pažįsta. O kaip įdomiai pasakoja! Galėtų knygą apie savo gyvenimą parašyti. Jono ir Vidos Šapokų labai graži, tvarkinga sodyba, malonu jų kieman koją įkelti, pabendrauti. Va jie tai tikrų tikriausi uteniškiai.

Kaip gimė Jūsų patys pirmieji tekstai? Kas Jus paskatino rašyti? Ar buvo aišku, kad tapsite rašytoju?

Rašyti mane paskatino mokytojas Rapolas Šaltenis. Netgi, tikriausiai juokais, pasakė, kad būsiu rašytojas. Pakvietė mane į literatų būrelį. O aš labai greit užsidegiau kūryba. Iš pradžių rašiau eilėraščius. Bet mokytojas pastebėjo, kad proza man sekasi geriau. Pradėjau rašinėti į rajoninį laikraštį. Jo redaktorius Stanislovas Račas buvo labai demokratiškas ir ne itin reiklus – publikuodavo mano dar labai žalias, bet nuoširdžiai parašytas noveles. Vieną vasarą, gal po dešimtos klasės, net buvau oficialiai laikraščio korespondentu įdarbintas. Tris kartus dalyvavau respublikiniuose jaunųjų literatų konkursuose. Baigęs vidurinę, įstojau į Vilniaus universitetą studijuoti lituanistikos. Tuomet jau tvirtai žinojau, kad būsiu rašytojas. Tik nemaniau, kad rašysiu vaikams.

Tai dabar ir pasakykite: kodėl rašote ne suaugusiesiems, o vaikams?

Suaugusiesiems esu parašęs tik vieną – pirmąją – knygą „Kai mes mylėjom vienas kitą“. Bet ją, žinau, skaito ir vaikai. Baigęs universitetą, atėjau dirbti į vaikų laikraštį – „Lietuvos pionierių“. Rašiau vaikams ir apie vaikus. Ten turbūt ir išėjau vaikų rašytojo kursus, įpratau, išmokau jiems rašyti.

Kas kuriant vaikams – svarbiausia?

Rašant vaikams svarbiausia nemeluoti, neploninti balso. Jiems reikia humoro, juokų. Ir tiesos. Vaikai nepakenčia nuobodybės. Jautriai reaguoja į kūrinį parodytą socialinę neteisybę, kažkokią skriaudą.

Koks dabartinis vaikų ir jaunimo pasaulis?

Dabartinis vaikų pasaulis, žinoma, labai skiriasi nuo, tarkim, mano kartos. Mes džiaugdavomės labai nedideliais dalykais: knygomis, atvirukais, kuriuos kolekcionuodavome, keisdavomės, vienas kitam dovanodavom. Įdomu buvo fotografuoti, patiems nuotraukas daryti. Į radiotechniką linkę net detektorinius radijo imtuvus susikonstruodavo. Labai džiugindavo kinas (televizorius tada dar nebuvo tapęs šeimos altoriumi). Iš pradžių jis į kaimą (į Mockėnus) atvažiuodavo, paskui pastatė kino teatrą – „Vilnius“. Kartais net iš pamokų pabėgdavom, kad už dešimt kapeikų kokį labai įdomų filmą pamatytume – „Tris muškietininkus“, „Paryžiaus paslaptis“ ar „Fantomasą“.

Dabartiniai vaikai (žinoma, ne visi) laukia, kad jiems būtų paduota, pasiūlyta, padaryta. Ir labai greitai. Tučtuojau. O dar tie telefonai. Net prie šventinio stalo, su tėvais ir seneliais sėdėdami, jų iš rankos neišleidžia.

Dar mūsų laikais buvo šokiai. Mokyklos salėje. Oi, kaip jų laukdavau! O dabar jau ir šokiai muziejuje. Kurį laiką dar kitaip pasivadinę buvo – diskotekos. Bet ir jos išnyko. Niekaip nesuprantu, kodėl. Nejaugi jaunimas nenori, nemėgsta šokti? Pagaliau juk šokiuose ir pažintys, ir draugystės bei meilės užsimezga. Dabar visa tai feisbukuose. Visas jaunimo pasaulis feisbukuose. Realybėje jie tarsi ir negyvena. Deja.

Ar kompiuteriniai žaidimai bei mobilieji telefonai ir planšetės atima iš Jūsų skaitytojus?

Žinoma, kad atima. Ne kiekvienas vaikas moka šiuos dalykus su skaitymu suderinti. Bet nemanykit – yra vaikų, kuriems knyga svarbiau net ir už telefoną. Tokių sutinku mokyklose, bibliotekose, knygų mugėse.

Jūsų knygų skaičius parodo, kad esate produktyvus autorius. Ką daryti, kad metams bėgant kūrybinė ugnelė neišsektų?

Jeigu išseks, tai ir išseks. Nesistengsiu jos kaip nors iš naujo įkurti. Juolab kad rašyti vis labiau tingisi. Aišku, dėl senatvės. O dar ir žmona ne tik svarbesnius gyvenimo dalykus, bet ir rašymą drausti pradėjo. Pagyvensim – pamatysim, kaip su ta kūrybine ugnele ir rašymu bus. Pažįstu rašytoją, kuriam 95-eri, bet jis dar vieną knygą rašyti pradėjo. O aš kur kas jaunesnis.

PAVASARIS LAUKAIS ŽINGSNIUOJA

Vytautas RAČICKAS

Per Užgavėnės pikčiurną žiemą išvarę iki soties blynų prisivalgę, visi pradeda pavasario laukti.

– Pavasaris prasideda, kai pražysta žibutės, kai parskridusi pėmpė su tavim „gyvi gyvi“ pasisveikina, – sako mama.

– Ė, ne! – atsiliepia tėtis. – Pavasaris ateina, kai ant inkilo sušvilpia špokas, o krūtinėj uždainuoja peržiem tylėjusi širdis.

O man pavasaris ateina, kai iš klevų pradeda tekėti saldi sula, kai nutirpsta sniegas ir patvinsta Gurgės upelis. Tada jis tampa putojančia upe, kurioje gali meškerioti, plukdyti laivelius, arba gali stovėti ant kranto ir žiūrėti, kaip šniokščia sūkuriuojantis vanduo, su savim nusinešdamas ne tik baltus purslus, bet ir nuo kranto netyčia pasičiuptą kokią plaukti mokantį daiktą – pagalį, lentutę ar popieriaus skiautę. Visą kelią linksmai klegėdama, Gurgė tik šypsoi ir skelbia ją lankančių kirų balsais: pavasaris! Pavasaris atėjo! Ir jau taip skuba, taip skuba – tarsi ten toli labai jos kas lauktų.

Genutė Petronienė, mokytoja mūsų, apie pavasarį kalba tarsi apie ką tik iškeptą pyragą.

– Jau pavasariu pakvipo, vaikai. Ar užuodžiat? Nebe už kalnų ir mokslo metų pabaiga. Reikia pasistengti kaip galima geriau juos užbaigti. Ypač tau, Juzuli.

– Kodėl man? – klausiu kiek nusteбęs.

– Todėl, kad dar neišmokai gražiai rašyti. Daugybės lentelę šiaip taip, o rašyti – nelabai. Jeigu nepasistengsi, gausi pataisą. O gali ir antriems metams pasilikti. Jeigu nori į ketvirtą klasę pereiti.

Ir atverčia mano dailyrasčio sąsiuvinį.

Mokytoja Petronienė tokia – gali nežinoti kokios nors taisyklės ar šiaip ką pamiršti, bet tvarkingai ir dailiai rašyti privalai. „Jeigu skaniai valgom, gražiai rengiamės, – sako ji, – turime išmokti ir gražiai elgtis, ir gražiai kalbėti ir, žinoma, gražiai rašyti.

Gražiausiai klasėje rašo Irmutė Kvedaraitė. Jos dailyrasčio sąsiuvinį nors į parodą dėk. Manąjį, anot mokytojos, gėda kam ir parodyt. Vienas žodis – kreivas, kitas – šleivas, o raidės tuose žodžiuose – tarsi susipykusios viena kitai į akis pažiūrėti nenori. Net ilgšis Vygandas Valiukas, kuris yra paskutinis mokinytis, net jis, dailyrasčio kartais penketą gauna. Gal to-

dėl, kad Vygandas gražiai piešia. Kokią nors karikatūrą jis jis per kelias minutes nupiešti gali. Tik brūkš brūkšt, ir viskas! Rašydamas aš, žinoma, stengiuosi. Tačiau plunksnakotis manęs neklauso. O, kad klausytų!

Po kurio laiko, pavasariui jau kaip reikiant įsibėgėjus, mokytojai vėl mano dailyrasčius parūpsta.

– Juzuli, – klausia mokytoja ir parodo mano sąsiuvinį visai klasei, – tu dešine ranka čia rašei ar kaire?

– Dešine...

– Jis vištos koja keverzojo, – randa progą pasišaipyti Vygandas Valiukas.

Mokytoja tarsi neišgirsta jo žodžių ir vėl klausia:

– Ir ką gi man daryti, Juzuli?

– Palikit jį antriems metams, – burbte-li Vygandas.

Laimė, mokytojos kitaip sugalvota.

– O gal mes galim jam padėti? Kas norėtų su Juzuliu pasilikti po pamokų ir dailaus rašto pamokyti?

Visų akys staiga nukrypsta į Irmutę Kvedaraitę.

– Irmute, ar gali?

– Aš? Kodėl aš?

– O kas gi kitas? Tu juk žadi mokytoja būti.

Tikrai taip. Kai per klasės valandėlę kalbėjom apie profesijas, Rūta prisipažino būsianti mokytoja. O Vygandas Valiukas – dailininkas. Suprantama, kuo gi daugiau gali tapti, jeigu ne mokytoja, kai pati šitaip gerai mokaisi. Ir kuo, jeigu ne dailininku, kai šitaip gražiai paišai? Aš tikriausiai artistas būsiu. Dar gerai nežinau.

– O kada pasilikti? Šiandien? – klausia Irmutė.

– Galite ir šiandien. Juzuli, ar supratai?

– Nesupratau.

Tyčia šitaip atsakiau, nes buvau labai supykęs. Kaip nesupyksi, visi eis namo, o tu – klasėje kukuok!

– Šiandien judu su Irmute po pamokų pasiliksit. Irmutė bus tavo mokytoja. Dabar supratai?

– Supratau.

O Vygandas Valiukas ir vėl:

– Tik nepamiršk namo pareiti.

Ne, liežuvio už dantų nulaikyti jis niekaip negali.

Baigiantis pamokai mokytoja lentoje parašo sakinį, kurį man reikės bent dvidešimt kartų perrašyti: PAVASARIS LAUKAIS ŽINGSNIUOJA. Sakinys šitas, sakytum, niekuo neypatingas. Ir žodžiai tik trys. Tačiau pamėgink keliolika kartų gražiai, kad raidės vienodos ir gražiai surikiuotos būtų, parašyti? Neišeis. Niekaip neišeis. Aš žinau.

Tačiau, matyt, kažką žino ir Rūta. Mokslo pirmūnė negali nežinoti.

Po pamokų klasėje pasilikę, mudu kurį laiką tylim ir žiūrim į Vygando Valiuko teplionę lentoje – ten nupiešti du rankom susikibę žmogiukai, o apačioj parašyta: *Juzulis su Rūta laukais žingsniuoja*.

– Tai ką darysim? – klausiu.

– Mokysimės, – rimtu veidu, tarsi būtų tikra mokytoja, atsako Irmutė.

– Nuo ko pradėsime?

– Atsiversk sąsiuvinį ir rašyk: *Pavasaris laukais žingsniuoja*.

Aš nesiginčiju, bet rašyti neskubu.

Irmutė tuo metu prieina prie lentos, pa-ima skudurą ir nutrina Valiuko piešinį.

– Nemoka paišyti, o paišo, – garsiai ištaria.

Man šiek tiek gaila dingusio Vygando piešinio – labai jau juokingi tie žmogiukai buvo.

– Parašei? – sugrįžusi į suolą, klausia Irmutė.

– Kad dar nepradėjau.

– Tai ko lauki?

– Pavasario...

– Juzuli! Mes pamokoj ar turguj?

Pamokoj ar turguj... Šitaip dažnai mūsų mokytoja prabyla, drausmindama išsiplepėjusius mokinius.

– Gerai jau, gerai, rašau...

Sugertuko kampu nuvalau apdžiūvusią plunksną ir merkiu į rašalinę plunksnakotį. Rašau ilgai. Po kiekvienos parašytos raidės atsidusdamas ir vėl besdamas kotelį į rašalinę. Baiminuosi ne tik žodžius iškreivioti, bet ir juodą kleksą ant balto popieriaus ištėkšti. Jau šitas dalykas būtų visų nemaloniausias.

O Irmutė sėdi šalia ir stebi, kaip aš plušu.

– Nespausk taip, plunksną nulausi!

Žinau žinau. Gali neaiškinti. Jau ne vieną nulaūžiau.

– O kam nosį į sąsiuvinį įbedei? Akis

pagadinsi.

O tu savo nosies žiūrėk! Atsirado mat...

– Ir nesikūprink!

– Nesikūprinu! Va, žiūrėk! – aš ištiesinu nugarą ir atstatau krūtinę.

Pagaliau. Pagaliau parašiau. Visi trys žodžiai sutilpo į vieną eilutę ir netgi šiek tiek vietos ketvirtam liko. Bet ketvirto, ačiū Dievui, nėra.

– Va, pažiūrėk! – stumtelius sasiuvinį savo mokytojos pusėn.

– Na ir ką gi aš čia pamatysiu?

– Pažiūrėk, ar gražiai?

– Nelabai, Juzuli.

– Kitaip nemoku.

– Tuoj pamokysiu...

Irmutė atsiverčia savo sasiuvinį ir rodo, kaip rašyti.

– Raidės, Juzuli, reikia kuo arčiau vieną prie kitos glausti.

– Glausti?

– Nu...

– Kaip glausti?

– Ogi šitaip!

Ir pati prie manęs pasislenka. Ir net prisispaudžia.

– Dabar supratai?

– A... Nu... Supratau...

– Ir dar. Raidės turi būti kiek pakrypusios į dešinę, supratai? Va šitaip...

Irmutė pasislenka dar arčiau ir manęs vos iš suolo neišstumia. Nieko sau... Nejaugi ji ir tikra mokytoja tapusi su savo mokiniiais šitaip elgsis?

– Supratau supratau. Tuoj parašysiu! Tuoj pakreipsiu!

Ir aš nenoromis imu į ranką plunksnakotį.

– Jeigu ir vėl prikeverzosi, įgnybsiu, – staiga ištaria Irmutė, žiūrėdama man tiesiai į akis.

– Ką padarysi?

– Įgnybsiu. Skaudžiai. Va šitaip...

Ir ji savo plonais piršteliais bando tai padaryti. Mane tik juokas suima. Jeigu šitaip, tai gali gnaibytis žnaibytis kiek tik nori. Man neskauda. Nė kiek. Va jeigu aš tau įgnybčiau...

Antrą, trečią ir kitas eilutes rašyti sekėsi kur kas geriau, todėl Irmutė daugiau nė sykio neįgnybo. O aš to netgi laukiau. Tada ir jai bučiau gnybtelėjęs.

– Gražu, – pagaliau nusišypso Irmutė, įvertinusi mano triušą. – Beveik gražu. Galų gale šio to išmokai. Rytoj vėl pasiliksim. Ir dar bent kiek pasimokysim.

– Gerai, – sakau, – galėsim pasilikti.

Į namus einame ne keliu kaip visuomet, o per pievą, kad arčiau būtų. Kiek paėjus, ten kaip tik Gurgėss upelis vin-

guriuoja. Nedidelis toje vietoje. Įsibėgėjęs gali peršokti. Bet srovė smarki. Vanduo skuba net pasišokinėdamas. Per upelį lieptas permestas.

Irmutė staiga sustoja.

– Aš per lieptą neisiu.

– Bijai?

– O jeigu paslysiu? O jeigu įkrisiu?

– Nepaslysi. Žiūrėk!

Ir aš viens du – pereinu į kitą pusę.

Irmutė stovi anam krante ir, matau, tuoj verks.

Sugrįžtu, paimu iš jos rankų portfelį. Irmutei liepiu ropštis man ant nugaros. Tokią musę pernešti – vienas juokas.

– Bijojai? – klausiu, kai atsiduriam kitam upelio krante.

– Nė kiek.

– O aš bijojau.

– Ko?

– Kad neįgnybtum.

Irmutė juokiasi, o aš mintyse ištariu ant liežuvio galo staiga nutūpusius žodžius: *Pavasaris laukais žingsniuoją.*

Iš knygos „Tikras vyras“ 1964 m.

SIENA

Vytautas RAČICKAS

Vienas apsakymas iš novelių apysakos „Juzulio istorijos“

Nežinau, kada visa tai prasidėjo. Gal aną vasarą, kai man buvo devyneri su puse? O gal dar anksčiau? Bet tai nesvarbu.

Kaip sako televizorius, yra kaip yra.

O yra nei šiaip, nei taip. Mama gyvena miegamajame, aš, ačiū Dievui, gyvenu savo kambaryje (visą laiką jame gyvenau), o tėtis gyvena svetainėje. Jeigu tarp svetainės ir miegamojo nebūtų sienos, tėtis su mama gyventų kartu.

Bet siena yra.

Kai tėtis pradėjo miegoti svetainėje, ant sofos, aš dar buvau visai žioplus ir sykį paklausiau, kodėl jis su mama nemiega.

– Todėl, kad aš knarkiu, – paaiškino tėtis.

– Supratau, – trumpai atsakiau, nors tėčio knarkimo niekad nebuvau girdėjęs. Nenuostabu – nuo mažų dienų miegu labai kietai.

– Mama to pakęsti negali, supranti?

– Knarkimo?

– Nuje...

– Per radiją girdėjau, kad jį galima išoperuoti...

– Knarkimą?

– Nu...

– Galbūt, bet aš to nedarysiu.

Tada ir supratau, kad knarkimas čia niekuo dėtas, kad šuo kažkur kitur pakastas.

Nežinau, ar tėvams šitaip gyventi patinka, ar ne. Man beveik patinka.

Jūs, aišku, nežinot, kad mano mama (jos vardas Ilona) yra aukštaitė, o mano tėtis (jo vardas Martynas) – žemaitis. Nors iš tikrųjų tėtis už mamą gerokai aukštesnis.

Kodėl man patinka toks jų gyvenimas? Ogi todėl, kad dabar jie mane labiau myli.

– Jazūli, – sako mama aukštaitiškai, – gal tau bulbynių blynų iškepte?

Kol gyvenom kaip visi žmonės, na, kol mama dar galėjo pakęsti tėčio knarkimą, niekad manęs neklausdavo, ar no-

riu bulvinių blynų. Valgydavau tai, ką samaniusi pagamindavo.

– Juzup, – žemaitiškai kalbina tėtis. – A tori pinigų peitums?

Taigi. Dabar kišenpinigių man niekad netrūksta. Mat jų dar ir mama duoda.

Iš tikrųjų man visiškai tas pat kaip – aukštaitiškai ar žemaitiškai – kalbėti. Abi kalbas vienodai gerai moku. Aukštaitiškai pas močiutę Tauragnuos išmokau, o žemaitiškai – Plungėj. Pas vienus ir pas kitus senelius mane kiekvieną vasarą nuveža.

O tą sieną anądien aš gerai ištyrinėjau. Ir įsitikinau, kad ji tikrai nereikalinga. Svetainėje, kitaip sakant, tėčio pusėje, ant sienos kabo du paveikslai. Viena nutapyta Gedimino pilis, o kitame – Baltijos jūra. Mamos pusėje siena tuštutėlė. Prie jos tik veidrodis priglaustas. Bet jis juk ant žemės stovi. Taip išeina, kad siena dėl tų dviejų paveikslų ir veidrodžio pastatyta.

Neseniai buvau pas Dovydą jo gimta-

dienio šventėje (10 metų!). Net išsižiojau, kaip jų butas po remonto pasikeitęs. Ir kaip tik dėl to, kad Dovydo tėtis vieną sieną išgriovė. Dabar pas juos svetainė ir virtuvė kartu. O vietos – nors futbolą žaisk. Ir mes galėtume taip padaryti. Bet ar norės mama? Remontų ji negali pakęsti labiau nei knarkimo.

O aš jau dabar turiu apsispręsti, su kuo gyvensiu. Su tėčiu ar su mama. Taip teišėjas pasakė. Tuo atveju, jeigu įvyktų skyrybos teisiškai, o tėvai pasuktų skirtingais keliais. Taigi reikia viską gerai apgalvoti. O kuo ilgiau galvoju, tuo giliau į galvą lenda mintis, kad reikia sieną griauti. Kaip sakė teisėjas, tam laiko dar yra.

Dabar suprantu – gerai pasielgiau, kad per Dovydo gimtadienį ne tik tortą valgiau, bet ir kai ką itin svarbaus sužinojau. Išsiaiškinau, kad toji siena iš tikrųjų yra visai ne siena, o viso labo tik pertvara. Ir ją nugriauti, kaip tėtis pasakytų, *joukun darbs*. Aišku, triukšmo ir dulkių bus. Todėl reikia pasirūpinti respiratoriais, akiniais, darbo pirštinėmis. O svarbiausia – tam skirtą įrankį turėti.

– *Juzup*, – ištarė tėtis, kai anądien vienu namie buvom.

– Nu...

– *Kaip tau sekas?*

– Kas?

– Nu, mokslai...

Kodėl tėvai ir šiaip suaugusieji nuolat tik apie tuos mokslus klausinėja?

– A, galima sakyti, gera.

– Nu, tai gera. O tu kon misliji?

– Api kon?

– *Po tų skyrybų su kuo gyventi pasiliksi? Su mamunele? O gal su manim nori?*

Galvojau aš apie tai. Ir atsakymą tarsi turėjau, bet dabar, tėčio netikėtai pagautas, pasimečiau.

– O tu kur gyvensi? – išsigelbėjau klausdamas. – Žaliakalny?

– Žadu sodo namelį nusipirkti. Prie Kauno marių.

Su tėčiu gyventi man patiktų. Dažnai į žvejybą važiuotume. Krepšinio rungtynių žiūrėti. Na, tėtis ir pinigų daugiau turi.

– Sakai, sodo namelį?

– Nuje... Sutilptume. Nėra mažas tas sodo namelis. Kon pasakysi?

– Dar nesugalvojau.

– Kon saka?

– Sakau, dar pagalvosiu.

O rytmetį, tėčiui į darbą išvažiavus, mama užkalbino.

– Par man, Jazūli, liksi ar su tėčiu?

– Dėl ka klausai?

– Dėl ta, kad šita paklaus teisėjas. Tokia tvarka.

– A...

– *O gal ir nepaklaus. Tėvas gi buta neturi. Ir išvis, kur anas išėjįs dėsis? – mamos balse išgirdau graudulio gaidelę.*

– *Soda namelį nuspirks. Pre Kauna marių.*

– *Pre Kauna marių? Už kokius pinigų?*

– *Tėtis turi.*

– *Nieka anas neturi.*

Žinoma, su mama gyventi man irgi patiktų. Mudu tikrai niekada nesipyktume. Juk labai panašūs esam. Visi sako, kad aš – gyvas mamos paveikslas. Ir kad į mamą panašūs berniukai būna laimingi. Gal ir taip. Dar mama labai skanius blynus kepa. Ir šiaip... Kai pareinu iš mokyklos, visad namie ją randu ką nors veikiančią. Tačiau, mane išvydusi, ji viską pameta, priėjusi apkabina ir klausia: „Nu, kaip tu, Jazūli? Pasylgau tavį“ Aš irgi būnu mamos pasiilgęs, tik nedrįstu prisipažinti. Tėčio irgi pasiilgstu. Tik jis vis darbe ir darbe. O kai parėina, prie televizoriaus atsisėda. Ir sėdi, kol užmiega.

Mano klasioko Simo tėvai irgi išsiskyrę. Jis su mama gyvena. Mat tuo metu, kai vyko skyrybos, Simui buvo devyneri ir jis neturėjo teisės rinktis. Kitaip sakant, pagal įstatymą privalėjo pas mamą pasilikti. Iš pradžių Simas niekuo nesiiskundė, viskas gerai buvo, bet netrukus mama susirado draugą, nes juk reikia su kuo nors į teatrą ar koncertą nueiti. Simui jis nepatinka, nes daug kalba. Kaip koks šnekutis. Galėtų krepšinio rungtynes komentuoti. O atėjęs į svečius, vis to paties klausia: „Kaip gyveni, Simai?“ Tarsi pats nematytų. Tarsi akių neturėtų.

Na, bet Simo reikalai yra Simo. O man – savos problemos.

Karolis, kitas mano klasiokas, gyvena su tėvu. O blynus Karoliui kepa Rimutė, naujoji tėvo žmona. Karolio mama, žinokit, manekenė. Daug keliauja. Šiandien ji Amerikoje, rytoj Antarktidoje su pingvinais bendrauja ar velniaižin kur. Karolis retai ją mato. O Rimutė Vilniuje troleibusą vairuoja.

Taigi tokie dalykai.

Beje, teisėjas, kai paskutinį kartą pas jį buvom, pasakė, kad mūsų šeimos laivas dar, girdi, nėra nuskendęs. Kad galime dar išsigelbėti. Tik reikia... Jis pasakė, ko reikia, bet aš arba nenugirdau, arba nelabai supratau. Bet man to, keistais rūbais apsirengusio barzdočiaus patarimų nereikia. Aš pats žinau, ko reikia. Seniai žinau.

– Nu, Juzup, kon sugalvojai? – neseniai vėl paklausė tėtis. – Pas kon žadi

pasilikti?

– *Pas tavi, tėti*, – tvirtai atsakiau.

Šitas klausimas ir mamai labai rūpėjo.

– *Aš manau, kad tu, Jazūli, su manim gyvent narėsi? Par man tau bus geriau.*

– *Teip, mam. Su tavim*, – mano atsakyme nebuvo jokių abejonių.

O kitą dieną į namus parsinešiau tokį ganėtinai sunkų įrankį sienoms griauti. Jį man Dovydo tėtis, kuris yra statybininkas, paskolino. Prieš tai daug visko manęs klausinėjęs. Kai jam neliko abejonių, kad reikalai rimti, o mano sumanymas originalus, atnešė tą įrankį ir pasakė:

– Sėkmės, Juzuli! Manau, tu susitvarkysi.

Pamatę, ką atvilkau, tėvai, žinoma nustėro. (Keista, bet aptikau juos svetainėje arbatą geriančius.)

– Kas čia per daiktas? – paklausė mama.

– Perforatorius. Lietuviškai – kirtiklis, – atsakiau.

– *Kon griausi?* – sukikeno tėtis.

– *Sieną.*

– *Kakių sienų?* – krizenti pradėjo ir mama.

– *Va šitą*, – parodžiau į tuos du paveikslus – Gedimino pilį ir Baltijos jūrą.

Tėtis su mama pasisuko į sieną, o pasukui staiga sužiuo vienas į kitą. Sužiuro ir nutilo. Aš irgi tylėjau. Neturėjau daugiau ką pasakyti. Visą jau buvau pasakęs.

Ir staiga mama prapliupo juoktis. Tada ir tėtis. Net ašaros abiem ištryško.

– *Tu rimta?* – pagaliau paklausė tėtis.

– *Rimta*, – žemaitiškai atsakiau.

– *A žinai, Marčiau, aš seniai takių mintį turėjau...* – prabilo mama.

Mama į tėtį kreipėsi vardu! Šito gal šimtas metų nebuvo.

– Tu rimtai, Ilona?

Nejaugi? Nejaugi reikalai pajudėjo?

– Žinoma, Marčiau. Kam ta siena reikalinga?

– Ką gi... – skėstelėjo rankomis tėtis.

– Kai pradėsim griaut, bus daug triukšmo, – tarsi nusigando mama. – Ir dulkių.

– Užtat nebus sienos.

– O kur tuos paveikslus kabinsim?... – nedrąsiai paklausiau.

– Aniems kitur vietą rasim, – ramiai pasakė tėtis.

Tada aš dar kartą į tuos paveikslus pažvelgiau. Tarsi į kokį stebuklą. Jie čia ne šiaip sau, pagalvojau. Jie kažką reiškia. Ir staiga supratau: Gedimino pilis yra tėtis, o Baltijos jūra – mama.

Iš knygos „Juzulio istorijos“ 2018 m.

Kaip Kirdeikiai tapo bažnytkaimiu

Antanas ŽILĖNAS

Utenos rajone prie Pakaso ežero esantys Kirdeikiai pirmą kartą minimi 1554 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vilniaus tijūnystės Linkmenų dvaro inventoriuje. Tada Kirdeikiai buvo 29 ūkių kaimas. Kiekvienam ūkiui buvo skirta po 1 valaką (21,38 ha) žemės. Kirdeikiai buvo didžiausias Linkmenų dvaro valdos, pavadintos valsčiumi, kaimas. Tai liudytų, kad kaimas įsteigtas žymiai anksčiau, tik apie tai neišliko arba nerasta rašytinių žinių.

Trumpai apie Linkmenis ir Kirdeikius

Linkmenų valda ribojosi su Vilniaus vyskupo Labanoro ir Tauragnų dvarų žemėmis. Linkmenų pilis minima Livonijos Vartbergės kronikoje. 1373 m. vasario 14–21 d. įsiveržę iš Daugpilio Livonijos ordino kariai niokojo Tauragnų, Linkmenų, Labanoro, Dubingių ir Giedraičių apylinkes. Užpuolikai plėšikavo 8 dienas išsivedė daugybę arklių, beveik 1000 belaisvių, neskaitant nužudytųjų. Toje kronikoje parašyta, kad įsiveržėliai aštuntą kartą nakvojo prie Linkmenų (Lenghemene) pilies. Ar buvo ta pilis pulta, nerašoma. Tyrinėtojų nuomone, Linkmenų pilis turėjo būti ant Ginučių piliakalnio, kuris yra netoli Linkmeno ežero. 1434 m. valdovo dovanojimo rašte minimas Linkmenų valsčius. Tikėtina, kad to valsčiaus teritorijoje jau kitoje vietoje nuo pilies buvo pastatytas valdovo Linkmenų dvaras, o prie jo vėliau įsteigtas miestelis. 1486 m. Linkmenyse minimos smuklės, todėl ši data laikoma pirmuoju Linkmenų miestelio paminėjimu. Minėtame 1554 m. Linkmenų dvaro inventoriuje surašyti ir miestelio gyventojai. Tada jame buvo turgaus aikštė ir 3 gatvės. J. Ochmanskis nurodo, kad iki 1500 m. Linkmenyse pastatyta bažnyčia. 1510 m. minimas tos parapijos klebonas. 1517 m. patvirtintas ankstesnis bažnyčios aprūpinimas. Linkmenų parapijai priklausė Kirdeikių kaimas.

Kirdeikių kaimas labai nukentėjo per 1708–1711 m. badą ir marą. Kaimas atsikūrė lėtai. 1738 m. inventoriuje nurodyta, kad Kirdeikių kaime buvę 12 kiemų. LDK laikais valstiečiams nebuvo galimybės siekti mokslo. Neturima duomenų, kad LDK laikais Vilniaus vyskupijos parapijose mokyklose būtų mokoma bent lietuviškai skaityti. Taip pat Vilniaus vyskupijoje beveik nebuvo mokoma lietuviškai ir carinės Rusijos valdymo metais iki 1863 m. veikusiose parapijose mokyklose. 1865 m. atidaryta Linkmenų valdinė mokykla buvo grynai rusiška. Joje mokiniams net tarpusavyje buvo draudžiama kalbėtis gimtąja kalba. Lietuvių

spaudos draudimo metais susidarė palankios sąlygos lenkinti lietuvių per bažnyčią, nes lenkiškos maldaknygės nebuvo draudžiamos. Tačiau Linkmenų parapija išliko išties lietuviška. Joje buvo mažai privačių dvarų, dvarelių, smulkių šlėktų vienkienių. Kaip žinia, XIX a. Vilniaus vyskupijos didžioji dauguma bajorų laikė save lenkais ir priešinosi lietuvių atgimimui. Turimomis žiniomis, 1828 m. ir vėliau Linkmenų bažnyčioje būdavo sakomi ir lietuviški pamokslai. Pavyzdžiui, 1884 m. toje bažnyčioje pridėtinės pamaldos būdavo lotynų kalba, o pamokslai sakyti lietuviškai, 1893 m. pridėtinės pamaldos jau ir giedojimai būdavo lietuviški.

1845 m. spalio 1 (13) d. Kirdeikiuose ūkininko Liudviko Gimžausko šeimoje gimė Silvestras Gimžauskas. Silvestras mokėsi Švenčionių ir Daugpilio gimnazijose. 1863 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, tačiau 1864 m. buvo pašalintas, nes laiku negavo valdžios leidimo. Tikėtai gavęs reikalingą leidimą 1865 m. metų birželį vėl padavė prašymą priimti į seminariją. Deja, Vilniaus gubernatorius neleido S. Gimžausko priimti į Vilniaus kunigų seminariją. 1865–1874 m. S. Gimžauskas dirbo vaistinėje. Į kunigų seminarijos antrą kursą pagaliau įstojo 1875 m., greitai 1876 m. buvo įšventintas kunigu. Gabus jaunuolis 1877 m. pasiūstas studijuoti Peterburgo dvasinėje akademijoje, bet dėl silpnos sveikatos (susirgo plaučių uždegimu su ilgalaikėmis pasekmėmis) 1878 m. studijas nutraukė. Silvestras Gimžauskas vikaravo Žoludko (Lydos dekanatas) ir Žiežmarių parapijose. Vėliau paskirtas kuratu Vidiškėse, klebonu Kietaviškėse. Aukštos doros, ūkiškas ir ypač pareigingas kun. S. Gimžauskas 1884 m. paskirtas Valkininkų klebonu, nes reikėjo taisyti bažnyčią. Netrukus tapo ir Merkinės dekanu. Už lietuviškos religinės literatūros platinimą 1891 m. girtuoklio brolio iškūstas policijai. Valdžia reikalavo 3 metams uždaryti į vienuolyną, bet trūkstant įrodymų įsakyta tik pažeminti pareigose. Kun. S. Gimžauskas 1892 m. buvo paskirtas Giedraičių vikaru, o 1893

m. – Bagaslaviškio altarista. Susirgęs išvyko gydytis į Varšuvą, kur mirė 1897 m. rugsėjo 15 (27) d.

Kunigas Silvestras Gimžauskas buvo ryškiausias tautinio atgimimo šviesulys Vilniaus vyskupijoje dar iki „Aušros“ pasirodymo. Teisingas kunigas rūpinosi, kad lietuviškoje parapijoje žmonės išmoktų ir galėtų melstis gimtąja kalba, sakydavo lietuviškus pamokslus, mokydavo lietuviškų poterių, giedojimų. Niūriais lietuvių spaudos draudimo metais platino draudžiamą spaudą, pats rašė ir leido knygeles, kuriose skiepijo meilę lietuvių kalbai, kovojo su sulenkėjusiais bajorais. Pirmoji jo knygelė „Linkmenės“ buvo išspausdinta 1870 m. Leipcige. Tai satyrinė poema prieš girtavimą. 1879 m. Leipcige išėjo poezijos ir straipsnių rinkinėlis „Ant Naujų metų Lietuvai dovanėlė“. Apie 1881 m. išleistame eilėraščių rinkinyje „Lietuvos bičiulis“ apdainuojama buvusi Lietuvos galybė, smerkiami nutautėję lietuviai. 1885 m. išspausdinta knygelė „Priešaušris“, kurioje polemizuojama dėl „Aušros“ krypties pakeitimo ir dėl katalikus užgaunančių minčių. 1886 m. išėjo prozos ir poezijos knygelė „Metinė dovanėlė dėl lietuvininkų ir žemaičių“. Išleido ir daugiau poezijos knygelių. Ypatingai vertas dėmesio elementorius išleistas 1888 m. „Pradžiamokslis lietuviško spaudraščio ir rankraščio su pridėjimu skaitinio“ ir „Pradžiamokslis rankos rašto, sudėtas dėl Lietuvos jaunuomenės (išleistas 1892 m.)“. Kun. S. Gimžauskas bendradarbiavo „Aušroje“, „Vienybėje lietuvininkų“, „Šviesoje“, „Žemaičių ir Lietuvos apžvalgoje“ ir kituose leidiniuose.

Kun. S. Gimžausko kūrybinis palikimas mažai tyrinėtas. Kanauninkas Juozas Tumas-Vaižgantas parengė trumpą jo gyvenimo ir kūrybos apžvalgą. Plačiau kūrybinis palikimas įamžintas 1996 m. išleistoje knygoje „Lietuvos bičiulis“.

Sirgdamas kun. S. Gimžauskas iš Bagaslaviškio išvyko gydytis į Lenkiją. Lenkijoje greitai mirė ir buvo palaidotas

Varšuvoje. Kunigo lietuvininko, knygnešio, poeto iki šiol palaidojimo vieta nežinoma... Lietuvoje yra keletas tik kuklių atminimo ženklų. Kunigui S. Gimžauskui paskutinėje jo kunigavimo parapijoje Bagaslaviškio bažnyčios šventoriuje parapijos tikintieji pastatė padėkos paminklą ir iškalė (užrašė) „Kunigui Silvestrui Gimžeuckui, Lietuvos mylėtoju“. Valkininkų bažnyčios šventoriuje, kur ilgai klebonavo kun. S. Gimžauskas, parapijiečiai pastatė kenotafą (simbolinį kapą) ir kryžių. Kietaviškės šalia mokyklos pastatytas stogastulpis. Kirdeikiuose dar tarbybiniais metais, kur stovėjo kunigo gimtasis namas, kirdeikiškiai pastatė liaudies meistro Stanislovo Karanausko sukurta koplytstulpį ir pasodino ąžuolą. Gaila, kad dar kunigo Juozo Breivos 1935 m. statytuose parapijos namuose Gimžausko vardo biblioteka-skaitykla jau kelis dešimtmečius nenaudojama nyksta. Nyksta Kirdeikiuose ir kun. J. Breivos statyti parapijos namai, kurių nesugebėjo išlaikyti nei bažnyčia, nei seniūnija.

1904 m. panaikinus lietuvių spaudos draudimą ir jau 1905 m. leidus įvesti mokyklose lietuvių kalbos pamokas, ypač Vilniaus gubernijoje mažai kalbėjo lietuvių gimtąja kalba. Lietuviškai skaitančių ir rašančių Vilniaus vyskupijoje buvo žymiai mažiau nei Žemaičių vyskupijoje. Nuo 1905 m. leidimas įvesti lietuvių kalbos pamokas valdinėse mokyklose nebuvo privalomas. Vilniaus gubernijos pradžios mokyklose švietimo valdžia lietuvių mokytojų stengėsi neįsileisti, o gubernijos stačiatikiai mokytojai lietuvių kalbos nemokėjo. 1913 m. sunkiai įsisteigusiai Vilniaus „Ryto“ lietuvių švietimo draugijai caro valdžia trukdė steigti lietuviškas mokyklas bei mokymo kursus suaugusiems. 1905–1914 m. labai suaktyvėjo ir plačiai plito slaptas mokymas lietuvių kalba.

Linkmenų parapijos klebono Jeronimo Janulionio pastangomis jau 1913 m. įsteigtas Lietuvių švietimo draugijos Linkmenų skyrius. 1914 m. Vokietijai rugpjūčio 1 d. paskelbus karą Rusijai – kilus Pirmajam pasauliniam karui, platūs karo veiksmai Lietuvoje vyko 1915 metais. Tų metų vasaros pabaigoje vokiečiai užėmė Kauną ir pradėjo žygiuoti link Vilniaus. Supratę, kad tiesioginiu puolimu Vilnių užimti bus sunku, vokiečiai sutelkė jėgas ties dviejų rusų armijų sandūra. 1915 m. rugsėjo 22 d. vokiečiai pralaužė rusų gynybą Švenčionių kryptimi ir įsiveržė toli į užnugarį. Linkmenų parapija atsidūrė vokiečių užimtoje teritorijoje. Vėliau čia vokiečiai įsteigė naują administracinę darinių – Saldutiškio apskritį. Nesigilinant į vokiečių valdymą ir jų veiksmus okupuotoje šalyse, Lietuvoje nauji okupantai beveik netrukdydami steigti pradines privačias lietuviškas mokyklas. Tikrai reikėjo skubiai surasti ir paruošti lietuviškoms mokykloms moky-

tojų. Kaune labai greitai pradėjo veikti pirmieji mokytojų kursai. Kada įsteigta pirmoji lietuviška mokykla Linkmenyse, archyvinių dokumentų surasti nepavyko. 1917 m. rudenį lietuvių spaudoje nurodoma, kad Saldutiškio apskrityje veikė 15 lietuviškų mokyklų, tarp jų Linkmenyse ir Kirdeikiuose. Rašoma, kad „mokslo gyvuoja ištisus metus ir vasarą“. Iš to galima manyti, kad bent Linkmenyse mokykla jau veikė 1916/1917 mokslo metais. Tuo metu Lietuvoje lietuviškose mokyklose mokytojais daugiausia dirbo baigę rusų vidurines mokyklas ir Kauno mokytojų kursus. Mokyklose per savaitę būdavo kelios vokiečių kalbos pamokos.

1918 m. vasario 16 d. paskelbtas Lietuvos Nepriklausomybės Aktas, tačiau Lietuvą toliau valdė vokiečiai. 1918 m. rudenį paaiškėjo, kad vokiečiai karą pralaimėjo ir turi pasitraukti iš užimtų kraštų. Gavus vokiečių valdžios leidimą, 1918 m. lapkričio 11 d. sudaryta pirmoji Lietuvos vyriausybė. Paskui besitraukiančius vokiečius iš rytų slinko raudonarmiečiai. Jau 1918 m. gruodžio 23 d. raudonarmiečiai užėmė Švenčionis, 1919 m. sausio 5 d. – Vilnių, o 9 d. – Ukmergę ir Panevėžį. Jų valdžioje atsidūrė ir Linkmenų parapija, tačiau čia bolševikai šeimininkavo neilgai. 1919 m. balandžio 21 d. lenkai puolė bolševikus ir užėmė Vilnių. Gegužės mėn. lenkai jau šeimininkavo ir Linkmenyse, toliau puldinėjo tiek bolševikus, tiek lietuvių sargybas. 1919 m. birželio 18 d. prancūzų karinės misijos atstovas C. K. Reboulis išvedė tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių demarkacinę liniją, kuri nuo Varėnos ėjo netoli Gardino-Daugpilio geležinkelio paliekant visą geležinkelį, Varėną ir Vilnių lenkams. Lenkai nepaisė nustatytos lietuviams nepalankios demarkacinės linijos ir iš lėto veržėsi į Lietuvos gilumą. Liepos 18 d. Antantės atstovas F. Fochas nustatė naują lenkams palankesnę demarkacinę liniją. Ta linija Suvalkų ir Seinų apskritys priskirtos lenkams, o rytuose liko artima buvusiai. Deja, lenkai pareiškė, kad nusistatysią tokią demarkacinę liniją, kokia bus jiems tinkama, ir toliau užimdavo vis naujas Lietuvos žemes. 1919 m. pabaigoje lenkų frontas buvo visai netoli Jonavos-Zarasų plento.

Bažnyčios statytojas – kunigas Juozas Breiva

1919 m. balandį mirė darbavęs lietuvių švietimui jaunas Linkmenų klebonas Jeronimas Janulionis. Tų metų rugpjūčio 8 d. į lenkų okupuotą Linkmenų parapiją buvo paskirtas kun. Juozas Breiva. Apie kunigą Juozą Breivą 2015 m. išleista atskira monografija. Tačiau kai kuriuos jo, pasišventusio dirbti lietuvių reikalams, gyvenimo ir veiklos faktus norisi dar papildyti. Juozas

Breiva gimė 1891 m. vasario 3 (16) d. Vabalninko parapijos Natiškių kaime. 1907 m. baigė Panevėžio realinės gimnazijos ketvirtą klasę. 1909 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją.

Kunigu iššventintas 1913 m. spalio 11 (24) d. Kunigu Juozą Breivą iššventino vyskupas Janas Ciepliakas. Trumpai apie vyskupą J. Ciepliaką: Petrapilio dvasinės akademijos profesorius, 1923 m. Maskvos kunigų byloje teismo buvo nuteistas mirties bausme. Maskvos kunigų teimas, spaudžiamas didžiųjų pasaulio valstybių ir Popiežiaus, pakeitė sprendimą, vyskupą J. Ciepliaką ištremė iš Sovietų Rusijos. Paskirtas Mogiliovo vyskupijos valdytoju, Popiežius Pijus XI 1924 m. gruodžio 14 d. paskyrė Vilniaus metropolijos pirmuoju valdytoju. Vysk. J. Ciepliakas, nepradėjęs eiti pareigų, 1926 m. vasario 17 d. mirė Amerikoje, būdamas 68 metų. 1926 m. kovo 16 d. palaidotas Vilniaus Šv. Stanislovo katedroje. Apie Vyskupą J. Ciepliaką turime mažai informacijos. Kankinys vyskupas Teofilus Matulionis 1939 m. leidinyje „Šaltinis“ prisiminė 1920 m. susitikimą, kai jiedu su vyskupu dirbo Petrapilyje. Už Nevos vartų Šv. Jėzaus Širdies bažnyčios šventoriuje 1920 m. birželio 6 d. vyko Dievo Kūno procesija, kuriai vadovavo arkivyskupas J. Ciepliakas. Procesijoje dalyvavo daug Petrapilio katalikų. Pasibaigus šventei, parapijos klebonas T. Matulionis garbingus svečius pakvietė pietų. Kaip paprastai prie pietų stalo prasidėjo įvairūs pašnekesiai. Ryškiausias pašnekesys buvo Vilniaus klausimas. Dalyvavęs pobūvyje Vilniaus krašto dvarininkas Dovgialo-Novickis pareiškė nusistebėjimą, kad į Lietuvos Steigiamąjį Seimą tarp 112 atstovų pateko tik 3 lenkai ir prašė arkivyskupą paaiškinti šį „nepaprastą reiškinį“. Arkivyskupas savo tautiečiui ramiai, rodydamas blaivų protą ir sveiką patriotizmą, atsakė: „Turime pripažinti, kad mes, lenkai, nuo pat savo valstybės atstatymo, pradėdami nuo pirmojo mūsų užsienio reikalų ministro Pateko, tarsi tyčiomis darėme, kad atstumtume nuo mūsų kaimyninių tautų palankumą. Pavyzdžiui, jūs klausiate, dėl ko lietuviai į savo konstituantą (Steigiamąjį Seimą) beveik nerinko lenkų? Tai padarė mūsų netoli reginti ydinga politika. Kam gi reikėjo palikti pas save Vilnių, kai buvo jis atgautas iš bolševikų? Turėjome tada grąžinti lietuviams ne tik jų tą, be abejo, senovinę sostinę, bet užleisti jiems ir kitus ginčijamus punktus. Jie mums, kaip didelei valstybei, nesudarytų skaudaus nuostolio, bet lietuviai tai laiko gyvybiniu reikalu... Taigi, jeigu nesisavintume Vilniaus ir kitų lietuviškų žemių, šandien turėtume kauniškame seime ne tris, bet galbūt ir trisdešimt tris deputatus. Jeigu tikrai broliška širdimi perleistume tas sritis lietuviams, tada jie pačia dalykų eiga turėtų

skaitytis su jose esančiu lenkišku elementu. Jei dabar Lietuvos valdžioje dalyvauja gudų ir žydų mažumos, tai juo labiau dalyvautų joje ir lenkai. Tarptautiniame gyvenime negalima nesiskaityti net ir su mažiausia tauta – mažas šuniukas gali pakelti ant kojų visus didžiame kieme esančius gyventojus“. („Šaltinis“, 1939 m.). Tikėtina, kad naujai paskirtas Vilniaus metropolijos arkivyskupas Janas Ciepliakas būtų tęsęs arkivyskupo Jurgio Matulaičio įtampos tarp lenkų ir lietuvių mažinimą ir neleides lenkų okupantams žeminti ir tyčiotis iš lietuvių.

Po arkivyskupo J. Ciepliao mirties Vilniaus arkivyskupu buvo paskirtas vyskupas Romualdas Jalžbykovskis (1926 m. birželio 24 d.). Nuo pirmų dienų jis buvo aršus lietuvių tautos skriaudikas, lenkomanas, lietuvių ir nepriklausomos Lietuvos priešas. Jo laikais okupuotos Lietuvos dalies bažnyčiose Dievas „nesuprato lietuviškai“, visi melsis privalėjo tik lenkų kalba. Dvasininkas šovinistas iki 1942 m. Vilniaus krašte draudė, naikino viską, kas tik lietuviška. Tarp lenkomanų, tarp dvasininkų šovinistų arkivyskupo R. Jelžbykovskio išugdyta neapykanta lietuviams ir dabar jaučiama tarp Vilniaus krašto lenkų.

Kun. J. Breiva 1913 m. spalio 29 (lapkričio 11) d. paskiriamas vikaru į Rodūnią, esančią 13 km į pietus nuo Eišiškių (dabar – Baltarusija).

Visa XIX a. Rodūnios parapija buvo lenkinama. 1899–1906 m. klebonas Stanislovas Brazauskas toje bažnyčioje, be lenkiškų, įvedė ir lietuviškus pamokslus, o lietuvių vaikus ėmė katekizuoti gimtąja kalba. Į kovą su lietuvių kalba pakilo Eišiškių klebonas Rodūnios dekanas Nikazijus Gintovtas (Gintowt). Jis įtikinėjo lenkiškai arba baltarusiškai kalbančias moterėles, neva lietuvių kalba yra pagoniška, o lietuvių kunigai išdavikai. Jas agitavo vyskupui rašyti skundus ir reikalauti Rodūnioje atkurti ankstesnę tvarką. 1906 m. gruodžio 12 (25) d. lenkininkai neleido lietuviams bažnyčioje giedoti. Pradėta trukdyti sakyti lietuviškus pamokslus. Vietoj kun. S. Brazausko Rodūnios klebonu paskiriamas kun. Matas Lajauskas. Nors M. Lajauskas buvo bajorų kilmės, tačiau rėmė lietuvius ir Rodūnios bažnyčioje išplėtė lietuvių kalbos vartojimą. Kiekvieno šventadienio pamaldose šalia lenkiškų pamokslų pradėjo sakyti ir lietuviškus pamokslus, po mišparų leido giedoti lietuviškai. Pusantrų metų bažnyčioje buvo ramu.

1910 m. Rodūnios parapijoje buvo 21 kaimas, kur gyveno apie 3900 lietuviškai kalbančių asmenų. Dar vienuolikoje kaimų su 1330 gyventojų vyresni žmonės taip pat gerai mokėjo lietuviškai, tačiau veikiami antilietuviškos propagandos savo atžalas jau stengėsi mokyti gudiškai arba lenkiškai.

Lenkiškai ir gudiškai kalbėjo apie 4000 parapijos gyventojų. Kadangi nutautinimo pasekmės jau akivaizdžiai matėsi, lenkininkai rengė planus neduoti lietuviams jokių teisių Rodūnios bažnyčioje. Neapykantą lietuviams kurstė ir lenkų spauda. Rodūnios bažnyčioje lenkininkai ėmė kelti riaušes. Skundų tirti vyskupijos valdytojas pasiuntė aršiai nekenčiantį lietuvių kalbos Vilniaus kunigų seminarijos inspektorių Karolį Lubianecą. Jis, neturėdamas įgaliojimų, pakeitė lietuviškų pamokslų laiką lietuviams nepatogiu metu. Be to, kurstė lenkininkus rašyti naujus skundus. Tai ir buvo daroma.

Kun. Matas Lajauskas iš Rodūnios buvo iškeltas 1910 m. pabaigoje. Kitų metų liepą Rodūnios klebonu paskirtas kun. Napoleonas Sabaliauskas. Žinoma, kun. N. Sabaliauskas lietuvių kalbos nepanaikino. Lenkininkai reikalavo panaikinti bažnyčioje pagonių kalbą, tačiau lenkai iki krikšto irgi buvo pagonys, kalbėję lenkiškai. Prasidėjo aktyvesnių lietuvių persekiojimai, mušimai. 1912 m. liepą per atlaidus lenkininkai bažnyčioje ir šventoriuje ėmė mušti lietuvius. Kadangi Dievo namuose buvo pralietas kraujas, atsiųstas Rusijos dūmos atstovas kun. Stanislovas Maciejevičius. Jis paskelbė naują bažnyčioje pamaldų tvarką, kuria lietuvių liko labai nuskriausti. Pakeista pamaldų tvarka lenkininkai irgi liko nepatenkinti. Po valandos svarstymų lenkininkai pareiškė, kad lietuvių kalbos Rodūnios bažnyčioje neleist. Tada kun. S. Maciejevičius vyskupijos valdytojo vardu paskelbė interdikta. Bažnyčioje uždraustos iškilmingos pamaldos, Mišios galėjo būti tik skaitytinės, be giedojimų. Lietuviai ir toliau buvo fanatizuoti asmenų užpuldinėjami miestelyje. Pagaliau 1912 m. spalį Rodūnios klebonu paskiriamas jau pagarsėjęs lietuvių skriaudėjas, panaikinęs lietuvių kalbą Asavos bažnyčioje, kun. Viktoras Kochanskis. Netrukus panaikintas interdiktas.

1913 m. rudens pabaigoje į Rodūnią atvykęs jaunas kun. J. Breiva ėmė drąsiai darbuotis skriaudžiamų lietuvių labui. Jis lietuvių vaikus katekizavo gimtąja kalba, suorganizavo lietuvišką chorą, Kargauduose, Vigonyse ir Pelesoje įsteigė lietuvių švietimo „Ryto“ draugijos skyrius. Kargaudų skyriuje pavyko suorganizuoti ir biblioteką-skaityklą. Be to, „Ryto“ draugijos lietuvišką bibliotekėlę kun. J. Breiva buvo įsteigęs ir Rodūnioje jam skirtame bute. 1914 m. rudenį ši bibliotekėlė jau turėjo 100 skaitytojų. Vikaro kun. J. Breivos veikla kirtosi su klebono V. Kochanskio nuostatomis, kad visi parapijiečiai turi laikytis senosios tvarkos – lenkiško tikėjimo. Klebonas draudė tautiškais rūbais apsirengusioms lietuvaitėms įeiti į bažnyčią. Kadangi per lietuviškas pamaldas lenkai neduodavo lietuviams bažnytinių

procesinių vėliavų, 1914 m. vasaros pabaigoje lietuviai įsigijo savo bažnytinę vėliavą. Joje buvo Švč. Mergelės Marijos ir šv. Juozapo atvaizdai su lietuvišku įrašu.

1914 m. rugpjūtį kovotojai prieš lietuvių kalbą Rodūnios parapijoje parašė skundą vyskupijos valdytoji. Skunde kun. J. Breiva kaltinamas išmokęs mergaites dainuoti lietuvių liaudies dainas. Dėl lietuviškų dainavimų skundėsi žandarmerijai, bet tyrimo rezultatai jiems nebuvo žinomi. Reikalaujama neleisti įnešti į bažnyčią vėliavą su lietuvišku įrašu, o svarbiausia – reikalaujama kun. J. Breivą iškelti.

1914 m. lapkričio 21 (gruodžio 4) d. Rodūnios parapijos lietuviai atsisveikino su jų reikalų užtarytoju kunigu Juozu Breiva, kuris gavęs paskyrimą vyko į Molėtų parapiją vikarauti.

Po pusmečio 1915 m. gegužę kun. J. Breiva paskiriamas vikaro pareigoms į Daugų parapiją. Čia klebonu ir Merkinės dekanato dekanu dirbo jau žinomas lietuvių

Klierikas Juozas Breiva 1910 m.

visuomenės veikėjas kun. Vladas Mironas. 1915 rugsėjo mėn. pabaigoje vokiečiai įžengė į Daugus. Apie vokiečių okupacijos metus kun. J. Breiva yra paskelbęs atsiminimus. Vokiečių okupacijos metais, padedant klebonui V. Mironui, kun. J. Breiva Daugų parapijoje įsteigė net 22 mokyklas. Tai buvo ne vokiečių valdinės, bet privačios mokyklėlės, kuriose mokydavo vadinamieji daraktoriai. Daraktoriaus ruošti kun. J. Breiva organizuodavo kursus. Kun. J. Breiva visoms Merkinės dekanato parapijoms atgabendavo lietuviškų knygelių, vadovėlių.

Atvykęs į lenkų užimtus Linkmenis kun. J. Breiva 1919 m. rudenį įsteigė dviklasę mokyklą Linkmenyse ir dar šešias nelegalias mokyklėles parapijos kaimuose, tarp jų ir Kirdeikiuose. Prie tų mokyklų veikė ir vakeriniai mokymo kursai suaugusiems asmenims. Kunigas rengė lietuviškus vakarėlius vaikams ir suaugusiems. Mokyklos buvo išlaikomos pačių gyventojų, mokytojus iš savo asmeninių lėšų šelpė pats klebonas. Ta žinia buvo paskelbta tada, kai Linkmenys jau buvo užimti Lietuvos kariuomenės.

Lenkai 1920 m. vasarą dėl nesėkmių kare su raudonarmiečiais ėmė trauktis iš Lietuvos. Tų metų liepos 12 d. lietuviai užėmė Linkmenis. 1920 m. spalio 7 d. tarp Lietuvos ir Lenkijos pasirašyta Suvalkų sutartis, kuria Vilnius ir didžioji dalis Lietuvos tautos sutartimi su Rusija pripažintos teritorijos atiteko Lietuvai. Lenkai šią sutartį tuoj sulaužė, spalio 9 d. užėmė Vilnį ir plačiu frontu puolė Lietuvą. Lapkričio 5 d. lenkai užėmė Linkmenis. 1919 m. lapkričio 19–21 d. lietuviams laimėjus mūšį ties Širvintomis ir Giedraičiais, lapkričio 29 d. buvo pasirašytos paliaubos tarp kariaujančių pusių. Nustatyta apie 6 km pločio neutrali zona. Lenkams aneksavus užgrobtas Lietuvos teritorijas, neutrali zona buvo panaikinta. Už išvestos demarkacinės linijos lenkų pusėje liko beveik visos Linkmenų miestelis ir bažnyčia.

Kun. J. Breivai rūpėjo aptarnauti ir parapijos tikinčiuosius, likusius nepriklausomoje Lietuvoje, kadangi užgrobė Linkmenis lenkai pradėjo žmonius iš neokupuotos parapijos dalies nepraleisti į bažnyčią. Kunigas J. Breiva greitai surado išeitį. Prie Kirdeikių kaimo buvo apie 25 ha Linkmenų bažnyčios žemės. Todėl jau 1921 m. vasarą kun. J. Breiva Kirdeikiuose privačiame name įrengė altorių ir pradėjo sekmadieniais laikyti pamaldas. Dalį liturginio inventoriaus paėmė iš Linkmenų bažnyčios. To meto spaudoje rašoma („Trimitas“ 1921 m. Nr. 37): „Kadangi lenkai į Linkmenis neleidžia parapijonių, tai bažnyčia susidarė Kirdeikių kaime. Pamaldos būna kas šventadienis. Sekmadienį, rugpjūčio 26 d., po pamaldų buvo surengta gegužinė“. Minėta žinutė spaudo-

je paneigia literatūroje paplitusį teiginį, kad Kirdeikiuose koplyčia įrengta tik 1925 m.

Kunigo Juozo Breivos rūpesčiu jau 1921 m. Linkmenyse įvyko trys lietuvių vakarai: kovo 28 d. vaidinta Keturakio trijų veiksmų komedija „Amerika pirtyje“, balandžio 25 d. – S. Kymantaitės-Čiurlionienės pjesė vaikams „Grybų barnis“, apie balandžio 30 d. – B. Stosiūno vieno veiksmo komedija „Kvailą supras, aklą pažins“ ir dar viena pjesė. Kirdeikiuose ir Linkmenyse vakarai, vaikų vakarėliai kasmet vykdavo ir vėliau.

1922 m. pasklidus žiniai, kad Linkmenų klebonas bus pakeistas, per 230 nepriklausomoje Lietuvoje esančių Kirdeikių ir aplinkinių kaimų gyventojų prašė Vilniaus vyskupo palikti kun. J. Breivą Linkmenyse. Vilniaus arkivyskupas lietuvis Jurgis Matulaitis, atsižvelgęs į žmonių prašymą, Linkmenų klebono nekeitė.

Kun. J. Breiva, atvykęs į Linkmenis, labai greitai buvo išrinktas Švenčionių „Ryto“ švietimo draugijos valdybos nariu. Kunigo J. Breivos iniciatyva „Ryto“ draugija 1921 m. rudenį ar jau žiemą atidarė mokyklą ir Linkmenyse. Mokytoja buvo paskirta Teklė Maminskaitė. 1922 m. sausį mokykla turėjo net 110 mokinių. 1925 m. Linkmenyse įsteigta valdinė lenkų mokykla. Atvažiuavęs paskirtas lenkas mokytojas lyg niekur nieko užėmė „Ryto“ mokyklos patalpas, lietuviška mokykla buvo uždaryta.

Kun. J. Breivos rūpesčiu 1925 m. Linkmenyse pastatyti liaudies namai. Tų metų birželio 28–29 dienomis Linkmenyse vyko dvigubos iškilmės. 28 d. pirmąsias Mišias (primicijas) aukojo kun. Zigmas Žeidys. Po pamaldų bažnyčioje įvyko liaudies namų pašventinimas. Buvo pakviesti iš Švenčionių apskrities valdininkai. Liaudies namus pašventino „Ryto“ draugijos steigėjas ir ilgametis jo vadovas kun. Petras Kraujalis ir ta proga pasakė kalbą. Kalbėjo kun. J. Breivos geras bičiulis nuo mokymosi Vilniaus kunigų seminarijoje laikų, aktyvus visuomenės veikėjas kun. Pranas Bieliauskas, kuris džiaugėsi parapijos klebono vykdoma aktyvia tautine patriotine veikla ir gausiai susirinkusius ragino likti tautiškai susipratusiai lietuviams. Dar iš svečių jausmingą kalbą pasakė Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos absolventas Vincas Uždavinsys. Pavakare liaudies namų salėje Švenčionių lietuvių gimnazijos mokiniai vaidino V. Pailerio dviejų veiksmų dramą „Šventoji Agnietė“, grojo mokinių pučiamųjų instrumentų orkestras. Kitą dieną leista atvykti Linkmenų parapijiečiams iš neokupuotos Lietuvos. Vietinė lenkų valdžia okupuotos Lietuvos dalies gyventojų nei į bažnyčią, nei į parapijos salę neleido. Pakartotos primicijos. Liaudies namų scenoje vaidino ir šoko vaikai.

1925 m. vasario 10 d. Lenkija su Vatika-

nu pasirašė konkordatą. Lietuviams, tikėjusiems, kad demarkacinė linija yra laikina, tai buvo ypač skausminga žinia. 1925 m. spalį kun. J. Breiva nepriklausomos Lietuvos Vilniaus vyskupijos dalies valdytojui parašė du laiškus. Kun. J. Breiva rašė, kad Lenkijos konkordate su Vatikanu be kitko yra punktai, skelbiantys, jog parapijos gali būti tik Lenkijos valstybės ribose, o klebonais gali dirbti tik Lenkijos piliečiai. Kun. J. Breiva Lenkijos pilietybės dar nebuvo gavęs. Jam, kaip lietuvių tautinės sąmonės žadintojui, vargu ar būtų suteikta tokia pilietybė. Lenkai buvo pranešę, kad kun. J. Breivai važinėti į Kirdeikius bus leista tik 1925 m. lapkričio 1 d. Kun. J. Breiva prisipažino valdytojui kan. J. Kuktai, kad per jį eina korespondencija su neokupuota Lietuva, taip pat, kad perėjo ir eina beveik visos piniginės paramos lenkų pavergtų lietuvių švietimui ir kultūrinei veiklai. Kun. J. Breiva nuvykęs į Vilnį konsultavosi ir tarėsi su kun. Petru Kraujaliu ir kitais lietuvių reikalus ginančiais kunigais. Visi jie prašė kun. J. Breivą pasilikti Linkmenyse. Tačiau negavus Lenkijos pilietybės, kun. J. Breivą valdžia būtų ištremusi į nepriklausomą Lietuvą. Be to, buvo akivaizdu, nors ir gavęs pilietybę, jis galėjo bet kada būti iškeltas iš Linkmenų ar nuteistas. Todėl kun. J. Breiva rašė kan. J. Kuktai matąs vienintelę išeitį nuo lapkričio 1 d. persikelti į Kirdeikius, kur lauktų Rytų Lietuvos išlaisvinimo. Kan. J. Kukta pažadėjo kun. J. Breivą priimti ir įgalioti steigti naują parapiją.

Kadangi tuo pačiu metu buvo steigiamas ir Saldutiškio parapija, Molėtų dekanas kun. Matas Lajauskas rugsėjo 13 d. pranešė kun. J. Breivai, kad visa neokupuota Linkmenų parapijos dalis priskiriama Saldutiškio parapijai. Tai sužinoję Kirdeikių ir aplinkinių kaimų gyventojai kreipėsi į kanauninką J. Kuktą. Jie rašė, kad Saldutiškis nėra Lietuvoje likusios Linkmenų parapijos centre, todėl daliai kaimų į Saldutiškį yra toloka. Kirdeikiuose privačiame name esanti įrengta bažnyčia, o lietuvių kultūrinei veiklai 1922 m. pastatyti ir parapijos namai. Kirdeikių parapijoje būtų apie 3 tūkst. asmenų. Prašytojai užtikrino, jog jie galintys išlaikyti bažnyčią ir kunigą, o prisidėti prie Saldutiškio bažnyčios statybos nenorintys. Kanauninkas J. Kukta nurodė prašytojams atsakyti, kad nebuvo sprendimo visą likusią neokupuotą dalyje Linkmenų parapiją priskirti Saldutiškio parapijai.

Apie 1925 m. spalio 11 d. kun. J. Breiva slapta perėjo demarkacinę liniją ir kreipėsi į Utenos apskrities valdžią. Spalio 21 d. iš Utenos kun. J. Breiva paskambino Švenčionių dekanui ir pranešė, kad į Linkmenis nebegrįš. 1925 m. spalio 24 d. Molėtų dekanas kun. M. Lajauskas rašė kan. J. Kuktai, kad iš Švenčionių į lietuvių pusę pasitraukdamas

Kunigai vilniečiai (stovi iš kairės trečias) Daugų parapijos vikaras kun. Juozas Breiva. Merkinė 1918 m.

Kunigo Zigmo Žeidžio primicijos (sėdi iš kairės): kun. Petras Prunskis, kun. Juozas Breiva, prof. kun. Petras Kraujalis, kun. Aleksandras Mikaila, kunigai Pranas Kieliauskas, Danielius Baužys ir Juozas Vienažindis. Linkmenys 1925 m.

inžinierius su žmona užsuko į Kirdeikius pas kun. J. Breivą ir iš čia perėjo demarkacinę liniją. Dekanas bijojo, kad lenkai kerštaudami su kun. J. Breiva gali pasielgti taip, kaip su kun. Juozapu Bakšiu, kuris Merkinėje buvo lenkų agentų pistoleto šūviais sunkiai sužeistas ir 1925 m. sausio 7 d. mirė.

Apie kun. J. Breivos pasitraukimą į neokupuotą Lietuvą buvo rašyta ir lenkų spaudoje. Lenkų spaudoje jis vadinamas žinomą agitatoriumi. Spaudoje lenkai piktinosi ir kėlė klausimą, ką kunigo pasitraukimo iš Linkmenų metu veikė lenkų pasienio policija, bei teigė, kad kun. J. Breiva palaikė gerus santykius su Švenčionių apskrities viršininku ir todėl klebonas turėjęs didelę veikimo laisvę, dažnai lankydavęsis Lietuvoje.

Kanaunikas J. Kukta oficialiai įpareigojo kun. J. Breivą organizuoti Kirdeikių parapiją. Apsigyvenęs Kirdeikiuose, kun. J. Breiva iš pradžių pamaldas laikė anksčiau įrengtoje koplyčioje ir tuojau pradėjo rūpintis naujos bažnyčios statyba. 1926 m. pradžioje Kirdeikių kaimo gyventojas Benediktas Paukštė prie būsimos bažnyčios nuo pagrindinio kelio privažiavimui padovanojo 6 m. pločio ir 120 m ilgio žemės sklypą, savo daržą dovanojo ir Teofilę Mačiulienę. Kirdeikiškiai bažnyčiai padovanojo 2,83 ha žemės sklypą. 1926 m. balandį gautas valdytojo leidimas Linkmenų bažnyčiai priklausiusiose pievose esančią daržinę perkelti į Kirdeikius.

1926 m. balandžio 15 d. sudarytas net 19 asmenų Kirdeikių bažnyčios statybos komitetas. Į komiteto valdybą išrinkti šie asmenys: pirmininkas kun. J. Breiva, pirmininko pavaduotojas Silva Kindurys iš Kulinių (Benedikto Kindurio brolis), sekretorius – Vladas Gimžauskas, išdininkas Justinas Gimžauskas (abu iš Kirdeikių). Parinkta būsimai bažnyčiai vieta, nustatytas statybos išlaidoms parapijiečių mokestis. Užsakytas panašios į Pakalnių medinę bažnyčią projektas. Gauta iš valstybinio miško išsimokėtinai per trejus metus už pusės rinkos kainos išsikirsti 399 kietmetrius medienos. Tikėtasi dar pavasarį pradėti bažnyčios statybą.

Projektą parengė Ukmergės apskrities technikas Albinas Vosylius. 1926 m. gegužės 26 d. Utenos apskrities statybos komisija projektui pritarė ir pateikė tvirtinti Statybos inspekcijai, kuri brėžinį grąžino nepatvirtintą. Tuo metu siekta, kad būtų statomos tik mūrinės bažnyčios. 1926 m. birželio 16 d. kun. J. Breiva paaiškino, kad jau nupirkta, suvežta ir paruošta statybai miško medžiaga.

Neleidus statyti medinės bažnyčios būtų dideli nuostoliai, nes kitam tikslui panaudoti medieną parapija negalėtų. O pafrontės žmonės yra suvargę ir neturtingi. Statybos inspekcija atsižvelgė į kun. J. Breivos paaiškinimą, 1926 m. birželio 24 d. projektą patvirtino ir leido statyti.

Parapijiečiai rinko ir suvežė pamatams akmenis. 1926 m. gegužės 30 d. Molėtų dekanas kun. Matas Lajauskas iškilmingai pašventino būsimos Kirdeikių Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios pamatus. Dalyvavo kun. Antanas Maciulevičius, bažnyčios projekto autorius ir daugybė žmonių. Ta proga surašomas aktas. Statybos darbus prižiūrėjo Utenos apskrities inžinierius Povilas Litus.

Bažnyčios sienas statė meistrai Paulius Raškovas ir Petras Volkovas iš Tauragnų valsčiaus Sirvydžių kaimo. Meistrai įsipareigojo su savo vyrais statyti bažnyčią pagal Utenos apskrities techniko paruoštą projektą. Sienų rąstai turėjo būti iš abiejų pusių obliuoti. Grindys ir lubos dvejios. Išorės durys pušinės, o pagrindinio įėjimo – ąžuolinės, septyniolika langų. Viduje sakykla su ąžuoliniais laiptais ir turėklais. Stogas dvišlaitis. Bokštai du. Patvirtintame projekte Kirdeikių bažnyčia vieno bokšto, todėl lieka neaišku, kaip atsirado du bokštai. Gal pakeitimus parengė statybą prižiūrėjęs inžinierius.

Kirdeikių klebonas 1926 m. liepą Kaišiadorių vyskupui rašė, kad statybos darbai vyksta sparčiai ir iki žiemos tikimasi uždengti stogą. Dalis žmonių buvo padavę prašymus priskirti juos prie Saldutiškio parapijos, todėl iki jų prašymų išsprendimo nenorėjo aukoti Kirdeikių bažnyčiai. Apskritai, dėl okupacijų išvarginti kirdeikiškiai nebuvo ekonomiškai atsigavę ir nepajėgė suaukoti visas statybai reikalingų lėšų.

1926 m. lapkričio mėnesio pabaigoje jau buvo uždengtas Kirdeikių bažnyčios stogas, bet tolesniems įrengimo darbams neliko lėšų. Todėl kun. J. Breiva prašė vyskupo leidimo Kirdeikių bažnyčios statybos komiteto nariams rinkti aukas tos parapijos bažnyčios statybai visoje Kaišiadorių vyskupijoje, taip pat prašė jo Ekselencijos minėtam reikalui kreiptis ir į Panevėžio vyskupą.

Vyskupo nurodymu gautas kanclerio atsakymas, kad tiek padarius galutinis Kirdeikių bažnyčios užbaigimas viduje gali tęstis ir ilgesnį laiką. Todėl nematoma prasmės ir reikalo leisti daryti rinkliavą po visą mūsų vyskupiją, juo labiau po svetimą Panevėžio vyskupiją, kuri turi ir savų svarbių reikalų, pavyzdžiui, katedros statymą.

Pagal išgales Kirdeikių bažnyčią 1927 m. stengtasi įrengti. Iš per Pirmąją pasaulinę karą į Rusiją išvežtų ir 1926 m. grąžintų Lietuvai varpų, Kirdeikių bažnyčiai perduotas mažas varpas, nulietas 1774 m. Rygoje meistro J. A. Hetzelio.

1927 m. rugpjūčio 14 d. Kaišiadorių vyskupas J. Kukta naująją bažnyčią iškilmingai pašventino. Į pašventinimo iškilmes susirinko didelė minia, tiek žmonių Kirdeikiiai dar nebuvo matę.

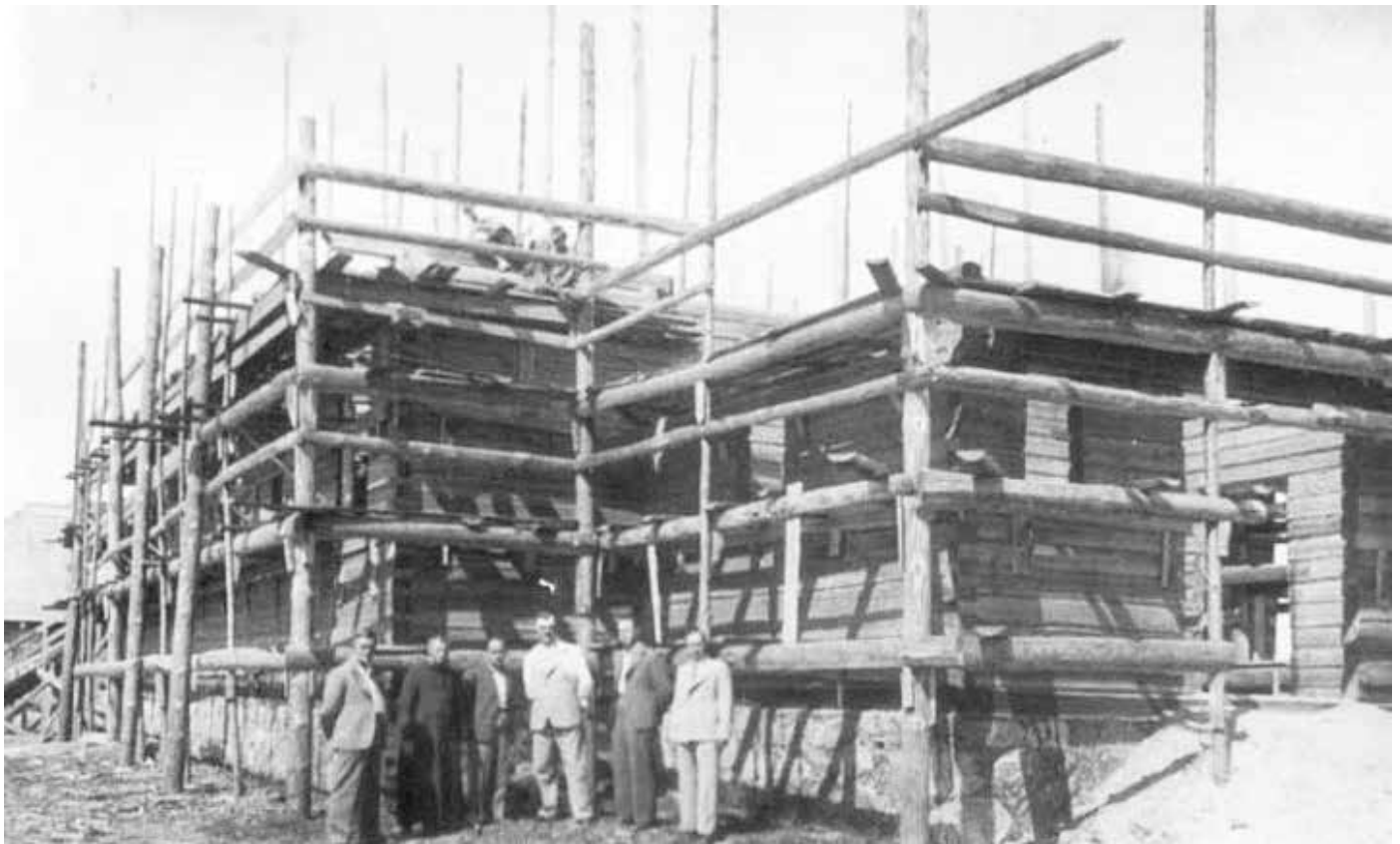
Neleidus rinkti aukų kitose parapijose,

1927 m. Kirdeikių bažnyčios statybos komitetas prašė vyskupo tarpininkauti Lietuvos vyriausybei dovanoti 2500 litų skolą Miškų departamentui už medieną, gautą bažnyčios statybai. Vyskupas dėl tos skolos nurašymo kreipėsi į Vidaus reikalų ministrą. Regis, kad prašoma skola buvo nurašyta.

Ne visa Kaišiadorių vyskupijoje likusi Linkmenų parapijos dalis atiteko Kirdeikių parapijai. 1928 m. lapkritį iš Kirdeikių prie Saldutiškio parapijos priskirtos šios gyvenvietės: Bendrovė, Paeisetė, Rukšėnai, Sėliškės, Sidabriškės, Subiškis, Žiezdrėlė ir keli išnykę vienkiemiai.

Skolų parapija turėjo ir daugiau. 1930 m. pabaigoje buvo 3646 litų su palūkanomis skola Utenos ūkininkų smulkiojo kredito draugijai už pateiktą bažnyčios stogui skardą. Gavęs skundą, vyskupas pareikalavo skolą skubiai sumokėti. Dar tais pačiais metais minėtos skolos dalis (2046 litai) buvo sumokėta, o likę 1600 litų įsipareigoti atiduoti per keturis mėnesius.

1926 m. iš JAV grįžęs Kulinių kaimo gyventojas Benediktas Kindurys Kirdeikių bažnyčiai didesnio varpo įsigijimui paaukavo 2025 Lt. Varpas, kainavęs 2025 litus, išlietas 1930 m. Vokietijoje, jame įrašytas ir rėmėjo vardas BENEDIKTAS. Varpo svoris 434 kg. B. Kindurys bažnyčiai paaukavo ir šv. Jono Krikštytojo paveikslą, paskolino pinigų parapijos namų statybai. Parapijiečiai nuoširdžiai dėkojo Benediktui Kinduriui už (tuo metu) didelę sumą litų varpo pirkimui. Naujo didžiojo varpo skambėjimas buvo girdėti toli. Mano tėvelis (aut.) dažnai kalbėdamas apie gimtuosius Ginučius, vis prisimindavo, kaip plačiai ir toli net už Ginučių buvo girdėti Kindurio varpo skambėjimas. Visa Kindurių giminė buvo uolūs katalikai ir Kirdeikių bažnyčios statybos rėmėjai. Benedikto brolis Silva nuo pat pirmųjų bažnyčios statybos dienų buvo renkamas parapijos komiteto nariu ir pirmininku. Pirmininko pareigas Silva Kindurys ėjo daugiau nei trisdešimt metų. Benedikto Kindurio šeimoje augo dvi dukros ir du sūnūs. Sūnus Mečys liko gyventi gražiai „amerikoniškai“ tėvo Benedikto sutvarkytame ūkyje Kuliniuose. Mečys Kindurys tarybiniais metais buvo ilgametis Kirdeikių parapijos komiteto pirmininkas. Benedikto Kindurio vaikai ir anūakai, augę katalikiškoje aplinkoje, ir tarybiniais metais gyveno katalikiškai, aukomis bei darbais rėmė savąją Kirdeikių bažnyčią. Anūkas Povilas Kindurys, užimdamas aukštas pareigas (ėjo Žuvininkystės valdybos prie LTSR Ministrų tarybos direktoriaus pareigas) kartu su anūke Aldona Kinduryte (Uogintiene), bažnyčios varpinėje įrengė dailius laiptus, vedančius link didžiojo senelio Benedikto varpo. Dabar senelio Benedikto sodyboje Kuliniuose gyvena anūkė

Kirdeikių bažnyčios statyba 1926 m.

Aldona (Mečio Kindurio dukra). Senelio varpo skambėjimas jai primena, kai parapijiečiai beveik prieš šimtą metų parapijos klebono kun. J. Breivos iniciatyva aukomis, talkomis greitai pastatė bažnyčią, kurioje kiekvienas galėjo melstis motinos išmokyta lietuvių kalba. Senelio varpo dūžių švelnus gaudesys jai, jos vaikams ir anūkams primena čia gyvenusius protėvius Kindurius.

Bažnyčia su meistru Vladu Čižausku (Polinausku) 1931 m. sausio 12 d. pasirašė sutartį, pagal kurią pastarasis įsipareigojo Kirdeikių bažnyčiai įrengti gotikinio stiliaus ažuolinį didįjį altorių, padaryti įvairių baldų, suolų, ažuolinę sakyklą, klausyklas, įrengti vargonų baliustradą ir kita. Visi tie darbai atlikti iki rugsėjo pradžios, vyskupo J. Kuktos kanoninės Kirdeikių bažnyčios vizitacijos.

Dar 1931 m. pradžioje kun. J. Breiva nupirko pučiamųjų muzikos instrumentų parapijos dūdų orkestrui. Į orkestrą įstoje jaunuoliai greitai išmoko neblogai griežti ir beveik kiekvieną sekmadienį grodavo pamaldose. Po šv. Mišių orkestro lydimi rinkdavosi parapijos namuose, kur vykdavo pučiamųjų orkestro pasirodymai, vaidinimai, įvairių švenčių paminėjimai. Iki rugsėjo pradžios Kaišiadorių vyskupo vizitacijos Kirdeikių bažnyčia buvo įrengta, išpuošta, turėjo suolus, trūko tik gerų vargonų, nes turėta tik fisharmonija. Visuose parapijos kaimuose, per kuriuos į Kirdeikius važiavo ganytojas, buvo įrengti vartai, visur vyskupą pasitiko pulkai žmonių. Vyskupas iškilmėse nuoširdžiai padėkojo klebonui kun. Juozui Breivai ir parapijiečiams už aukas, už prisidėjimą prie bažnyčios statybos darbais bei talkomis ir, svarbiausia, už gilų siekį turėti Dievo namus, kuriuose jau giedama ir meldžiamasi tik lietuviškai.

Molėtų apylinkės teismas 1931 m. lapkričio 27 d., valdymo įsisenėjimo teise, buvusias Linkmenų bažnyčios 24 ha žemes pripažino Kirdeikių bažnyčiai.

1930 m. rugsėjo 8 d. Kirdeikiuose susirinko apie 30 asmenų ir aptarė siūlymą pastatyti čia paminklą Vilnijos veikėjui rašytojui ir poetui kunigui Silvestrui Gimžauskui. Sumanytojai garbės pirmininku išrinko Kaišiadorių vyskupą Juozapą Kuktą, pirmininku kanauninką Juozą Tumą iš Kauno, vicepirmininku Kaišiadorių vyskupijos generalvikarą prelatą dr. Juozapą Labuką, išdininku karo kapelioną Joną Vaišnorą, sekretoriumi Kirdeikių kleboną Juozapą Breivą.

Kunigas Jonas Vaišnoras, (karo kapelionas, Žuvusiųjų už Lietuvos nepriklausomybę kapams tvarkyti komisijos pirmininkas) kilęs iš Tauragnų parapijos Šeimaties kaimo, skulptoriui Vincui Grybui užsakė esminį paminklo kunigui Silvestrui Gimžauskui projektą, kuris buvo parengtas 1932 m. pavasarį. Tokio monumentalaus paminklo

pastatymas galėjo kainuoti apie 5–6 tūkst. litų. Kirdeikių klebonui J. Breivai siūlomas paminklas nelabai patiko. Todėl jis sumanė statyti kun. S. Gimžausko parapijos namus, kuriuose būtų biblioteka ir skaitykla. Kirdeikių klebonas už 900 litų nupirko statomą kitur iškeliamo dirbti girininko 12x10 m dydžio namo sienas su nepanaudota statybine mediena ir lentomis. Kun. J. Breiva dėl šio sumanymo atsiklausė kun. J. Tumo nuomonės. Matyt, tokiame siūlymui kun. J. Tumas ir kiti komiteto nariai pritarė.

1934 m. vasario 20 d. Ministrų kabinetas kun. S. Gimžausko parapijos namams statyti be atlygio skyrė dar 50 kietmetrių miško medienos. Parapijos namų statyba ir įrengimas baigti 1935 m. Tų metų birželio 16 d. Kirdeikių kun. Silvestro Gimžausko parapijos namus iškilmingai pašventino Kaišiadorių vyskupas J. Kukta. Bažnyčioje buvo

pamaldos. Po pamaldų naujuose parapijos namuose įvyko iškilmingas posėdis. Klebonas į prezidiumą pakvietė vyskupą Juozapą Kuktą, Utenos apskrities viršininką P. Sinkėvičių, S. Gimžausko seserį Gimžauskaitę-Bičkauskienę ir kitus svečius. Iškilmes baigė Kirdeikių bažnyčios choras, diriguojamas vargonininko Juozo Mikulėno. Skambėjo Maironio ir S. Gimžausko dainos.

Pastatytuose dviejų aukštų parapijos namuose buvo salė ir scena. Salėje kabėjo kun. S. Gimžausko paveikslas, tapytas dailininko Vaclovo Kosciuškos. Buvo skirtos ir patalpos bibliotekai-skaityklai. Iš kitų kambarių vienas buvo skirtas S. Gimžausko memorialinei ekspozicijai ir Kirdeikių kraštotyros muziejui.

1938 m. parapija ieškojo galimybių įsigyti naujus gerus vargonus. Yra paskelbtas vargonų meistro Jurgio Astrausko 1938 m.

Kirdeikių bažnyčia po pašventinimo 1927 m.

liepos mėn. rašytas laiškas Kirdeikių klebonui su siūlymu bažnyčioje įrengti vargonus. Pasiūlius Jurgiui Astrauskui, buvo užsakyti vokiečių E. F. Valkerio (Walcker) ir kompanijos firmos vargonai. Kirdeikių bažnyčios vargonus 1939 m. sumontavo meistras J. Šablinskas iš Antalieptės.

Kiti kunigo Juozo Breivos darbai, visuomeninė veikla

Yra žinoma, kad 1925 m. spalį kun. J. Breiva prisipažino kanauninkui Juozapui Kuktai, kad per jį keičiamasi korespondencija su neokupuota Lietuva, taip pat per jį buvo gaunamos ir pergabenamos į Vilnių beveik visos piniginės paramos lietuvių švietimui ir kultūrinei veiklai. Taigi, per kun. J. Breivą buvo perduodami pinigai, skirti Vilniaus lietuvių organizacijoms. Iki 1925 m. lapkričio kun. J. Breiva iš Linkmenų galėjo vykdyti laikyti pamaldų į Kirdeikius. Tikėtina, kad į Kirdeikius, patikimi žmonės jam iš Kauno atveždavo ir perduodavo pinigus, o grįžęs į Linkmenis jis pats nuveždavo į Vilnių.

Kun. J. Breivos 25 metų kunigystės proga paskelbtame straipsnyje apgailestaujama, kad rašant apie suaktyvininką daug ką tenka nutylėti, nes yra didelių darbų, tytomis padarytų, kuriuos iškelti galima tik jubilieitui mirus, o gal ir žymiai vėliau.

Istorikė Aldona Gaigalaitė yra paskelbusi mokslinį straipsnį apie Lietuvos valstybės pagalbą okupuotos Lietuvos lietuvių organizacijoms 1922–1928 m. Ji aprašo ir kun. Juozo Breivos vaidmenį.

Per jo rankas, pavyzdžiui, kam nors atvykstant ar išvykstant į Vilnių, paprastai kas mėnesį buvo pernešami per demarkacijos liniją tūkstančiai dolerių. Dažniausiai į Kauną vykdavo pats kun. J. Breiva. Iš Kirdeikių jis pastote atvažiuodavo į Saldutiškį, o iš ten traukiniu į Kauną. Kaune kunigas sustodavo tik viešbutyje. I. Jonyno, žinomo istoriko, tuo metu dirbusio Užsienio reikalų ministerijoje, nurodymu, jam buvo draudžiama lankytis toje ministerijoje ir rašyti laiškus į šią įstaigą. Tiksliai esant svarbiam reikalui kun. J. Breiva galėjo užėiti į I. Jonyno butą. Rašyti taip pat galėjo tik I. Jonyno asmeniniu adresu. Pinigus į viešbutį atnešdavo irgi ne ministerijos tarnautojai. Iš Kauno kun. J. Breiva grįždavo tuo pat keliu.

Jeigu dėl kokių nors priežasčių kunigas negalėdavo atvykti į Kauną, jam kurjeriai ar kiti žmonės atveždavo pinigus į Uteną ar Saldutiškį. Kartais pinigų paimti kunigas pasiųsdavo ir kitą patikimą žmogų. Kelis kartus iš Kauno į Kirdeikius pinigus atvežė Marcelė Kubiliūtė. 1928 m. liepą kun. J. Breiva iš Saldutiškio pašto į Vilnių perlaidomis pasiuntė 14,5 tūkstančių dolerių. Išsames-

nių žinių, kaip pinigai buvo pergabenami per demarkacinę liniją, neišliko. Sužinota, kad dažniausia pinigų gabendavo bažnyčios tarnautojai. Minėta istorikė archyvo dokumentuose neaptiko nė vieno atvejo, kad per kun. J. Breivą eję į Vilnių pinigai nebūtų pasiekę tų įstaigų, kurioms jie buvo skirti.

Dar iki šiol neaišku ir autorė, daug ieškojusi archyvuose, nemini, kaip kun. J. Breiva gaudavo pinigų iš Kauno, kol dirbo Linkmenų klebonu. Taip pat nerašoma apie pinigų siuntas į Vilnių po 1928 m. Nuo 1929 m. I. Jonynas Užsienio reikalų ministerijoje nebedirbo. Nesužinota, ar I. Jonynui perejęs į kitą darbą kun. J. Breiva ir toliau ėjo slapta kurjerio su okupuotu Vilniumi pareigas. Neabejotinai lieka dar daug neatskleistų kun. J. Breivos bendradarbių, nesužinotų įvairių aplinkybių ir įvykių, susijusių su pinigų perdavimu lietuvių organizacijoms. Kun. J. Breivos slapta pašalpos gabenimas, gyvybiškai būtinas okupuoto krašto lietuvių palaikymui, buvo pavojingas ir jo gyvybei. Lenkų žvalgyba ir saugumas juo domėjosi.

Iš Apso valsčiaus kilęs Vaclovas Petroška buvo naujųjų laikų knygnešys. Pabėgęs į nepriklausomą Lietuvą, jis slapta gabeno ir platino Vilniaus krašte „Trimtą“, „Mūsų Vilnių“, „Karį“ ir kitus Kaune leidžiamus žurnalus bei laikraščius. V. Petroška ilgesniam laikui buvo apsigyvenęs Kirdeikiuose pas kun. J. Breivą. Kai iš Kauno į Kirdeikius ėmė kasdien važinėti autobusas, V. Petroška juo vykdavo į Kauną, kur iš laikraščių ir žurnalų redakcijų gaudavo spaudos ir ją atsigabendavo į Kirdeikius. Tą spaudą jis slapta nešdavo per sieną ir platindavo tarp tautiškai susipratusių lietuvių. 1938 m. lapkritį V. Petroška Tverės valsčiuje buvo policijos suimtas. Švenčionių apskrities saugumo policija per V. Petroškos kvotas klausinėjo ir apie kun. J. Breivą. Juos domino, kas pas kunigą atvažiuoja, ką kun. J. Breiva kalba su svečiais ir kita.

Pastačius bažnyčią, Kirdeikiai Lietuvoje išgarsėjo, čia atvykdavo daugybė ekskursijų, jei reikėdavo, klebonas visiems parūpindavo nakvynę. Į Kirdeikius pailsėti atvykdavo ir nemažai rašytojų, valstybės ir kultūros darbuotojų. Klebono paraginti vasarotojus priimdavo ir vietos ūkininkai. Vasaromis baidarėmis ir autobusais į Kirdeikius gausiai plūdo jaunimas, studentai iš Kauno pasigėrėti ežeringa Aukštaitija ir susipažinti lenkų okupuotos dalies parubežio kasdienybėmis.

1926 m. lapkritį kun. J. Breivos pastangomis įsteigtas Vilniaus vadavimo sąjungos Kirdeikių skyrius. Skyriaus pirmininku išrinktas kun. J. Breiva. Skyrius populiarino Vilniaus vadavimo idėją, rengdavo paskaitas, susitikimus su mokslo ir kultūros veikėjais, platino Vilniaus vadavimo sąjungos lei-

dinius, rengė viešus vakarus su vaidinimais. 1929 m. Kirdeikių skyrius turėjo 45 narius. 1935 m. balandį paskaitą apie Vilniaus reikšmę Lietuvai skaitė „Mūsų Vilniaus“ redaktorius Vincas Uždavinsys. Be to, kun. J. Breiva buvo ir Tautininkų sąjungos narys, kurį laiką vadovavo Kirdeikių skyriui. Kunigų dalyvavimas Tautininkų sąjungoje dvasinės vadovybės buvo nepageidaujamas. 1938 m. kun. J. Breiva už nuopelnus šaulių sąjungai buvo apdovanotas Šaulių Žvaigžde. Apdovanojimą per jo kunigystės 25 metų minėjimą spalio 23 d. įteikė Šaulių sąjungos vadas pulkininkas Pranas Saladžius.

Kunigo J. Breivos iniciatyva 1930 m. Kirdeikiuose pradėta statyti mokykla, netoli Parapijos namų Gimžausko namuose pradėjo veikti paštas. Suremontavus vieškelį Tauragnai–Linkmenys, net iš Kauno pradėjo kursuoti autobusai. Į Kirdeikius atsikėlė mokytojų šeimos, miestelyje gyveno daug pasienio policininkų šeimų. Miestelyje veikė namų ruošos kursai, į kuriuos susirinkdavo merginos ir iš tolimesnių kaimų. Šauliai, pavasarininkai, aktyvistai organizavo įvairių švenčių minėjimus, rengė susitikimus, vakarus, varžybas. Miestelis buvo pilnas džiaugsmo, jaunimo klegesio.

Kunigas Juozas Breiva neužmiršo pirmosios savo savarankiškos parapijos, į kurią buvo paskirtas klebonu, Linkmenų. Nepamiršo tų dienų, kai Linkmenų parapija buvo padalinta ir parapijos bažnyčia liko okupuotoje Lietuvoje. Jo iniciatyva 1938 m. Linkmenyse Lietuvos Nepriklausomybės dvidešimtmečiui paminėti prie pat demarkacinės linijos pastatytas meistro Petro Ivanausko meniškai drožinėtas su daugybe skulptūrų kryžius, išdažytas tautinėmis spalvomis.

Ilgam šis kunigo Juozo Breivos rūpesčiu pastatytas Linkmenų kryžius mums ir ateities kartoms primins lenkų padarytas skriaudas Lietuvai.

Kun. J. Breiva netikėtai mirė 1939 m. sausio 21 d., sausio 24 d. palaidotas Kirdeikių bažnyčios šventoriuje. Laidotuvėse dalyvavo ministras pirmininkas kun. Vladas Mironas, daug kunigų, visuomeninių organizacijų ir tūkstančiai parapijiečių.

Apie Kirdeikių bažnyčią po 1939 metų

Mirus kunigui Juozui Breivai, Kirdeikių klebonu paskirtas kun. Jonas Matuliauskas. 1940 m. Lietuvai praradus valstybingumą, uždrausta religinė spauda, visų draugijų, organizacijų, išskyrus komunistines, veikla. Bažnyčioms buvo paliekama tik po 3 ha žemės, o kita nacionalizuojama. Uždraustas tikybos dėstymas mokyklose. Pradėti suimti kunigai.

Per 1941 ir 1944 m. karo veiksmus

Kirdeikių bažnyčia nenukentėjo. Užėjus raudonarmiečiams prasidėjo kunigų persekiojimai, areštai. 1945 m. liepą suimtas Kirdeikių klebonas kun. Petras Liutkus. Karo tribunolo nuteistas 15 metų pataisos darbų lageryje, mirė Vorkutos lageryje. Klebono pareigose kun. P. Liutkų pakeitęs kun. Zigmantas Komaras 1948 m. birželį taip pat suimtas, nubaustas 10 metų pataisos darbų lageryje. 1948 m. rugsėjo 24 d. registruota Kirdeikių religinė bendruomenė. Ta prievaritinė registracija reiškė, kad visas parapijos turtas nacionalizuojamas. Už nustatytą mokestį bažnyčia leista naudotis religinei bendruomenei. Kunigui gyventi paliktas prieglaudos (špitolės) pastatas, o klebonija su jos ūkiniais pastatais ir parapijos namai nacionalizuoti. Buvusią prieglaudą (špitolę), kurios viena pusė iki 1954 m. suremontuota, kitą to namo pusę, kur gyveno vargonininkas ir varpininkas, 1955 m. dar reikėjo remontuoti. Zakristijonas gyveno savo bute. 1955 m. bažnyčiai žymesnio remonto nereikėjo. Tikrai bokštuose buvo išdužę langeliai.

1956 m. kurijai pasiūsta nemažai Kirdeikių parapijos gyventojų prašymų priskirti juos prie Linkmenų parapijos, nes ten arčiau. Norint patenkinti tokius prašymus, reikėjo keisti vyskupijų ribas. Grįžęs iš bausmės atlikimo Kaišiadorių vyskupas Teofilus Matulionis nepritarė vyskupijos ribų keitimui. Be to, valdytojai to daryti negalėjo. Todėl prašymų priskirti dalį Kirdeikių parapijos prie Linkmenų nebuvo galimybės patenkinti.

Kun. N. Švogžlys-Milžinas, Kaišiadorių vyskupijos metraštininkas, nurodo, kad 1959–1961 m. Kirdeikių bažnyčią išpuošė jos klebonas kun. Alfonsas Šatas.

1962 m. naktį į rugsėjo 12 d. kelyje iš Kirdeikių į Tauragnus sunaikinti visi toje pakeleje stovėję 8 mediniai bei betoniniai kryžiai, 4 iš jų buvo Kirdeikių parapijos ribose. Betoniniai paminklai buvo nuversti ir sudaužyti. Tų pačių metų naktį į rugsėjo 29 d. Mineiškiemio kaime prie vieškelio nuverstas senas ornamentuotas medinis kryžius. Atsiųstas Utenos rajono kompartijos inspektorius Petras Černiauskas aiškino Tauragnų miestelio gyventojams, kad patys klebonai pasamdę žmones naikinti kryžius ir kitus pakelių mažosios architektūros paminklus Utenos rajone. Politrukas P. Černiauskas gyventojams kelis kartus kartojo, kad taip kunigai siekiantys „apjuodinti dabartinę santvarką“. Gyventojai gerai žinojo, kas tie koplyčių, paminklų ir kryžių griovėjai kolaborantai.

1962–1965 m. Kirdeikių klebono kun. Jono Kaušylos rūpesčiu iki 1964 m. liepos aliejiniiais dažais perdažytos abi zakristijos ir presbiterija, sudėti bažnyčios langų stiklai. Pataisyti vargonai ir fisharmonija, įsigyta

dalys medžiagos šventoriui aptverti, bažnytnių rūbų ir kitko. Taip pat remontuota buvusi prieglauda, kurioje gyveno klebonas, vargonininkas ir zakristijonas. Po namu buvo padaryti du rūšiai (vienas rūšys išbetonuotas), permūrytos krosnys, išdažytas visų kambarių vidus, tačiau visiškai remontas dar nebuvo baigtas.

1966 m. bažnyčioje įvesta elektra, baigta remontuoti klebonija, permūryti kaminais, o 1967 m. pavasarį naujai medine tvorele aptvertas šventorius. 1968 m. bažnyčios remonto ir vidaus dažymo darbus atliko meistras Antanas Mejerovičius iš Maišiagalos. Už tai jam sumokėta 2000 rublių, o už bažnyčios išorės nudažymą minėtam meistrui sumokėta dar 300 rublių.

Apie 1980 m. atnaujintas Kirdeikių bažnyčios vidus, 1986 m. perdažyta jos išorė.

Lietuvos valstybingumo atkūrimas labai paspartino kaimų ir miestelių gyventojų mažėjimą. Klebonų duomenimis, 1939 m. Kirdeikių parapijoje nurodyta 3200 gyventojų katalikų, o 2008 m. žiniomis toje parapijoje buvo apie 500 gyventojų. 2008 m. Kirdei-

kių bažnyčioje pakrikštyti 8 kūdikiai, o tais metais katalikiškai palaidota 15 asmenų. Vis mažėjant gyventojų nuo 1997 m. klebonai į Kirdeikius nebeskiriami, Kirdeikių parapiją aptarnauti įpareigotas Saldutiškyje gyvenantis klebonas.

2007 m. birželio 24 d. Kaišiadorių vyskupas Juozas Matulaitis vizitavo Kirdeikių bažnyčią. Kartu buvo paminėtas ir Kirdeikių bažnyčios 80-metis. 2007 m. restauruota ir paausuta Kirdeikių bažnyčios altoriaus dalis, kur laikomas Švenčiausiasis Sakramentas. Viso altoriaus restauravimui nebuvo lėšų. Parapijiečio Mačislovo Banio ir kitų rėmėjų paaukotais pinigais 2009 m. visas didysis bažnyčios altorius buvo paausutas. Restauratorius S. Stanionis su talkininke sudėtingus ir brangius darbus atliko per tris mėnesius. Tikėtina, kad ne apie visus einamuosius Kirdeikių bažnyčios tvarkymus pavyko surasti žinių.

Apžvelgta naujos Kirdeikių parapijos garbinga praeitis teikia vilties, kad senas Kirdeikių kaimas, tapęs bažnytkaimiu, kaip ir lietuvių tauta neišnyks.

Parengė Vytautas Ridikas

Kirdeikių parapijos klebonai

Pateikiamas tiksliai klebonų sąrašas su kai kuriomis biografinėmis žiniomis. Išskyrus pirmojo, kitų Kirdeikių klebonų tarnybos vietos nenurodomos, nes tai žymiai padidintų rašinio apimtį. Sąrašą pateiktos žinios paimtos iš Lietuvos bažnytinės provincijos „Katalikų žinyrų“, iš leidinio – Prel. Kiškis S. Kristaus pašauktieji, Kaišiadorys, 1996 ir iki 1989 m. Lietuvos centriniame valstybės archyve esančių kunigų tarnybos lapų (LCVA, f. R181, ap. 6, 7).

1926–1939 m. klebonu darbavosi kun. Juozas Breiva, apie ką plačiai rašyta anksčiau.

1939–1943 m. klebonu dirbo kun. Jonas Matuliuskas (1892 08 10 (22) Pūslių k. (Zarasų r.)–1968 01 25 Kaune). Palaidotas Daugailių (Utenos r.) kapinėse.

1944–1945 m. klebonavo kun. Petras Liutkus (1904 01 23 (02 05) Purvėlių k. (Plungės r.)–1947 11 14 Vorkutos lageryje).

1945 09–11 laikinai klebonu dirbo kun. Petras Guobys. (1915 11 03 (16) Kijeliuose (Molėtų r.) – 1988 06 19 Širvintose). Palaidotas Širvintų bažnyčios šventoriuje.

1945–1948 m. parapijai vadovavo kun. Zigmantas Komaras. (1914 05 02 (15) Ambraziškių k. (Molėtų r.)–1978 11 18 Giedraičiuose). Palaidotas Giedraičių bažnyčios šventoriuje. 1948 06 28 suimtas. 1948 09 25 nubaustas 10 metų pataisos darbų lageryje. Paleistas 1956 08 17.

1948 07–10 klebono pareigas ėjo kun. Antanas Lygnugaris. (1909 03 06 (19) Ližių k. (Klaipėdos r.)–1985 07 04 Žemaičių Kalvarijoje). Palaidotas Žemaičių Kalvarijos kapinėse. Vienuolis jėzuitas. 1950 10 19 Girdžiuose suimtas. 1951 02 03 sovietinio saugumo Ypatingojo pasitarimo nubaustas 10 metų pataisos darbų lageryje. Paleistas 1956 06. Savanoriškai išvyko į Krasnojarsko kraštą teikti dvasinius patarnavimus lietuviams. 1961 m. Taišete nuteistas 10 metų tremties. Atlikęs skirtą bausmę, 1970 03 grįžo į Lietuvą.

1948 11–1954 02 klebonavo kun. Aleksandras Leonsavičius. (1920 11 14 Vilionyse (Kaišiadorių r.)–1986 03 12 Dauguose). Palaidotas Daugų bažnyčios šventoriuje.

1954–1955 m. parapiją aptarnavo Saldutiškio klebonas kun. Bronius Klimas (1912 01 01 Širviniuose (Prienų r.) – 1984 08 07 Žiežmariuose).

1955–1957 ir 1970–1976 m. klebonu dirbo kun. Vincentas Pinkevičius (1919 03 18 Bendžiuose (Jurbarko r.)–2017 05 30 Žiežmariuose). Palaidotas Žiežmarių bažnyčios šventoriuje.

1957 04–1959 07 klebonavo kun. Henrikas Surginevičius (1912 08 26 (09 08) Žasliuose–1979 06 25 Žasliuose). Palaidotas Žaslių bažnyčios šventoriuje.

1959–1962 m. klebonu dirbo kun. Alfonsas Šatas (1908 04 01 (14) Špokiškyje, (Širvintų r.)–1994 02 10 Kaltinėnuose (Šilalės r.). Palaidotas Nemajūnų bažnyčios šventoriuje. Nuo 1948 m. slapstėsi. 1953 02 10 suimtas, nubaustas 10 metų pataisos darbų lageryje. Paleistas 1956 m. Puošdavo bažnyčias, darydavo meniškų kryžius, kryželius, kuriuos statydavo šventoriuose, kapinėse. Rengdavo kunigams, bažnyčių istorijoms skirtus paveikslėlius (vinjetes) su tekstais, kurie buvo dauginami fotokopijomis. Kun. A. Šatas buvo idealistas, patriotas, meniškos sielos žmogus. Rašė eilėraščius. 1992 m. išleistas jo religinių eilių rinkinėlis „Širdin nukrito saulė“. Nuo 1993 07 gyveno Kaltinėnų senelių namuose, globojamas kun. Petro Linkevičiaus.

1962–1964 m. klebonu buvo kun. Jonas Kaušyla (1911 01 10 (23) Andreikėnuose (Utenos r.)–1994 09 29 Pivašiūnuose). Palaidotas Pivašiūnų bažnyčios šventoriuje. Neva už antisovietinę propagandą 1951 08 18 suimtas, nubaustas 25 metams pataisos darbų. Paleistas 1955 07. 1994 m. išėjo kun. J. Kaušylos atsiminimų knygelė „Žalias miškas gyvas“.

1964 05–1970 08 parapijai vadovavo kun. Kazimieras Pivariūnas (1910 03 07 (20) Kukučiuose (Ignalinos r.) – 1984 05 05). Palaidotas Alovės bažnyčios šventoriuje.

1970–1976 m. antrą kartą klebonu dirbo kun. Vincentas Pinkevičius. Pirmą kartą – 1955–1957 m. Mirė 2017 05 30. Palaidotas Žiežmarių bažnyčios šventoriuje.

1976 10–1980 05 klebonavo kun. Petras Kražauskas (1942 06 22 Užsieniūose (Telšių r.). Kun. P. Kražauskas kovojo už persekiojamų bažnyčios teises, pasirašinėdavo protestus sovietų valdžiai. Nesutarė su Kaišiadorių vyskupijos valdytoju. Todėl 1980 05 išvyko iš Kaišiadorių vyskupijos. Priimtas į Vilkaviškio vyskupiją. Nuo 2001 buvo Aukštosios Panemunės altaristas ir senelių namų kapelionas.

1980–1983 08 klebonu dirbo kun. Vilnis Viktoras Cukuras (1946 03 28 Jasiškiuose (Biržų r.). 1949 03 25 iš Pagojų k. kartu su šeima ištremtas į Irkutsko sritį. Iš tremties paleistas 1957 06 25. 2002 06 perėjo į Panevėžio vyskupiją. Nuo 2013 10 yra Smilgių parapijos klebonas.

1983–1985 m. klebonavo kun. Zenonas Navickas (1937 12 22 Ditkūnuose (Zarasų r.) – 2014 01 26 Utenoje). Palaidotas Utenos Kristaus ir Dangų Žengimo bažnyčios šventoriuje. Kunigu iššventintas 1970 05 23. Už pastoracinį darbą su jaunuimu buvo persekiojamas, valdžios reikalavimu buvo dažnai kilnojamas iš parapijos į parapiją. 1993 m. įstojo į Saleziečių vienuoliją, davė amžinuosius įžadus.

1985–1987 m. parapijai vadovavo kun. Jonas Zubrus (1924 05 06 Atesninkuose, (Alytaus r.). 1943 m. įstojo į jėzuitų vienuolyną Pargryžuvyje. Kunigu iššventintas 1957 04 17. 1979 m. pastoraciniam darbui išvyko į išvyko į Ukrainą, 1981 m. grįžo į Lietuvą. 1989 m. išvyko į Kazachiją. 1992 m. grįžo į Lietuvą. 1977–1979 m. leido pogrindžio žurnalą „Tiesos kelias“. Bendradarbiavo „Lietuvių katalikų bažnyčios kronikoje“. Parengė ir 2003 m. išleido maldynėlį „Pasitikiu tavimi“. Nuo 2010 m. yra Kauno Šv. Pranciškaus Ksaverio (Jėzuitų) bažnyčios vicerektorius.

1987 11–1989 03 klebonu dirbo kun. Rokas Algis Puzonas (1956 08 16 Irkutsko srityje). Ten 1949 03 25 buvo ištremti jo tėvai su šeima. 1957 m. grįžo į gimtinę, Daugus. Kunigu iššventintas 1982 06 06. Nuo 2002 04 yra Žiežmarių klebonas.

1989 03–1992 04 parapiją aptarnavo iš Kuktiškių kun. Stanislovas Linda (1940 01 19 Spilgių k. (Pakruojo r.) – 2005 05 22 Kaune). Palaidotas Pušaloto bažnyčios šventoriuje.

1992 04–1997 06 klebonu dirbo kun. Nikolajus Novickis (1950 08 22 Vinicos srityje, Ukrainoje). 1972 m. atvyko į Lietuvą, išmoko lietuviškai. 1975 įstojo į Kauno kunigų seminariją, kunigu iššventintas 1980 06 01. 2008 m. išvyko į savo tėvynę, Ukrainą.

Nuo 1997 06 Kirdeikių parapiją aptarnauja Saldutiškio parapijos klebonas Jurgis Kazlauskas (1966 12 14 Palomenės parapijoje). Baigė Kauno kunigų seminariją. Kunigu iššventintas 1993 05 31. Nuo 1997 gyvena Saldutiškyje, dar aptarnauja Labanoro ir Kuktiškių parapijas. 2010–2011 m. kun. J. Kazlauskas rūpesčiu atstatyta sudegusi Labanoro bažnyčia.

„InterArt“ galerijos įkūrėja: „Uteniškiai vertina rankų darbą“

Deimantė KAZOKAITĖ

Bemaž ketverius metus Norvegijoje praleidusi uteniškė dailininkė Airė Andrijauskė prieš devynis mėnesius įgyvendino savo svajonę – Utenoje (Aušros g. 24) atidarė interjero ir meno galeriją „InterArt“, kurioje galima rasti ne tik jos, bet ir kitų Lietuvos kūrėjų darbų. Pasikalbėjome su ja apie vienintelę tokią galeriją Utenos mieste, miestiečių požiūrį į rankų darbą, kūrybinį kelią, emigracijos patirtį, ateities planus...

Dailininkė Airė Andrijauskė dažniausiai kuria didelius paveikslus

Papasakokite, kada kilo idėja atidaryti Utenoje interjero ir meno galeriją. Ar nebuvo baisu žengti tokį rimtą žingsnį?

Mintis atidaryti Utenoje interjero ir meno galeriją kirkėjo seniai. Svarbiausia buvo rasti geras patalpas, kurios turėtų vitrininius langus, kad eksponuojami menininkų kūriniai būtų gerai matomi pro šalį einantiems ar važiuojantiems miestiečiams. Atsiradus

galimybei išsinuomoti tokias patalpas nė nesuabejojau ir iš karto jas išsinuojojau. Baimės nebuvo. Visada galvojau: jei turi idėją – reikia pabandyti.

Tokios galerijos Utenos mieste, ko gero, niekada nebuvo...

Taip. „InterArt“ galerija – vienintelė tokia Utenos mieste. Galima sakyti, kiekvieną mėnesį čia išvysite naujų rankų darbo

interjero dekorų detalių, aksesuarų, meno kūrinių. Kūrėjų, norinčių reprezentuoti save Utenai, ištis daug, todėl kai kuriems tenka pasakyti ne. Ne dėl to, jog kūriniai yra prasti, tiesiog norisi, kad jie būtų kuo įvairesni, kokybiškesni, o kaina prieinama klientams. Galbūt laikui bėgant atsiradus paklausai bus galima priimti ir brangesnių menininkų kūrybos. Galerija – ne parduvė, čia tas pat gamins nestovi ilgai, o

pardavus kūrinį vietoje jo iš karto atsiranda naujas.

Ko galima rasti Jūsų galerijoje? Į ką orientuota Jūsų veikla?

Interjero ir meno galerija orientuota į lietuvišką prekę. Į lietuvišką rankų darbo interjero dekorą, paveikslus, smulkius aksesuarus, kurie puikiai tiktų tiek pasipuošti savo namams, tiek kaip kokybiška dovana. Taip pat bendradarbiaujame su didmenininkais, kurie visada turi pasiūlyti išskirtinių vazų, žvakidžių. Esame suinteresuoti pateikti kokybiškus gaminius, palaikyti lietuvių kūrėjus, nustebinti jų darbais. Taip pat rengiame edukacinius užsiėmimus, kursus. Kai kurie kūrėjai nori pasidalyti savo žiniomis ir išmokyti kitus.

Stengiamės atvežti ir parodyti Utenai kažką naujo, dar nematyto, negirdėto. Galerijoje galima rasti gaminių iš įvairių medžiagų – nuo medžio, keramikos, porceliano, betono iki epoksidinės dervos,

natūralios odos, gipso...

Ar Jūsų lankytojai, pirkėjai daugiausia uteniškiai?

Turime įvairių pirkėjų. Dažnai sulaukiame ir svečių iš didesnių miestų, tokių kaip Kaunas ar Vilnius, netgi jau turime nuolatinių pirkėjų iš mūsų kaimynės Latvijos. Žmonės, atvykstantys iš didesnių miestų, taip pat ieško kažko nematyto ir įdomaus. Didėsnių miestų pirkėjai yra drąsesni spalvų klausimu, nebijo naujovių ar kitokių interjero sprendimų. Užsisako didesnių matmenų paveikslus, domisi išskirtiniais rankų darbų aksesuarais. Uteniškiai taip pat nuolatiniai mūsų svečiai ir pirkėjai. Utenos žmonės mėgsta grožėtis, klausinėti apie gaminių mo procesus, praleisti čia gerai laiką. Dažnai išgirstu klientus sakant: „Ateinu čia, nes čia gera aura, gera pabūti tarp tiek kūrybiškų, meniškų darbų, gera matyti, kaip keičiasi ir vis atsiranda naujų kūrėjų.“

Ar Utenos gyventojai vertina rankų darbą, išskirtinumą?

Uteniškiai vertina rankų darbą, tiesiog kartais būna susidarę blogą nuomonę, jog rankų darbas yra be galo brangus. Žinoma, yra visokių kūrėjų su įvairiomis kainomis. „InterArt“ galerija stengiasi atrinkti kūrinius, kurie būtų paklausūs ir įperkami Utenos žmonėms. Turime prekių nuo keliasdešimt iki kelių šimtų eurų, kiekvienas pirkėjas tikrai rastų prekę pagal savo kišenę.

Manau, uteniškiai nebeieško kiniško kičo, kurio galima rasti bet kurioje parduotuvėje. Pradedu suprasti, jog rankų darbas, ypač lietuviškas, yra mielas širdžiai, pastebėti, kiek įdėta pastangų, kad toks kūrinys – vienintelis ir nepakartojamas. Todėl čia

užsuka klientai, kurie ieško išskirtinumo ir originalumo.

Tai, kad galerijos lankytojus pasitinka ne samdytas darbuotojas, o savininkas, tikriausiai galima laikyti privalumu...

Juk ir patarti meno klausimais daugiau gali tas, kuris pats kuria meną...

Taip, dažnai bekalbant su klientu tenka pasisakyti, jog aš ir esu šios galerijos savininkė. Dažniausiai kalba pasisuka apie paveikslus. Klientai domisi, kas nutapė vieną ar kitą darbą. Pasakau, jog tapiau aš, kad priimu užsakymus. Dažnas būna maloniai nustebęs ir klausia, kaip aš viską spėju. Bet kai mėgsti tai, ką darai, laiko randi kiekvienai smulkmenai. Tiek savo darbui, savo kūrybai, tiek kitiems Lietuvos menininkams. Mėgstu su klientais diskutuoti įvairiomis temomis, nuo paveikslų, interjero dizaino iki dekorų pasirinkimo. Kartais prakalbame ir po valandą ar ilgiau. Visada pakonsultuoju ir padedu, jeigu tik klientas turi klausimų. Smagu padėti bei papasakoti ir apie kitus kūrėjus. Didžiuojuosi visais kūrėjais, kurių darbų yra „InterArt“ galerijoje, juos palaikau.

Papasakokite apie save... Kada prasidėjo Jūsų kūrybinis kelias? Esate žinomo dailininko Rimvydo Kvickio dukra. Ar įžvelgiate panašumų tarp savęs ir tėčio? Koks Jūsų tarpusavio ryšys?

Tapau nuo mažens. Baigiau Utenoje dailės mokyklą. Visada domėjausi įvairiais tobulinimosi kursais, ieškojau savęs, ką man labiausiai patinka tapyti, kur geriausiai galiu atskleisti save, savo mintis. Visi mano kūriniai labai skirtingi. Dažniausiai renkuosi tapyti abstrakcijas pagal namų interjerą, ten esančias spalvas, ten gyvenančius žmones. Stengiuosi kuo geriau pažinti savo klientą, kad paveikslas tiesiog būtų skirtas jam. Atsižvelgiu ne tik į namus, bet ir į juose gyvenančio žmogaus charakterį. Dažniausiai mano darbai būna dideli. Nuo 100 iki 200 cm ir didesni. Į mane kreipiasi žmonės, kurie mėgsta abstrakčius paveikslus. Jeigu žmogus nori kažko konkretaus – pažįstu begalę kūrėjų, tad patariu, kas galėtų įgyvendinti jo norus.

Kalbant apie kūrybą, mes su tėčiu esame gana panašūs. Abu visą savo gyvenimą siejame su menu ir tapyba. Nors mūsų tapybos stiliai gana skirtingi, vis tiek nė vienas jo ar mano darbas neapsieina be patikros.

Baigę darbą, tiek aš, tiek jis visada pasirodome, nebijome vienas kitam pasakyti, ką galbūt derėtų pataisyti, arba kaip tik pagirti ir pasakyti, kad viskas atlikta fantastiškai. Palaikome vienas kitą. Mes, kūrėjai, tikriausiai matome dalykus savaip. Beje, mama taip pat

Uteniškė džiaugiasi sugrįžimu į gimtąjį miestą ir svajoja čia įkurti meno mokyklą

visada patikrina tiek mano, tiek tėčio darbus. Ji labai pastabi smulkmenoms, kurias gal ne visada įžvelgiame. Taip pat kartais tariamės ir su kitais kūrėjais. Atliktas darbas, prieš keliaudamas pas savo šeimnininką, įveikia gana griežtą patikrą.

Esate buvusi emigrantė. Kodėl nusprendėte išvažiuoti? Kiek metų ir kur buvote emigravusi? Kuo ten užsiėmėte? Kaip vertinate savo sprendimą sugrįžti į gimtinę ir įsikurti gimtajame mieste?

Baigusi mokyklą įstojau į universitetą Lietuvoje. Vėliau nusprendžiau padirbėti užsienyje – Norvegijoje. Pakeičiau savo studijas į ištėstines, kad galėčiau dirbti užsienyje ir skraidyti į Lietuvą laikyti egzaminų. Gyvenau svetur apie ketverius metus. Keliuose miestuose. Dirbau grožio srityje, laisvu laiku tapydavau, keliaudavau. Visada mėgau keliauti. Nenorėjau skubėti, todėl nusprendžiau pagyventi Norvegijoje. Su-

sipažinau su daug puikių žmonių, aplankiau daug nuostabių miestų, taip pat galerijų, muziejų. Norvegija iš dalies taip pat įkvėpė kažką sukurti Utenoje. Norėjosi įnešti į Uteną spalvų ir kitoniškumo. Nebijoti ir neturėti jokių rėmų. Galerija reprezentuoja Uteną, taip pat ir visą Lietuvą. Visada yra atvira pasiūlymams. Džiaugiuosi grįžusi į Lietuvą, į Uteną. Čia – mano namai.

Kokių ateities planų turite? Ar žadate kokių nors naujovių?

Ateityje planuojame rengti daugiau edukacinių užsiėmimų, įvairių kursų, kur kūrėjai galėtų parodyti, kaip gamina tam tikrus savo kūrinius. Viena iš mano svajonių – įkurti meno mokyklą, rengti nuolatinius užsiėmimus, dirbti su kitais menininkais, kurie vestų paskaitas. Tikiuosi, visa tai laikui bėgant ir įgyvendinsime, o Utena turės kuo didžiulis ir kur atvežti svečius iš kitų miestų.

Metų keramiko laurus šį kartą nuskynė vilnietė

Vytautas RIDIKAS

Utenos rajono savivaldybė 2019 metais įsteigė Metų keramiko kūrybinę premiją. Ši premija skiriama už geriausią keramikos darbą, sukurtą per praėjusius dvejus kalendorinius metus, kuriame atskleidžiama tema – unikalus indas, atspindintis novatorišką ir provokuojantį požiūrį į tradicinę keramiką, profesionalumą, savitumą, meistriškumą. Vytauto Valiušio keramikos muziejuje Leliūnuose rengiama konkursinių darbų paroda. Praėjusių metų pabaigoje visos šalies keramikai čia susirinko gausiau nei į pirmąją konkursinę parodą.

Konkursą laimėjusiai Rasai Justaitei-Gecevičienei, kaip ir kitiems dalyviams, Vytautas Valiušis įteikė atminimo dovaną – dekoratyvinę pagalbėlę

Dalyvauja ir uteniškiai

Po dvejų metų pertraukos 2021 metų gruodžio 18-ą Leliūnai vėl trumpam tapo keramikos, novatoriško požiūrio į liaudies tradicijas sostine. Konkursinė paroda „Unikalūs indai“ veikė iki 2022 metų sausio 29 d.

Prieš dvejus metus konkursui savo darbus pateikė 34 autoriai iš visos Lietuvos. Tuomet autoritetinga komisija, kurios pirmininku buvo skulptorius Kęstutis Musteikis, pir-

muoju Metų keramiko kūrybinės premijos laureatu išrinko keramiką iš Kauno Gediminą Šibonį. Beje, tuomet daugiausia žiūrovų simpatijų ir jų įsteigtą prizą gavo uteniškis keramikas Giedrius Mazūras, šiuo metu dirbantis Utenos meno mokyklos direktoriaus pavaduotoju. Jis kartu su uteniške keramike Jolita Gradauskaite-Levčenkienė bei leliūniške Kristina Kinderiene dalyvavo ir šiame konkurse. G. Mazūras sukūrė šamo-

tinį glazūruotą „Šakotį“, o J. Gradauskaitė-Levčenkienė – dekoratyvinę daugiau nei pusės metro aukščio vazą „Transformacija“, K. Kinderienė baltos molio keraminį indą „Kvadratas“.

Rekordinis dalyvių skaičius

Kaip ir prieš porą metų, vėl buvo paskelbtas Metų keramikas (antrasis) ir įteikta antroji Metų keramiko kūrybinė premija. Beje,

rengiant konkursinę parodą, kaip sakė vienas šio konkurso iniciatorių garsusis puodžių karalius Vytautas Valiušis, buvo tam tikrų trukdžių. Tačiau, nepaisant to, talkinant K. Musteikiui, respublikiniam konkursui „Unikalūs indas“ savo darbus pateikė net 57 autoriai, kurių kūriniai buvo daugiau nei mėsą eksponuojami muziejaus parodų salėje.

Parodoje – ir istorijos trupiniai

Renginio pradžioje Vilniaus dailės akademijos Keramikos katedros vedėja docentė Rasa Justaitė-Gecevičienė susirinkusiems priminė apie šalies keramikos 90-ies metų sukaktį, jos ilgą istoriją, prisiminė ne tik Lietuvos keramikų patriarchą Liudviką Strolį, bet ir unikalius prieškarinio Lietuvos įvykius tuometinėje keramikų mokykloje. O komisijos narė menotyrininkė Rūta Marija Purvinaitė atkreipė dėmesį, jog šis konkursas nesiejamas su eilinė puodyne, kurioje močiutės ar mamos laikydavo pieną, o vyrai alų (Aukštaitijoje). Pasak jos, šiuolaikinis indas yra meno kūrinys, kuris sudaro formą, siluetą, o jam sukurti pasitelkiamos įvairios meninės raiškos priemonės, kaip skulptūrinės formos, emocinė išraiška, naujais technologijų ir savitos technikos junginys. „Todėl renkant konkurso nugalėtojus buvo atsižvelgta į tuos ypatumus, kaip menininkas sugeba pažvelgti į tą unikalų indą ir transformuoti jį šiuolaikine meno kalba“, – sakė menotyrininkė.

Pirmiausia konkurso „Unikalūs indas“ diplomais buvo apdovanoti keramikai Milena Pirštelienė už darbą „Sapnuojanti jūra“ ir Gvidas Raudonius už du vientisus kūrinius „Būstas – 1“ ir „Būstas – 2“. O V. Valiušis, įteikdamas šio konkurso logotipą papuoštas pagalvėles, keramikus drąsino, kad jie, kaip unikalūs menininkai, gali „drąsiai visiems keramikams žiūrėti į akis“.

Nugalėtoja – vilnietė

Garbė paskelbti nugalėtoją teko Metų keramikos kūrybinės premijos steigėjos – Utenos rajono savivaldybės – atstovėms savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojai Zitai Ringelevičienei ir Kultūros skyriaus vedėjai Jūratei Misiūnienei. Konkurso nugalėtoja tapo dviejų unikalių indų kompozicijos pavadinimu „Augalai“ autorė, jau minėta R. Justaitė-Gecevičienė, kurią, kaip pati nominantė patvirtino, šis įvertinimas kiek suglumino.

Savo favoritus išsirinko bei atminimo dovanas jiems įteikė ir Seimo nariai Gintautas Paluckas su Edmundu Pupiniu. Beje, G. Paluckas atvežė ir kultūros ministro Simono Kairio padėką V. Valiušiui. Savo favoritus sveikino ir keletas rajono savivaldybės tarybos narių: Rimantas Dijokas, Kęstutis Udras ir Raimundas Kelevišius.

Į Leliūnus po dvejų metų pertraukos atvyko ir praėjusio konkurso nugalėtojas keramikas iš Kauno Gediminas Šibonis

Nugalėtoja konkursui pateikė dviejų unikalių indų kompoziciją pavadinimu „Augalai“

Uteniškė keramikė Jolita Gradauskaitė-Levčenkienė konkursui sukūrė dekoratyvinę daugiau nei pusės metro aukščio vazą „Transformacija“

Renginio metu visuomenei prisistatė ir naujoji Vytauto Valiušio keramikos muziejaus vadovė dr. Aušra Zabielenė

Tarptautinėje parodoje „Žirgas fotografijoje“ dominavo užsieniečiai

Vilija VISOCKIENĖ

Jau trejus metus Dusetose nevyksta Sartų žirgų lenktynės, karantinas koregavo renginius ir parodas. Tačiau šiomet džiugi žinia – po metų pertraukos, šių metų vasario 5 dieną, Dusetų dailės galerijoje buvo atidaryta tradicinė tarptautinė paroda „Žirgas fotografijoje“.

Parodos atidaryme dalyvavę Zarasų rajono savivaldybės meras Nikolajus Gusevas, vidaus reikalų viceministras Arnoldas Abramavičius, rajono savivaldybės administracijos direktorius Benjaminas Sakalauskas, Dusetų seniūnijos seniūnas Darius Steponavičius džiaugėsi gražia tradicija – rengti tapybos ir fotografijos parodas žirgo tema, dėkojo jos organizatoriams – Alvydui Staus-

kui, Normantei Ribokaitei. B. Sakalauskas prisiminė Dusetų dailės galerijos įkūrimo ištakas 1995 m. liepos 6 d., kai būdamas tuometiniu Zarasų rajono savivaldybės meru jis pasirašė įsaką atidaryti pirmąją profesionalaus meno galeriją mažame Lietuvos miestelyje. 2021 m. kultūros centrui Dusetų dailės galerijai perduota dalis Antazavės dvaro, kuris taps dar viena reikšminga krašto kultūri-

nės veiklos erdve.

Kultūros centro Dusetų dailės galerijos direktorius A. Stauskas padėkojo rėmėjams, parodos kuratorei N. Ribokaitei, autoriams, komisijos nariams. A. Stauskas šią 15-tą jubiliejinę parodą apibūdino kaip ypač išpūdingą, nes 218 fotografų iš 19 šalių atsiuntė 2 055 fotografijas! Po ilgos ir nelengvos atrankos parodoje buvo eksponuota 34 laureatų

64 nuotraukos. Žymiai daugiau jų sudėta į katalogą „Žirgas fotografijoje“. Šalių sąrašas tikrai išpūdingas, o jame pirmąją Iranas – savo darbus atsiuntė net 79 fotografai! Lietuvos fotografų atrankoje buvo 58. Kitos šalys dalyvės, kurių fotografų darbai buvo eksponuojami parodoje, – Rumunija, Alžyras, Lenkija, Serbija, Vokietija, Ukraina, Šiaurės Makedonija, Latvija, Slovakija, Bulgarija, Bosnija ir Hercegovina, Turkija, Rusija.

Visa ši stulbinanti žirgų nuotraukų įvairovė – dėka fotomenininkės N. Ribokaitės. Dalyvaudama daugybėje tarptautinių konkursų ir komisijų, ji yra užmezgusi plačius ryšius su pasaulinio lygio fotografais. Tad pakvietus juos sudalyvauti konkurso „Žirgas fotografijoje“, sulaukta iš tiesų daug aukšto lygio meninių darbų. Tolimosios pietų ir rytų šalys tebėra išlaikiusios pagarbą žirgui, atliekančiam savo tiesioginę pareigą – tarnauti žmogui. Tą ir buvo galima regėti nuotraukose, kuriose žirgas ir žmogus gyvena vienas šalia kito.

Parodos atidaryme kalbėjęs Antazavės klebonas parodos laureatas kun. Vytautas

Dagelis pabrėžė, kad žirgas suvaidino ypatingą vaidmenį žmonijos istorijoje, ir gaila, kad Lietuvos kaime jų belikę vienetai – šie protingi, prieraišūs ir ištikimi gyvūnai laikomi tik dėl sportinio entuziazmo ar prabangos. Pasak jo, nieko keisto, kad lietuviai fotografai pralaimi fotografuodami žirgus – paprasčiausiai nebėra ką fotografuoti. „Dėkokime Dievui, kad dar turime žirgų, vertinkime, mylėkime, gėrėkimės jais“, – atkreipė dėmesį kun. V. Dagelis.

Į parodą dėl pandeminių suvaržymų negalėjo atvykti autoriai iš užsienio, tad dalyvavo tik lietuviai laureatai – Andrius Lamauskas, Vitalis Vošterys, kun. V. Dagelis ir šios publikacijos autorė Vilija Visockienė.

Gamtos fotografų asociacijos „Žalias skėtis“ prezidentas Rimantas Udras pagrindinį prizą – 10 eurų kolekcinę sidabrinę monetą su Lietuvos žemaituko atvaizdu įteikė fotografei Irinai Melikian (Klaipėda). Nominantė negalėjo atvykti, tad prizas buvo perduotas jos vyrui. Vardinius prizus įsteigė ne tik Dusetų dailės galerija, kuri apdovanojo Stasį Povilaitį (Lietuva), festivalio „Vilniaus

fotografijos ratas“ vadovo Jono Staselio prizas atiteko Miroslav Mominski iš Bulgarijos, dailininko ir fotografo Alvydo Stausko prizas nukeliavo pas Eizenija Freimane (Latvija), skulptorius ir tapytojas Algirdas Gaižauskas apdovanojo Alexander Kharvat (Ukraina), fotomenininkė Normantė Ribokaitė įsteigė net kelis prizus. Juos gavo Adela Lia Rusu (Rumunija), Alicja Przybyszowska (Lenkija), Aleksandar Budjevac (Serbija), Vesna Mijailovic (Serbija), Zoran Dordevic (Serbija).

Šį kartą darbų vertinimo komisijos nariais buvo Vilniaus dailės akademijos dėstytojas, fotomenininkas Andrius Surgailis, Lietuvos spaudos fotografų klubo prezidentas Jonas Staselis, dailininkas, fotomenininkas, Kultūros centro Dusetų dailės galerijos direktorius Alvydas Stauskas, gamtos fotografų asociacijos „Žalias skėtis“ prezidentas Rimantas Udras, fotomenininkė AFIAP, AMol Normantė Ribokaitė.

Svarbu išsaugoti laisvės kovotojų atminimą

Regina ZAPOLSKIENĖ

Turbūt nėra Lietuvoje seno miško, kuriame nebūtų slapčia gyvenę, kovoję mūsų laisvės gynėjai – partizanai. Didesnių ar mažesnių mūsų, partizanų žūties, suėmimo vietose stovi paminklai, atminimo ženklai, atminimo lentos. Turbūt nėra miesto, kuriame vienaip ar kitaip nebūtų įamžintas partizanų atminimas. Kryžkalnyje neseniai išaugo didingas Lietuvos partizanų memorialas. Apie partizanus kuriami filmai, rašomos knygos. Tik ar viskas padaryta? Ar viskas padaryta dėl dvidešimties tūkstančių žuvusiųjų, kurie, anot partizanų vado Liongino Baliukevičiaus-Dzūko, mirti nebijojo ir nugalėjo net mirtį? Ką dar mes galėtume padaryti? Galėtume padaryti daug. Ar ne vieniši kryžiai stovi pakelėse, miškuose, laukuose, kartais neprižiūrėti, primiršti? Ar tiesa, jog yra daug partizanų krauju aplaistytų vietų, taip niekur ir nepažymėtų? Ar tiesa, kad kai kurių laisvės kovotojų pavardės pamirštos? Deja, taip. Tai tiesa...

Darius Musteikis partizano Alfonso Dumbravos-Aido žūties vietoje Polekniškyje

Utenos kraštotyros muziejaus padalinio Laisvės kovų muziejaus lankytojai domisi pokario istorija, dažnai prisimena savo gimines, vienaip ar kitaip nukentėjusius stalininio režimo metais, pasakoja apie juos, ką žino, džiaugiasi čia pamatę eksponuojamus giminaičių daiktus, nuotraukas. Paklausti, ar jų minimiems žmonėms pripažintas karių savanorių ar laisvės kovų dalyvių statusas, mūsų pašnekovai dažnai teigia, jog yra girdėję apie Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (LGGRTC) Vyriausybės nustatyta tvarka pripažįstamą karių savanorių ir laisvės kovų dalyvių statusą, išduodamus nustatytos formos pažymėjimus, bet patys dar nesikreipę, nes girdėję, jog išrūpinti minėtus dokumentus yra labai sudėtinga.

Su tuo nesutiktų muziejaus bičiulis vilnietis Darius Musteikis, ornitologas-aukštalipys, paukščių žieduotojas, žmogus, dėl partizanų atminimo išsaugojimo nuveikęs daug. Pirmiausia jam rūpėjo močiutės Adelės Dumbravaitės-Musteikienės brolio partizano Alfonso Dumbravos-Aido istorija.

1951 m. lapkričio 24 d. vakarą Vytauto apygardos Lokio rinktinės Sartų rajono Žalgirio kuopos (Laisvės būrys 1950 m. gegužę buvo reorganizuotas į Žalgirio kuopą) vadas jaunesnysis puskarininkis Jonas Dūdėnas-Vynas, Dagys su savo kuopos kariais Vytautu Juozapu Rusakevičiumi-Tigru, Zigmuntu Tumėnu-Kęstučiu, Edvardu Juodvalkiu-Aru, Aleksandru Miškinium-Dobilu ir Alfonsu Dumbrava-Aidu atvyko į Polekniškio kaimą (Utenos r.) pas besilegalizavusį buvusį vado Mečio Medinio-Pypkės Gedimino kuopos Sakalo būrio partizaną Kazimierą Juodvalkį į namus. Atvykimo

tikslas – paimti medikamentų, ginklų, kitų reikalingų kovai dalykų. Vyrai nežinojo, kad K. Juodvalkis užverbuotas MGB kaip agentas „Tikras“, bet buvo atsargūs. Vadas Vynas sargyboje paliko A. Dumbravą-Aidą. Suėmimo operacija buvo suplanuota kruopščiai. Vyrai, dosnios vakarienės metu pavaišinti degtine, sumaišyta su spec. preparatu, po antro stikliuko prarado sąmonę ir buvo MGB smogikų paimti gyvi. Buvusį sargyboje savo pusbrolių iš mamos Kons-tancijos Juodvalkytės-Dumbravienės-Daubarienės tėvo Liudviko Juodvalkio pusės, A. Dumbravą-Aidą, K. Juodvalkis iš pasalių nušovė į nugarą, partizanui nieko bloga neįtariant. Suimti penki partizanai atsiduro jau Vilniuje. Po ilgų tardymų ir nežmoniškų kankinimų nieko neišdavę keturi Lietuvos partizanai buvo nuteisti mirties bausme sušaudant. Nuosprendis įvykdytas Maskvoje, Butyrkų kalėjime, 1952 m. rugpjūčio 18 d. Pasigailėta buvo tik pusmetį partizanavusio A. Miškinio-Dobilo, jam teismas skyrė 25 metus Sibiro lagerių Vorkutoje.

D. Musteikis jau pasirūpino, kad jo močiutės brolis partizanas A. Dumbrava-Aidas būtų pripažintas kariu savanoriu. Kario savanorio pažymėjimas Nr. 7 116 išduotas LGGRTC 2018 m. birželio 25 d. LR Krašto apsaugos ministro 2019 m. lapkričio 20 d. įsakymu A. Dumbrava apdovanotas Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu Nr. 4 188. Apdovanojimas iškilmingoje aplinkoje krašto apsaugos ministro Raimundo Karoblio įteiktas D. Musteikiui. Vėliau šis žmogus padėjo tvarkyti reikalingus dokumentus E. Juodvalkio-Aro giminaičiams, pats tvarkė dokumentus ir į LGGRTC siuntė prašymus dėl karių savanorių statuso ir ap-

dovanojimų suteikimo Žalgirio kuopos partizanams V. J. Rusakevičiui-Tigrai ir Povilui Lukošiumui-Žilvičiui, Gluosniui, bendravo su A. Miškinio-Dobilo ir V. K. Miškinio-Viesulo, Z. Tumėno-Kęstučio, Petro Pošiaus-Gedimino, J. Dūdėno-Vyno, Dagio giminėmis. Net šešių partizanų LGGRTC išduoti dokumentai ir apdovanojimai atsidūrė ne kur kitur, o Utenos kraštotyros muziejuje. Muziejaus misija – kaupti, saugoti, popularinti Rytų Aukštaitijos kultūros ir istorijos vertybes. Muziejus labai dėkingas partizano A. Dumbravos-Aido sūnėno sūnui vilniečiui D. Musteikiui, partizano A. Miškinio-Dobilo dukrai ir partizano Vytauto Kazimiero Miškinio-Viesulo dukterėčiai Zitai Miškinytei-Mazūrienei, gyvenančiai Visagine, partizano E. Juodvalkio-Aro sesers dukrai Aldonai Juodvalkytei-Susčenkienei ir jos sūnui Vitalijui, gyvenantiems Vilniuje, patikėjusiems saugoti neįkainojamas vertybes – mūsų krašto partizanų dokumentus ir apdovanojimus. Utenos kraštotyros muziejaus padalinyje Laisvės kovų muziejuje ateityje planuojama plačiau pristatyti Žalgirio kuopos istoriją, eksponuoti minėtus dokumentus, apdovanojimus.

Su vienu Vytauto apygardos Lokio rinktinės Žalgirio kuopos partizanų giminaičiais susipažinęs ir susidraugavęs, kitų D. Musteikis vis dar tebeieško. Jis tikisi surasti V. J. Rusakevičiaus-Tigro giminių, žino, jog vyriausioji partizano sesuo Eugenija Rusakevičiūtė-Grušeckienė su vyru Teodoru Grušecku gyveno Kauno mieste ir turėjo vaikų. Taip pat D. Musteikis ieško partizano brolio Broniaus Rusakevičiaus, gyvenusio Anykščių rajone, visai netoli Utenos rajono, giminaičių. Intensyviai ieškoma ir

Laisvės būrio, Žalgirio kuopos vadas Jonas Dūdėnas-Vynas, Dagys (1914–1952 08 18)

Vytautas Juozapas Rusakevičius-Tigras (1928–1952 08 18)

Žalgirio kuopos partizanas Alfonsas Dumbrava-Aidas (1920–1951 11 24)

A. Dumbravos-Aido žmonos Sabinos Javorskytės-Dumbravienės, gimusios 1925 m. kovo 25 d. Kauno mieste, krikštytos 1929 m. balandžio 28 d. Kauno Prisikėlimo Romos katalikų bažnyčioje. Santuoka su A. Dumbrava-Aidu 1948 m. kovo 29 d. įregistruota Vajasiškio bažnyčioje. Jos tėtis Antanas Javorskis buvo Lietuvos Respublikos kariuomenės kapitonas. Mama Marija Javorskienė iki santuokos buvo Parazinskaitė. Šeima gyveno Gatelių kaime (Utenos r.) iki 1949 m. vasaros, vėliau vengdama suėmimo ir teroro grįžo gyventi atgal į Kauną. Taip pat D. Musteikis ieško Žalgirio kuopos partizano mokytojo Jurgio Klibo-Kadugio, Naujoko (1921 04 18–1953 05 17), gimusio netoli Daugailių, giminaičių. Visi šie žmonės ieškomi, kad jiems būtų suteikta galimybė kartu aplankyti Žalgirio kuopos partizanų atmintinas vietas, daugiau sužinoti apie savo giminaičių partizanų kovas, likimus.

P. Lukošius-Žilvitis, Gluosnis ir V. K. Miškinis-Viesulas, taip pat P. Pošius-Gediminas nebuvo mūsų aprašytos 1951 m. lapkričio 24 d. vakaro istorijos Polekniškio kaime dalyviais, bet jie priklausė J. Dūdėno-Vyno, Dagio vadovaujamam Laisvės būriui, vėliau Žalgirio kuopai, todėl D. Musteikis renka medžiagą ir apie juos.

Partizanų Žilvičiu, Gluosniu P. Lukošius tapo 1949 m. birželį. Žuvo jis 1953 m. gegužės 17 d. ties Juknėnų kaimu išduotas. Kartu žuvo mokytojas J. Klibas-Kadugys, Naujokas. Abu kovojo su ginklu rankoje ir nepasidavę gyvi. Praėjusią vasarą D. Musteikis, anksčiau ieškojęs partizano P. Lukošius giminaičių, džiaugėsi susitikęs su jais. Susitikta 2021 m. liepą, kai Vajasiškyje vyko Šv. Onos atšvaitai. Smagu buvę bendrauti, važioti po apylinkes, kur partizanavo ir žuvo partizanai, pasakoti istorijas apie juos.

P. Pošius-Gediminas partizanauti pradėjo 1949 m. rugsėjį. 1958 m. lapkričio 23 d. šis likęs vienas ir paskutinis Vytauto apygardos Lokio rinktinės Žalgirio kuopos partizanas, partizanavęs devynerius metus ir du mėnesius, legalizavosi Zarasų rajono KGB skyriuje, pridūdamas turėtus ginklus. Jo kova buvo baigta. 1961 m. spalio 6 d. buvo suimtas, vėliau Lietuvos SSR Aukščiausiojo Teismo nuteistas 15 metų laisvės atėmimo bausme. Kalėjo nuo 1961 m. spalio 6 d. iki 1976 m. spalio 6 d. Mordovijos ASSR. Mirė 1987 m. rugpjūčio 23 d. Vilniuje. Palaidotas Salako kapinėse (Zarasų r.).

LGGRTC generalinio direktoriaus 2000 m. vasario 28 d. įsakymu Nr. 14 Vytauto apygardos Lokio rinktinės Erškėčio kuopos partizanui P. Pošiui pripažintas kario savanorio teisinis statusas. Kai buvo rasta papildomų archyvinių dokumentų, LGGRTC Pasiųpriešinimo dalyvių (rezistentų)

Partizanai ir ryšininkai (iš kairės) Edvardas Drunga-Nykštukas, Vytautas Juozapas Rusakevičius-Tigras, Povilas Lukošius-Žilvitis, Gluosnis, Edvardo brolis Bronius Drunga

Partizanas Petras Pošius-Gediminas (1920 11 25–1987 08 23) Mordovijos lageryje (1966 m.)

Povilas Lukošius-Žilvitis (1927–1953 05 17)

teisių komisija 2000 m. kovo 8 d. posėdžio protokolu Nr. 57 patikslino P. Pošiaus eitas pareigas ir jas išdėstė taip: Vytauto apygardos Lokio rinktinės Erškėčio kuopos J. Dūdėno Laisvės būrio vado pavaduotojas, Lokio rinktinės Sartų rajono Žalgirio kuopos organizacinio skyriaus viršininkas, Laisvės būrio vado pavaduotojas. Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministro 2000 m. kovo 23 d. įsakymu Nr. 637-K P. Pošiui suteiktas puskarininkio laipsnis (po mirties). Išduotas kario savanorio pažymėjimas Nr. 2 778.

V. K. Miškinis nuo 1947 m. palaikė ryšius su Vytauto apygardos Lokio rinktinės Erškėčio kuopos partizanais. Iš Salako gimnazijos pašalintas, kai atsisakė nešti ir trenkė į žemę Stalino portretą. Po šio įvykio vengdamas suėmimo V. K. Miškinis 1948 m. nuginklavo sovietinį aktyvistą ir įstojo į partizanų gretas. 1950 m. gegužę paskirtas Žalgirio kuopos Žvalgybos skyriaus viršininku, tuo pačiu metu ėjo ir Sartų rajono (buvusių Dusetų, Zarasų ir Dūkšto valsčių sankirta) partizanų štabo viršininko pareigas. 1957 m. rugsėjo 30 d. patikėjęs okupacinės sovietų valdžios pažadais Miškinis-Viesulas legalizavosi. MGB iškart jo nesusėmė – kurį laiką leido gyventi laisvai, taip bandydama iš miškų išvilioti kitus ginklų dar nesudėjusius partizanus. Tuo pasinaudojęs Miškinis išvyko į Krasnojarsko kraštą pas išstremtus tėvus, o 1961 m. pavasarį kartu su tėvais iš tremties grįžo į Lietuvą. Tų pačių metų spalio 6 d. kartu su kitais sovietų pažadais patikėjusiais partizanais Miškinis buvo suimtas, 1962 m. kovo 14 d. buvo nuteistas mirties bausme. Mirties bausmė 33 metų V. K. Miškiniui-Viesului buvo įvykdyta 1962 m. balandžio 23 d. Vilniaus KGB egzekucijų kameroje. Po ilgų paieškų 2020 m. lapkričio 28 d. LG-GRTC Našlaičių kapinėse surado paslėptus partizano palaikus. Taip buvo išpildytas jo mamos Uršulės Miškinienės priesakas šeimai – surasti Vytautą ir palaidoti kaip žmogų. Partizano palaikai 2021 m. liepos 4 d. iškilmingai palaidoti Vajasiškio kaimo kapinėse, šeimos kapavietėje. Po laidotuvių muziejui pristatytas dar vienas eksponatas – ne dokumentas, ne medalis, o V. K. Miškinio batai, 58-erius metus buvę po žeme.

Partizanų palaikų ieškojimas rūpi ir D. Musteikiui. Jo rūpesčiu šiuo metu yra pateikti prašymai rasti trijų Žalgirio kuopos partizanų – A. Dumbravos-Aido, P. Lukošiuono-Žilvičio, Gluosnio ir Jurgio Klibo-Kadugio, Naujoko – palaikus. Taip pat jo rūpesčiu LGGRTC pateikti prašymai dėl karių savanorių statuso suteikimo ir galbūt apdovanojimo Vytauto apygardos Lokio rinktinės partizanams broliams Jonui Rūkui, kuris partizanavo Antano Keperšos-Kartėlio būryje, ir paskutiniui Lokio rink-

Vytautas Kazimieras Miškinis-Viesulas (1928 11 03–1962 04 23) kalėjime

V. K. Miškinio-Viesulo batai, 58-erius metus buvę po žeme

tinės Erškėčio kuopos žuvusiam partizanui Jurgiui Rūkui-Rozei, Varnui. Su D. Musteikio pagalba parengtas partizanų ryšininko dukros Vidos Drungaitės-Klimašauskienės prašymas suteikti Laisvės kovų dalyvio statusą partizanų ryšininkui, jų rėmėjui Edvardui Drungai-Nykštukui iš Paberžės kaimo (Utenos r.) jau patenkintas. E. Drungai-Nykštukui 2021 m. lapkričio 11 d. išduotas LR Generalinės prokuratūros reabilitacijos pažymėjimas dėl neteisėto kalinimo (Nr.12.11-24 D).

D. Musteikis dažnai lanko partizanų žūties, atminimo išsaugojimo vietas, pagerbia jų atminimą. Dažnai keliauja ne vienas. Kai keliauja Vytauto apygardos Lokio rinktinės Žalgirio kuopos partizanų kovų vietomis, pakviečia šios kuopos

partizanų giminaičius tai daryti kartu.

Papasakojome, kiek daug gali nuveikti vienas žmogus, kuriam iš tikrųjų rūpi partizanų atminimo išsaugojimas. Gražu būtų, jei kiekvienas mūsų retkarčiais prie atminimo ženklų, paminklų, kryžių pagerbtume laisvės kovotojų atminimą, uždegdami žvakutę, pamerkdami ar padėdami gėlytę, pakeisdami pablukusias vėliavos spalvų juosteles naujomis, pasodindami krūmą, medį. Partizanai dėl mūsų šalies laisvės padarė viską: atsisakė asmeninių interesų, paaukojo šeimą, svajones, idealus. Jei svarbiausias dalykas yra mūsų visų laisvė, turime ką nors daryti dėl laisvės kovotojų atminimo išsaugojimo. Turime semtis stiprybės iš praeities.

Parengė Vytautas Ridikas

Jubiliejaus proga – 90 faktų apie Utenos A. ir M. Miškinų viešąją biblioteką (1931–2021)

1. 1919 m. Kaune įsteigtas Centralinis valstybės knygynas, kuris vykdė viešųjų bibliotekų funkcijas, pradėjo organizuoti skyrius apskričių centruose. Toks skyrius 1931 m. atidarytas ir Utenoje (dabartinio kraštotyros muziejaus patalpose). Jame 1932 m. buvo 723 knygos. Skaitytojų skaičius tais metais – 256, perskaitytos 2 635 knygos. O Utenoje tuo metu gyveno 7 tūkst. žmonių.

2. 1931–1940 m. ir vokiečių okupacijos metais bibliotekos vedėju dirbo Henrikas Raštikis – kariuomenės vado generolo Stasio Raštikio brolis. H. Raštikis buvo kanklių meistras ir muzikantas. Amžininkai prisimena: „Raštikis buvo labai džentelmeniškas, ir elgesiu, ir išvaizda – plaukai, veidas, ūgis. Buvo labai tvarkingas, punctualus, pavyzdinai tvarkė biblioteką – viskas vietoj, tvarkingai sudėliotos knygos, periodika.“

3. 1940 m. bibliotekoje buvo per 10 tūkst. knygų. Tais metais panaikinta abonementinio mokesčio sistema.

4. 1941 m. bibliotekai vadovavo Icikas Aizikas, joje dirbo du žmonės. Tais pačiais metais vadovas buvo sušaudytas. Į biblioteką grįžusio buvusio vedėjo H. Raštikio pasakojimu, tais metais bibliotekoje buvę trys knygų lentynos. Iš to galima spręsti, kad knygų bibliotekoje galėjo būti apie 350.

5. 1945 m. balandžio 3-ią biblioteka įsikūrė kultūros namų pastate (buvusiuose Šaulių namuose). Bibliotekoje tuo metu dirbo šie du darbuotojai: A. Markauskas ir G. Baškevičius.

6. 1950 m. pakeitus respublikos administracinį padalijimą, kai vietoje apskričių, valsčių buvo organizuojami rajonai, atitinkamai buvo pertvarkomas ir bibliotekų tinklas. Anksčiau buvusi Utenos apskrities centrinė biblioteka tapo rajonine, kurioje veikė skaitykla, kilnojamas fondas, Vaikų skyrius.

7. 1951 m. sausio 1 d. Utenos biblioteka turėjo jau 6 tūkst. 279 toms knygų. Fondus komplektavo ne tik iš respublikinio bibliotekų kolekatoriaus, bet ir iš knygyno. 1956 m. knygų fondas iš knygyno papildytas 340 knygų. Biblioteka vis labiau tampa sovietų valdžios idėjų sklaidėja.

8. 1952–1965 m. bibliotekai vadovavo Ona Čipkutė-Tranelienė, vieno didžiausių, moderniausių XX a. lietuvių poetų, vertėjo, literatūros kritiko, Lietuvos nacionalinės premijos laureato, VDU garbės daktaro Alfonso Nykos-Niliūno sesuo.

9. Nuo 1954 m. bibliotekoje organizuojami literatūriniai renginiai: Antano Vienuolio, Teofilio Tilvyčio, Juozo Baltušio ir kitų autorių knygų aptarimai, renginiai, skirti rašytojų jubiliejiniams datoms pažymėti.

10. Nuo 1960 m. bibliotekoje skaitytojai aptarnaujami atviruose fonduose. Klesti Glavlito, (SSRS kultūros, literatūros, žiniasklaidos visų rūšių (karinės, politinės, ideologinės ir kitos) išankstinės ir represinės cenzūros institucija) „veikla“. Glavlito iniciatyva 1945–1951 m. iš bibliotekų buvo išimta daugiau kaip 600 tūkst. knygų, dauguma jų sunaikinta, nedidelė dalis pateko į centrinių bibliotekų specialiuosius fondus. Bibliotekų fondų valymas truko iki 1989 m. (buvo išimtos emigravusių rašytojų knygos – 1974 m. A. Sluckaitės, 1978 m. T. Venclovos, 1986 m. S. T. Kondroto).

11. 1965 m. rajono bibliotekos vedėja tapo Genovaitė Driukienė, 1973 m. – Utenos rajono centrinės bibliotekos direktore. Ji pirmoji Lietuvoje įgyvendino rajono bibliotekų centralizuotą sistemą. Jai vadovaujant, biblioteka buvo viena iš geriausių Lietuvoje. G. Driukienė apdovanota TSRS ir LTSR kultūros ministerijų garbės raštais, medaliu „Už darbo šaunumą“, „Garbės ženklas“ ordinu.

12. Utenos rajoninėje bibliotekoje 1967 m. pradžioje atidarytas Muzikinis skyrius. 1968 m. biblioteka turėjo 1 065 plokšteles ir vieną elektropatefoną.

13. 1973 m. Utenos rajone sukurta centralizuota bibliotekų sistema. Bibliotekai teko nemažas krūvis – komplektuoti knygas visai sistemai, bibliografinio-informacinio darbo organizavimas, metodinė pagalba, rūpinimasis inventoriu. Skirtingoms funkcijoms vykdyti įsteigti nauji skyriai: Knygų tvarkymo ir komplektavimo, Informacinis-bibliografinis, Knygų fondo saugojimo ir Rezervinis mainų bei Metodinis. Šiuo metu sistemoje veikė 35 viešosios bibliotekos, jose sukaupta apie pusė milijono egzempliorių leidinių.

14. 1974 m. bibliotekoje surengta pirmoji „Poezijos pavasario“ šventė.

15. 1975 m. bendras bibliotekos patalpų plotas sudarė 300 kv. m, o 1984 m. – 473 kv. m. 1981 m. suremontuotos centrinės bibliotekos patalpos. Iš skaityklos iškeltas Bibliografinis skyrius. Į rūsyje esančias patalpas perkelta knygų saugykla. Tačiau tokių kuklių centrinei bibliotekai patalpų nepakanka. Ankšta Vaikų literatūros skyriuje.

16. 1978 m. skaitytojams duris atvėrė Centrinės bibliotekos miesto filialas Dauniškio mikrorajone.

17. 1981 m. paminėtas bibliotekos 50-metis, vyko Knygos šventė.

18. 1985 m. Smėlio gatvėje, bendrabučių kvartale, skaitytojams duris atvėrė centrinės bibliotekos filialas. Tai antras šios bibliotekos filialas mieste ir 37-as rajone.

19. 1990 m. atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė. Utenos centrinės bibliotekos direktore tapo Vida Garunkštytė.

20. 1991 m. pradžioje šauliams grąžinus pastatą, 1992 m. biblioteka persikėlė į buvusio statybos tresto administracinio pastato patalpas (M. Melnikaitės, pakeitus gatvės pavadinimą – Maironio g. 12). Po vienu stogu įsikūrė Vaikų literatūros skyrius, skaitytojų poreikius atitinkanti skaitykla.

21. 1991 m. bibliotekoje pradėtas dokumentų fondų, katalogų ir kartotekų perklasifikavimas pagal tarptautinę klasifikavimo sistemą – universaliąją dešimtainę klasifikaciją (UDK).

22. 1992 m. rajone sujungus Kultūros skyrių su Švietimo skyriumi, 16 kaimo bibliotekų sujungtos su mokyklų bibliotekomis.

23. 1993 m. Utenos centrinė biblioteka gavo vertingų knygų siuntą iš Kanados. Siuntą sudarė 73 knygos, 77 žurnalai ir 17 žemėlapių. Mums vertingiausia ir įdomiausia – 24-ų tomų „Britanikos“ enciklopedija. Šią dovaną Utenos bibliotekai atsiuntė profesorius Genius Procuta, gyvenantis Kanadoje.

24. 1994 m. rajono centrinei bibliotekai suteiktas Antano ir Motiejaus Miškinų vardas.

25. 1995 m. išaugus poreikiui mokytis užsienio kalbų, bibliotekoje įkurta užsienio kalbų skaitykla. Joje per 1 000 leidinių, daugiausia anglų kalba, tačiau yra literatūros ir prancūzų bei vokiečių kalbomis. Leidiniais skaityklą parėmė Kanadoje, Toronto mieste, gyvenantis žemietis profesorius G. Procuta, Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Amerikos kultūros centras. Užsienio kalbų skaitykloje įkurtas Britų tarybos švietimo ir informacijos cen-

tro padalinys, kurio paslaugomis naudojasi per 30 uteniškių Britų tarybos narių.

26. Išnykus ideologinei cenzūrai, atsiranda ekonominė. 1995 m. nei mieste, nei kaimo bibliotekos nebegali patenkinti skaitytojų poreikių. Naujos knygos per pastaruosius dvejus metus Utenos rajono bibliotekose tapo retenybe. Centrinėje bibliotekoje skaitomų naujų knygų tėra po vieną – du egzempliorius.

27. 1996 m. pagaliau Utenos rajono valdyba sutiko suteikti Utenos rajono centrinei bibliotekai šiek tiek daugiau savarankiškumo. Biblioteka turės savo sąskaitą banke, pati spręs, kuris etatas jai reikalingas, kuris nereikalingas, galės savarankiškai disponuoti savo turtu. Tačiau finansuojama bus per rajono Švietimo ir kultūros skyrių.

28. 1996 m. biblioteka įsigijo pirmąjį kompiuterį. Tai galima laikyti bibliotekos modernizavimo pradžia.

29. Atviros Lietuvos fondas parėmė projektą „Informacijos skaitykla Utenos rajono A. ir M. Miškinų centrinėje bibliotekoje“, jam gyvendinti skirta 18 078 Lt. 1998 m. bibliotekoje įkurta viena iš pirmųjų šalyje kompiuterizuotų informacijos skaityklų su trimis kompiuterizuotomis darbo vietomis ir galimybe naudotis interneto paslaugomis.

30. 1998 m. visa svarbiausia informacija apie Utenos A. ir M. Miškinų centrinės bibliotekos veiklą nuo šiol prieinama ir interneto vartotojams. Padedant Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto integruoto informacijos centro darbuotojams, sukurtas bibliotekos puslapis.

31. 1998 m. gegužę bibliotekos Komplektavimo skyriuje pradėtas kurti elektroninis katalogas, pareikalavęs iš darbuotojų naujų žinių. Pradžioje elektroninis katalogas buvo kuriamas UNIKAT programa.

32. 1998 m. Oskaro Milašiaus prancūzų kultūros centras Lietuvoje centrinei bibliotekai padovanojo palydovinę televizijos anteną, su kuria užsienio kalbų skaitykloje galima žiūrėti tiesiogines penkių programų laidas iš Prancūzijos ir Belgijos.

33. 1999 m. projektui „Utenos rajono A. ir M. Miškinų centrinė biblioteka – apskrities informacijos centras“ pritarė ir jį parėmė Atviros visuomenės instituto Regioninė bibliotekų programa ir jam įgyvendinti skyrė 37 316 Lt. Biblioteka iš tradicinės kultūros įstaigos virsta neformaliojo švietimo ir informacijos centru.

34. 1999 m. bibliotekos Vaikų literatūros skyriuje įkurta žaisloteka. Žaisloteka įkurta laimėjus Švietimo ir mokslo ministerijos organizuotą Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programų konkursą, kuriame pateiktas projektas „Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programa Utenos A. ir M. Miškinų centrinėje bibliotekoje“. Nupirka žaislų už 2 500 litų.

35. 1999 m. centrinės bibliotekos Dauniškio filialas perkeltas į Aukštakalnio mikrorajoną ir įkurdintas Aukštakalnio pagrindinės mokyklos patalpose. Dokumentų fondas sujungtas su mokyklos bibliotekos fondu. Aukštakalnio biblioteka aptarnauja mokyklos ir miesto bendruomenę.

36. 2000 m. apie bibliotekos veiklą geriausiai kalba skaičiai. Utenos, kurioje yra 37 tūkst. gyventojų, bibliotekoje ir jos filialuose skaito 6 tūkst. žmonių – kas šeštas statistinis gyventojas. Per dieną vien centrinėje bibliotekoje lankosi vidutiniškai apie 260 skaitytojų.

37. 2000 m. pradėjo veikti LIBIS bibliotekos elektroninis katalogas. Į jį įtrauktos visos nuo jo kūrimo pradžios centrinėje bibliotekoje ir jos filialuose gautos knygos. Suregistruota 10 716 egzempliorių, beveik 3 000 pavadinimų knygų, kompaktinių diskų, vaizdajuosčių ir kitų dokumentų. Į elektroninį katalogą iš vietinių bei respublikinių periodinių leidinių pradėti jungti ir analiziniai aprašai. Šis darbas bibliotekoje buvo pradėtas nutraukiant visų kortelinių katalogų ir kartotekų pildymą.

38. 2000 m. bibliotekoje įkurtas Europos informacijos centras.

Apie 30 tūkst. litų centro įrangai bei patalpoms pritaikyti skyrė Europos komitetas prie LR Vyriausybės. Dar 40 tūkst. litų centro patalpoms suremontuoti skyrė Utenos rajono savivaldybė.

39. 2001 m. minėdama veiklos 70-metį, Utenos A. ir M. Miškinų viešoji biblioteka buvo paskelbusi konkursą, kuriame dailininkai buvo kviečiami įamžinti bibliotekos veiklą knygos ženkle.

40. 2002 m. sukurtas ir lankytojams pristatytas portalas-interneto vartai „Utenos kraštas“. Atsirado galimybė naudojantis kompiuteriu greičiau surasti įvairios informacijos apie Uteną. Sukurta informacinio leidinio „Utenos krašto enciklopedija“ elektroninė versija.

41. 2002 m. Atviros visuomenės institutas už aktyvią veiklą, siekiant tapti moderniu bendruomenės informacijos centru, biblioteką pripažino modeline Rytų ir Vidurio Europos šalims.

42. Nuo 2002 m. kas dvejus metus biblioteka rengia tarptautinę poezijos šventę „...ir saulas diementas žėruos...“ (A. Miškinis). 2015 m. dėl sudėtingo vertimo į užsienio kalbas pakeistas šios šventės pavadinimas. Dabar šventė vadinasi „Aukštaitijos literatūrinė vasara“.

43. 2002 m. po remonto duris atvėrė A. ir M. Miškinų viešosios bibliotekos filialas Smėlio gatvėje.

44. 2003 m. bibliotekoje pradėta kaupti naujų, populiarių, skaitytojų mėgstamų knygų kolekcija kaimo bibliotekų skaitytojams.

45. Įdiegus LIBIS skaitytojų aptarnavimo posistemį, nuo 2003 m. sausio 1 d. bibliotekoje veikia elektroninis skaitytojo bilietas, galiojantis visoje Lietuvoje.

46. Pagal LR Vyriausybės patvirtintą „Bibliotekų renovacijos ir modernizavimo 2003–2013 m. programą“ savivaldybės galėjo teikti prašymus ir gauti didžiulę paramą bibliotekoms statyti. Pagal ją mūsų biblioteka gavo 70 proc. Vyriausybės investicijų fondo paramą.

47. 2003 m. Daugailių bibliotekoje atliktas pilnas remontas: pakeisti langai, atnaujintos lubos ir grindys, pagal reikalavimus suvarkytas apšvietimas ir elektros instaliacija. Biblioteka aprūpinta naujais baldais. Įrengtas pirmasis Utenos r. kaimo bibliotekose viešosios interneto prieigos taškas.

48. 2004 m. surengtas bibliotekos rekonstrukcijos ir išplėtimo konkursas. Pagal UAB „Vilniaus archija“ parengtą projektą (vadovė Virginija Bakšienė, architektai Donaldas Trainauskas ir Darius Baliukevičius) prasidėjo bibliotekos rekonstrukcija.

49. 2004 m. bibliotekoje pagal vaikų poreikius sukurtas interneto portalo „Utenos kraštas“ priedas vaikams „Infonamas“.

50. 2004 m. bibliotekoje pradėjo veikti politinės visuomenės instituto diskusijų klubas „Civitas“.

51. 2006 m. už nuoseklią projektinę, konsultacinę ir mokomąją veiklą, modernizuojant bibliotekos informacines paslaugas bibliotekos Informacijos skyriaus vedėjai Laimai Lapinienei suteiktas geriausio 2005 metų bibliotekininko vardas.

52. Po kelerius metus trukusios rekonstrukcijos, 2008 m. iškilmingai atidarytas modernus Utenos A. ir M. Miškinų viešosios bibliotekos pastatas. Naująją biblioteką atidarė tuometinis šalies Prezidentas Valdas Adamkus. „Šios bibliotekos rekonstrukcija yra pavyzdys visai Lietuvai, kaip turint aiškią viziją ir užsibrėžtą tikslą galima atlikti didelį ir naudingą darbą“, – sakė Prezidentas.

53. Šis architektūrinis darbas parodoje „Lietuvos architektūra 2005–2007“ buvo apdovanotas kaip geriausiai realizuotas projektas. Taip pat pastatas apdovanotas Aplinkos ministerijos premija (2009 m.) už integravimą į aplinką. Pastatas įtrauktas į Lietuvos architektūros žemėlapi www.archmap.lt ir ES moderniausių bibliotekų portalą www.librarybuildings.info.

54. 2008–2012 m. biblioteka aktyviai dalyvavo įgyvendinant tris šalį LR kultūros ministerijos, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos bei Bilo ir Melindos Geitsų (Bil & Melinda Gates Foundation) remiamą projektą „Bibliotekos pažangai“, kuriuo

buvo siekiama sudaryti sąlygas Lietuvos gyventojams naudotis informacinėmis technologijomis bibliotekose, įrengiant viešojo interneto prieigą, stiprinant viešųjų bibliotekų darbuotojų informacinę kompetenciją ir organizuojant gyventojų kompiuterinio raštingumo mokymus.

55. 2009 m. Utenos A. ir M. Miškinų viešojoje bibliotekoje atidarytas naujas modernus Mokymo centras visos apskrities bibliotekų darbuotojams. Šis centras – dar vienas žingsnis modernesnės bibliotekos link.

56. 2009 m. šalyje prasidėjus ekonominei krizei, sumažintos Kultūros ministerijos numatytos lėšos bibliotekų fondams papildyti, bibliotekoje jaučiamas knygų trūkumas.

57. 2010 m. viešojoje bibliotekoje pradėjo veikti dokumentų grąžinimo ir išdavimo savitarnos sistema: bibliotekos skaitytojas be bibliotekininko pagalbos gali sugrąžinti ir išsiduoti knygas. Biblioteka modernėja.

58. 2010 m. Utenos A. ir M. Miškinų viešoji biblioteka vykusiame „Atgimimo istorijos“ renginyje buvo apdovanota už aktyvų įsitraukimą ir dalyvavimą projekto „Bibliotekos pažangai“ iniciatyvoje ir įgyvendintoje akcijoje „Atgimimo istorija“ bei už indėlį pildant internetinę krašto enciklopediją „Graži tu mano“.

59. 2010 m. geriausio bibliotekos direktoriaus vardas suteiktas Utenos A. ir M. Miškinų viešosios bibliotekos direktorei V. Garunkštytei už išskirtinius profesinius pasiekimus kuriant šiuolaikišką biblioteką bei naujų bibliotekos paslaugų atradimo iniciatyvas.

60. 2011 m. Utenos A. ir M. Miškinų viešojoje bibliotekoje vyko (ne)konferencija „Rock & Roll bibliotekininkas 2010: bibliotekininkystės idėjų forumas“.

61. Utenos A. ir M. Miškinų viešoji biblioteka kartu su Utenos švietimo centru bei technologijų įmone UAB „Prowse“ 2011 m. įgyvendino socialinį edukacinį projektą „Žaisdami mokomės“. Jo metu buvo sukurtas ir Utenos savivaldybės bibliotekose bei mokyklose įdiegtas inovatyvus mokytis motyvuojantis kompiuterinis žaidimas „Iššūkis“ bei unikali jo metodika. Projektą finansavo EIFL fondo Viešųjų bibliotekų inovacijų programa (PLIP).

62. 2011-ieji Utenos A. ir M. Miškinų viešajai bibliotekai – jubiliejiniai metai. Šiais metais biblioteka pažymėjo savo veiklos 80-metį. Minėjimo iškilmės vyko lapkričio mėnesį. Jose dalyvavo, pranešimus skaitė garbūs svečiai. Sveikino didelis būrys kolegų iš kitų šalies bibliotekų.

63. 2011 m. įgyvendinus LEADER projektus „Šiuolaikinė moderni biblioteka – informacijos, kultūros ir bendruomenės centras“, „Informacinių, kultūros ir švietimo paslaugų tobulinimas Juknėnų ir Sirutėnų gyventojams“ po rekonstrukcijos atidarytos Juknėnų ir Sirutėnų bibliotekos, po metų – Užpalių, Pakalnių, Klykių bibliotekos.

64. 2012 m. Utenos A. ir M. Miškinų viešojoje bibliotekoje įkurta profesinė sąjunga. Pirmojo susitikimo metu į profesinę sąjungą susibūrė per 20 rajono bibliotekininkų. Šios sąjungos pirmininke išrinkta Vida Juškienė.

65. 2012 m. užbaigiamas Bilo ir Melindos Geitsų fondo finansuotas projektas „Bibliotekos pažangai“. Baigiamajame projekto „Bibliotekos pažangai“ renginyje „Besikeičianti biblioteka“ Utenos A. ir M. Miškinų viešoji biblioteka buvo apdovanota „Mokslingiausios“, „Skaitylingiausios“, „Partneriškiausios“ bibliotekos nominacijomis. Viešosios bibliotekos Užpalių padalinys buvo apdovanotas „Skaitylingiausios kaimo bibliotekos“ nominacija.

66. Lietuvos jaunimo organizacijų taryba (LiJOT) 2012 metais bibliotekai suteikė jaunimui draugiškiausios institucijos statusą.

67. 2012 m. žaidimas „Iššūkis“ buvo pristatytas LR Švietimo ir mokslo ministerijoje ir ekspertų pripažintas veiksminga švietimo ir ugdymo pagalbos inovacija. 2013–2014 m. metais, bendradarbiaujant su Ugdymo plėtotės centru, žaidimas „Iššūkis“ pritaikytas pla-

tesnei auditorijai ir išplėstas į dar 9-ias Lietuvos savivaldybes.

68. 2012 metais atliktas bibliotekos interneto svetainės www.uvb.lt technologinės sistemos ir turinio atnaujinimas.

69. Utenos A. ir M. Miškinų biblioteka laimėjo Europos komisijos finansuotą projektą „Europe Direct“ informacijos centras Utenoje 2013–2017 metams“.

70. 2013 m. Singapūre vykusioje 79-oje IFLA generalinėje konferencijoje pristatyti Utenos A. ir M. Miškinų viešosios bibliotekos edukaciniai projektas „Žaisdami mokomės“ ir žaidimas „Iššūkis“.

71. 2013 metais prie bibliotekos įkurta asociacija „Utenos trečio amžiaus universitetas“

72. 2014 m. Vaikų literatūros skyriaus darbuotojai įgyvendino projektą „Antano Miškinio poezijos vizualizavimas“, kurio metu sukurtas animacinis-dokumentinis filmas „Metų laikai Antano Miškinio poezijoje“.

73. 2014 m. socialinis edukacinis žaidimas „Iššūkis“ jau veikė 138 viešosiose bibliotekose, buvo bendradarbiaujama su 71 mokykla, dalyvavo daugiau nei 7000 vaikų. Žaidimas tarptautinės komisijos buvo atrinktas pristatyti 2013 m. Lietuvos parodų ir kongresų centre „Litexpo“ vykusiame didžiausiame Europos informacinių ir ryšių technologijų (IRT) forume „ICT2013: Create, Connect, Grow“, viename reikšmingiausių Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai renginių. Kartu su keletu kitų svarbių Lietuvos technologinių projektų, žaidimas buvo pademonstruotas konferencijoje viešėjusiai ES viceprezidentei, atsakingai už Europos skaitmeninę darbo-tvarkę Neelie Kroes.

74. Įgyvendinus LEADER projektą „Šiuolaikinė moderni biblioteka – informacijos kultūros ir bendruomenės centras“ po renovacijos atidaryta Vyzuonų biblioteka.

75. 2015 m., įgyvendinus LEADER projektą „Buvusio darželio pastato aplinkos sutvarkymas bei Kirdeikių krašto bendruomenės informacinių ir kultūrinių paslaugų gerinimas“ po rekonstrukcijos duris atvėrė tarybiniais laikais statytas vaikų darželis. Pastate, kurio erdvės pritaikytos įvairioms kūrybinėms veikloms, įsikūrė ir biblioteka.

76. 2015 m. biblioteka dalyvavo „Erasmus+“ Jaunimo savanoriškos tarnybos programoje kaip savanorius priimanti organizacija. Pirmą kartą sulaukėme savanorių iš užsienio valstybių – Ispanijos ir Prancūzijos.

77. 2015 m. pagal Bilo ir Melindos Geitsų remiamą LNB projektą „Bibliotekos pažangai 2“ įgyvendintas projektas „Sutrikusios raidos vaikų bendrųjų gebėjimų ir socialinių įgūdžių ugdymas bibliotekose panaudojant tikslinius žaidimus bei kompiuterines ir aplinkos technologijas“. Pagal projektą vyko užsiėmimai, kuriuose naudojamos naujausios mokymo priemonės: tiksliniai žaidimai kompiuteriams ir mobiliesiems įrenginiams, konstruktoriai – robotai, judesio atpažinimo kompiuteriniai žaidimai.

78. 2015 m. Savivaldybių viešųjų bibliotekų asociacijos organizuotame konkurse Utenos A. ir M. Miškinų viešoji biblioteka apdovanota „Europietišiausios bibliotekos“ titulu.

79. 2015 m. įgyvendintas projektas Edukacinė programa jaunimui „Antanas Miškinis – Utenai ir pasauliui“. Edukacinė programa suteikė galimybę jaunajai kartai iš arčiau pažinti poeto Antano Miškinio gyvenimo tragizmą, kūrybos reikšmingumą. Režisierė Laima Gudaitė su Utenos Adolfo Šapokos, Dauniškio ir Saulės gimnazijų moksleiviais pastatė poezijos ir publicistikos spektaklį pagal Antano Miškinio knygą „Žaliaduonių gegužė“.

80. 2016-ji metai LR Seimo sprendimu paskelbti Bibliotekų metais. 2016 metais biblioteka paminėjo 85-uosius veiklos metus. Be gausaus būrio švietimo, kultūros, ugdymo įstaigų ir Utenos savivaldybės atstovų, šventėje dalyvavo ir Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos generalinis direktorius prof. dr. Renaldas Gudauskas. „A. ir M. Miškinų viešoji biblioteka, jos veikla – pui-

kus bendradarbiavimo pažangos vardan pavyzdys“, – sakė prof. dr. R. Gudauskas

81. 2016 m. reorganizuota viešosios bibliotekos skyrių struktūra. Du skyriai – Skaitytojų aptarnavimo ir Vaikų literatūros sujungti į vieną skyrių, kuris pavadintas Vartotojų aptarnavimo skyriumi. Informacijos skyrius reorganizuotas į Informacijos išteklių ir inovacijų diegimo skyrių. Struktūroje nebeliko ūkinio-techninio skyriaus. Pasikeitė kai kurių pareigybių pavadinimai.

82. 2017 m. Utenos A. ir M. Miškinų viešosios bibliotekos Informacijos išteklių ir inovacijų diegimo skyriaus vedėjai Laimai Lapinienei už projektinę veiklą bibliotekų srityje įteiktas Kultūros ministerijos garbės ženklas „Nešk savo šviesą ir tikėk“.

83. 2017 m. Utenos A. ir M. Miškinų viešojoje bibliotekoje iškilmingai atidarytas jaunimo informacijos centras, skirtas jauniems žmonėms ir dirbantiems su jaunimu. Centre jaunimo laukia vadovė ir savanoriai, pasiruošę pagelbėti ir suteikti informacijos rūpima tema.

84. 2018 m. už aukštus pasiekimus profesinėje veikloje, visuomeninę, aktyvią, ilgametę veiklą Lietuvos bibliotekininkų asociacijoje, Utenos trečiojo amžiaus universitete bei Utenos vardo garsinimą Lietuvoje ir užsienyje vardo garsinimą Lietuvoje ir užsienyje Utenos A. ir M. Miškinų viešosios bibliotekos direktorei Vidai Garunkšytei suteiktas Utenos krašto garbės piliečio vardas.

85. 2018 m. Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečio proga Utenos „Rotary“ klubas bibliotekai dovanojo 100 aktualių ir vertingų knygų.

86. Šeimos skaitmeninių veiklų centras Utenos A. ir M. Miškinų viešojoje bibliotekoje atidarytas ir jo edukacinė programa pradėta vykdyti 2019 m. pradžioje įgyvendinus dvejų metų Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimo per sieną programos projektą „Švietimui ir gerovei skirtų šeimos skaitmeninių veiklų centrų sukūrimas Rytų Aukštaitijoje ir Pietų Latgaloje“. Jis vykdytas su partneriais iš Zarasų, Daugpilio ir Preilų viešųjų bibliotekų. Utenos A. ir M. Miškinų viešoji biblioteka buvo šio projekto vadovė ir koordinatorė. Projekto įgyvendinimo metu buvo įrengti šeimos skaitmeninių veiklų

centrai keturių Lietuvos ir Latvijos savivaldybių bibliotekose, įsigyta moderniausia įranga, skaitmeninis edukacinis turinys, apmokytą specialistai, sukurta mokymo programa bei jos metodika, kuri bibliotekoje sėkmingai vykdoma. Centre galima mokytis 3D modeliavimo ir programavimo, robotikos, susipažinti su virtualios realybės, Kinect ir kitomis interaktyviomis edukacinėmis priemonėmis, įsijungti į būrelius ir edukacinius užsiėmimus.

87. Bibliotekoje įgyvendintas dviejų metų projektas „Utenos miesto socialinės rizikos vaikų atskirties mažinimas per kultūrinės ir edukacinės veiklas“, kuris parengtas pagal Utenos miesto vietos veiklos grupės 2016–2022 m. vietos plėtros strategiją. Per kultūrinės bei edukacinės veiklas, pasitelkus savanorius, mažinta socialinė atskirtis Utenos miesto socialinės rizikos vaikams ir jaunimui. Veiklose vaikai naudojosi įsigytais kompiuteriais, skaitmeniniu pianinu, muzikos, kita įranga, lavinamaisiais žaidimais, robotikos konstruktoriais ir kt. Aktyviausieji dalyviai keliavo po Lietuvos įžymias vietas.

88. 2020 m. inovatyvi bibliotekos veikla įvertinta tarptautiniu mastu. Įteiktas EIFL fondo viešųjų bibliotekų inovacijų programos apdovanojimas už įgūdžių ugdymo šeimos skaitmeninių veiklų centruose idėją ir jos įgyvendinimo programą.

89. 2020–2021 metais biblioteka susidūrė su nemenkais iššūkiais, kurie turės įtakos ateities darbui. Dėl visą pasaulį ištikusios COVID-19 pandemijos turėjo staiga keisti veiklos formatą. Teikiamų paslaugų spektras susiaurėjo, bet misijos esmė – tenkinti regiono gyventojų informacinius, švietimo ir kultūrinius poreikius nepasikeitė. Pasikeitė teikiamų paslaugų forma. Kultūrinė informacija, edukacijos, mokymai, persikėlė į virtualią erdvę. Paslaugos, kurių perkelti į virtualią erdvę neįmanoma (spaudinių išdavimas ir grąžinimas) nesustabdytos, o perorganizuotos į bekontaktį aptarnavimą. Biblioteka buvo vienintelė kultūros įstaiga teikianti paslaugas karantino metu.

90. 2021 m. biblioteka pasitiko 90-ies metų veiklos jubiliejų. Šiandien biblioteka turi tvirtą pagrindą, profesionalią komandą, naujausias technologijas ir yra lankomiausia bendruomenės vieta.

Parengė Jurgita Ulkienė

Protėvių lizdo neapleidžianti bibliotekininkė brenda nenumelioruojamais knygų laukais

Visvaldas KULAKAUSKAS

Praėjusių metų lapkričio mėnesio pabaigoje Utenos A. ir M. Miškinų viešoji biblioteka atšventė savo 90-metį. Jubiliejus beveik sutapo su daugiau kaip 30 metų šiai įstaigai vadovaujančios Vidos Garunkštytės 60-mečiu. Pasikalbėjome su direktore ne tik apie biblioteką Utenoje, Lietuvoje bei pasaulyje, bet ir apie ją pačią.

Anot Vidos Garunkštytės, bibliotekos misija yra šviesti žmogų ir padėti jam gyventi

Bočių lizdas Vyžuonose

V. Garunkštytės gimtieji namai – Vyžuonose, visai netoli kapinių. Pasak jos, tai labai sena Garunkščių tėvonija, nes ten gyvena ne tik jos tėvai, bet ir seneliai, proseneliai, proproseneliai... Ne veltui pašnekovės prancūzų kalbos mokytoja sakė, kad iš klasės tik ji prie savo pavardės pagal prancūzišką tradiciją galėtų pridėti priešdėlį de, kuris nurodo kelių kartų santykį su konkrečia gyvenamąja vieta. „Pastaruo-

ju laiku visa giminė grįžta į šiuos namus. Ir mums tas uždarymas (karantinas – aut. past.) praeitą vasarą visai nebuvo baisus. Susirinko giminė iš visų pasaulio kampečių – dar niekada nebendravom tiek, kiek tada. Ir tilpom visi. Nes įprastai tai leki leki ir vis atidėlioji“, – kalbėjo vyžuoniškė apie gimtuosius namus, kuriuos pavadino giminės lizdu. Pašnekovė pridūrė, kad čia noriai renkasi ir jos bičiuliai iš visos Lietuvos.

Pasak V. Garunkštytės, jos vaikystė nebuvo lengva, nes, jai sulaukus aštuone-

rių, mirė tėvas. Dvi vyresnės seserys jau mokėsi Vilniuje, o ji, jauniausioji, liko su mama „prie kolchozo, prie žemės ūkio“. Nuo tų laikų pašnekovei net negera vien pagalvojus apie daržus: „Žemės ūkis man tikrai nepatinka. Nei daržininkystė, nei sodininkystė, nei gėlininkystė. Vasaros vakarais mėgstu sėdėti pievoje, gerti baltąjį vyną ir valgyti vaisius. Man ypač patinka badziotis miškais. Su slidėmis ar be jų.“ Vis dėlto, išreiškusi asmeninę nuomonę, ilgametė bibliotekininkė teigė tikrai nesan-

ti prieš tuos, kam žemės ūkis prie širdies.

Į šviesą per knygas

Nors vaikystė ir nebuvo lengva, anot pašnekovės, jai, kaip vaikui, Vyžuonose ryškiausiai švietė miestelio biblioteka. „Vyžuonų bibliotekoje dirbo Bena Baravykienė, ir aš visada galvojau, kad visos bibliotekos Lietuvoje tokios geros kaip Vyžuonose. Tačiau kai baigiau bibliotekininkystę ir dirbau Anykščiuose supratau: o Dieve, tik ta viena biblioteka ir buvo gera... Visos „Drąsiųjų kelių“ serijos knygos buvo perskaitytos. Keliauji tose knygose ir gyvenimas tau šviesus“, – apie vaikystę kalbėjo direktorė. Anot jos, knygos, slidinėjimas (beje, ji slidinėja iki šiol) ir kvadratas – trys jos vaikystės džiaugsmai.

V. Garunkštytė pažinojo abu tragiško likimo vyžuoniškius: rašytoją Bronių Radzevičių ir poetą Antaną Masionį. Pastarąjį ir jo tėvus labai gerai pažinojo ir pašnekovės motina, kuri ne kartą dukrai pasakojo, kaip, atvažiavę tremti Masionių, sribai pamatė jų didelį vargą ir pasakė: „Jiems čia didesnis Sibiras.“ Ir neišvežė, nors varguoliai ir turėjo „daug to geltono smėlio, kuriame niekas neauga, tik pušys“.

Pažįsta bibliotekininkė ir dar vieną įžymų Vyžuonų žmogų – skulptorių Henriką Orakauską, kuris gyveno toje pačioje gatvėje kaip ir Garunkščiai bei mokėsi su pašnekovės seserimi vienoje klasėje. Su šiuo kūrėju jo buvusiai kaimynei tenka ir bendradarbiauti – neseniai biblioteka ekranuose rodė H. Orakausko piešinių parodą apie Vyžuonų krašto žmones. Kalbėdama apie šį, anot jos, fanatiško darbštumo žmogų, direktorė juokėsi: „Kaip sakoma, rask mėgstamą užsiėmimą ir tau nereikės dirbti. Tai argi aš dirbu bibliotekoje? Darau tai, kas patinka, ir man dar algą moka.“

Laisvės oazė

Pasak V. Garunkštytės, ji visada norėjo studijuoti Vilniaus universitete. Ir tik „stacionare“. Kadangi buvo baigusi kaimo mokyklą, o jos tėvas ir jo brolis „sėdėjo miške“, mergina negalėjo vykti į užsienį ar studijuoti specialybių, kurios „kėlė įtarimą“. „Gal iš tikrųjų norėjau būti bibliotekininke, nes dabar, kai su vaikystės drauge susitinkam, atsimenu, kaip ją visada versdavau žaisti biblioteką, nors ji norėdavo parduotuvių. Beje, ji pardavė ją taip ir netaupo, o aš bibliotekininke tapau. Gal užsikodavau tokį norą?..“ – spėjo ji.

Į bibliotekininkystę nesunkiai įstojo si pašnekovė penkerius universitete praleistus metus pavadino dirbtiniais. V. Garunkštytė su drauge naiviai tikėjosi, kad joms, būsimoms bibliotekininkėms, į darbą teks eiti gerokai vėliau nei kitiems, t. y.

Vida Garunkštytė – Vilniaus universiteto studentė

11 valandą, tačiau merginoms greitai teko nusivilti – į praktiką Valstybiniame projektavimo ir konstravimo biure „Punktukas“ jos turėjo prisistatyti 7 valandą. Nusivylusi jaunuolė ne kartą norėjo mesti mokslus, tačiau stabdė geležinė motinos logika: „Kur eisi? Trikotažan?“

Vilniuje pašnekovė sakė likti nenorėjusi. Buvo vieta Anykščiuose. Tačiau ten labai nepatiko, mergina, pažinusi tuometės Utenos centrinės bibliotekos direktorę Genovaitę Driukienę (Utenoje teko atlikti praktiką), nuolat prašėsi į darbą pas ją. Po devynių mėnesių jai galų gale pavyko persikelti į Uteną. „Utenos bibliotekoje buvo laisvės oazė. Vyravo demokratija. Netgi kitapus gatvės buvęs partkomas buvo didžiausias bibliotekos draugas. Geriausia literatūra, kurią perskaičiau, irgi buvo čia. Skaitydavome

užsienio literatūrą rusų kalba žurnale „Inostrannaja literatura“, kuriame buvo spausdinami gal ir cenzūruoti, tačiau puikiai išversiti užsienio rašytojų kūriniai. Tai buvo langas į šviesą. Tada man labai patiko bibliotekoje dirbti“, – prisiminė savo karjeros pradžią bibliotekininkė. Anot pašnekovės, ji labai susidraugavo su direktore, vėliau tapo jos pavaduotoja, o šiai susirgus ir įstaigos vadove. V. Garunkštytė prisiminė, kad tuo metu direktorių bibliotekoje rinkdavo jos darbuotojai. Nors direktorė teigė visai nenorėjusi tokių pareigų, bendradarbiai, bijodami, kad iš šalies gali ateiti koks „dumius, per kurį nebus gyvenimo“, įkalbėjo pavaduotoją kelti savo kandidatūrą.

Išrastas dviratis

V. Garunkštytė prisiminė, kad pirmą pro-

jektą ją paskatino parašyti tuometė Atviros Lietuvos fondo vadovė iš Tauragnų kilusi Ina Marčiulionytė. Ir nors pirmas blynas buvo gerokai prisvilęs (palyginti su dabartiniais projektais, pirmasis, kaip teigė pašnekovė, atrodė lyg laiškas), anot direktorės, būtent tas pro-jektas suteikė Utenos bibliotekai finansinių galimybių tarp kitų viešųjų bibliotekų atidaryti Lietuvoje pirmąją užsienio kalbų skaityklą: buvo nupirkti knygų, magnetofonų, televizorių... „Tais laikais tai buvo įvykis, – sakė pašnekovė. – Apie kompiuterius dar nesvajojom, tačiau vėliau išmokom projektus rašyti ir 1997 m. įkūrėm pirmąją Lietuvoje kompiuterių skaityklą bibliotekoje.“

Direktorė juokėsi prisiminusi to meto kuriozus – norėdama suremontuoti savo tualetą, biblioteka turėjo rašyti laišką į... Budapeštą (Vengriją). Tuo metu ten veikė Atviros visuomenės institutas, kuriame dirbo V. Garunkštytės draugė Rima Kuprytė. Tik jos dėka pavyko remontą atlikti.

„Pamažu judėjome į priekį: darbuotojai važiuo stažuotis į JAV, Vokietiją, Suomiją... Patys labai keitimės, o juk anksčiau biblioteka buvo nuobodė vieta, kur skaitydavo tik laikraščius ir knygas. Aš manau, kad reikia pamatyti, ko turi užsienio bibliotekos, ir pritaikyti jų patirtį. Viešosios bibliotekos dviračio neišras – jos visame pasaulyje yra vienos. Kiek mačiau pasaulyje bibliotekų, pradedant Rusija, kuri nepasikeitė, ir baigiant Amerika, Suomija, visos jos yra tokios pačios. Skiriasi tik tuo, kiek turi pinigų. Pavyzdžiui, suomiai, palyginti su Lietuva, skiria penkis kartus daugiau lėšų naujiems leidiniams įsigyti, teikia absoliučiai visas įmanomas paslaugas. Tačiau tai yra valstybės požiūris. Minėdami valstybės šimtmetį, 2017 m. Helsinkyje (Suomijos sostinėje – aut. past.) pastatė viešąją biblioteką už 100 mln. eurų. Skyrė brangiausią miesto sklypą, biblioteka aprūpinta viskuo, kas tik įmanoma, pats plačiausias paslaugų arsenalas. O kai mes valstybės šimtmetį šventėme, iššaudėme pinigų balionėliais. Nėra tokio strateginio mąstymo. Ir dėl to galime kaltinti savo mentalitetą“, – kritiškai kalbėjo V. Garunkštytė.

Atvira viešoji biblioteka

„Kai 1996 m. pirmą kartą pamačiau Helsinkio viešąją biblioteką, pagalvojau, kad patekau į... parduotuvę. Taip pamaniau todėl, kad ten viskas buvo laisva, atvira – pas mus tuo metu daug kas slėpėsi uždaruose fonduose, erdvių nebuvo. Dabar, žiūrėdami į Skandinavijos biblioteką, matome, kad nelabai kuo skiriamės. Ir iš viso mes, lietuviai, ypač mano kartos žmonės, labai išradingi, užsispyrę ir ypač darbštūs. Nėra taip, kad susirgau, numėčiau darbą ir nežinau, kas

pabaigs. Tačiau tai nėra gerai. Pandemija parodė, kad sirgdamas tu neturi eiti į darbą. O mes eidavome ir sirgdami: „Kaip gali neiti, jei nepabaigta?“ O iš tikrųjų už žmogų nieko nėra svarbiau. Pandemija pakeitė net ir mano mąstymą – nieko neatsitiks tiems darbams. Neduok Dieve, tą žmogų prarasi... Pasirodo, yra nepakeičiamų. Kiekvienas iš mūsų turime žmonių, kurių niekas nepažeis“, – samprotavo V. Garunkštytė.

Amerikietiškoji sesė

Dabartinės Utenos A. ir M. Miškinų viešosios bibliotekos statybos prasidėjo 2004 m. Darbus organizavo Utenos rajono savivaldybės statybos skyrius, o juos vykdė statybų bendrovė „Statva“. Nepaisydama to, kad su šia jau bankrutavusia įmone, kaip pati teigė, toli gražu ne viskas vyko sklandžiai, V. Garunkštytė pasidžiaugė, kad naująjį pastatą projektavo labai geri „Vilniaus archijos“ architektai Donaldas Trainauskas, Darius Baliukevičius, Virginija Bakšienė. Kartu su jais direktorė naršė internete, kokią pasaulio viešųjų bibliotekų patirtį galėtų pritaikyti Utenoje. Nemažai minčių pasisemta iš Mineapolio ir (ypač) Sietlo (abi JAV) viešųjų bibliotekų. Kai biblioteka jau buvo atidaryta, į Uteną atvyko Bilo ir Melindos Geitsų fondo „Pasaulio bibliotekos“ programos direktorė Debora Džeikobs. Ilgą laiką dirbusi Sietlo viešosios bibliotekos direktore, viešnia labai nustebė radusi daug panašumų su jai itin gerai pažįstama biblioteka. Beje, naująją Utenos biblioteką daug pasaulyje tokios paskirties pastatų aplankiusi moteris įrašė į savo labiausiai pamėgtų ketvertuką. V. Garunkštytei 2014 m. teko pabuvoti Sietle. Ir iš tiesų, anot jos, Utenos biblioteka panaši į savo amerikietiškąją sesę, nors ir gal dvide-

šimt kartų mažesnė...

Pasak direktorės, architektai dirbo už itin mažus honorarus, praktiškai savanoriavo. Ir biblioteka pastatyta labai pigiai. „Dabar niekas viešųjų erdvių taip nebestato. Dabar stato taip, kad prie tos temos bent penkiolika metų nebetektų grįžti. Tačiau padarėm tai, ką padarėm. Paskui tikrino įvairios komisijos, kurios nustatė jau ir taip žinomą faktą – labai pigiai pastatyta. Iš tiesų daug ką pakeitėme: baldus, elektros įrenginius, remontavome tualetus. Žinoma, reikia nepamiršti, kad biblioteka turi atlaikyti nemažą apkrovą – kasdien čia ateina 500 žmonių“, – sakė pašnekovė. 2004 m. Lietuvos bibliotekininkų draugijos taryba, kuriai priklausė ir V. Garunkštytė, kreipėsi į Prezidentą Valdą Adamkų, prašydama inicijuoti valstybinę programą atnaujinti viešąsias bibliotekas. Anot direktorės, anuomečio valstybės vadovo įtikinėti dėl šio reikalo nereikėjo. Jis tikrai buvo iniciatorius, kad ši programa ne tik išvystytų dienos šviesą, bet ir būtų praktiškai įgyvendinta.

Anot V. Garunkštytės, kuri tuomet buvo minėtos draugijos pirmininke, jai kilo mintis per Prezidento patarėją Ireną Vaišvilaitę paprašyti valstybės vadovo atidaryti dar betonu kvėpiančią biblioteką. Po ilgų svarstymų prašymas buvo patenkintas. „Visiems mūsų darbuotojams tai buvo pati didžiausia šventė, nes V. Adamkus parodė tokį dėmesį viešosioms bibliotekoms, kokio nesulaukėme nė iš vieno valstybės vadovo“, – negailėjo pagyrų V. Adamkui V. Garunkštytė.

Protingi, bet neskaitantys vaikai

Anot pašnekovės, Utenos viešoji biblioteka Utenos rajono savivaldybėje atlieka sava-rankiškąją funkciją, o tai reiškia, kad tenka

Į Utenos A. ir M. Miškinų viešosios bibliotekos naujojo pastato atidarymą buvo atvykęs ir Prezidentas Valdas Adamkus

tenkintis tuo, kas lieka biudžete po pagrindinių dalybų. Visada lieka mažai. Laimei, padeda Vyriausybė, skirianti lėšų naujoms knygoms įsigyti. Pavyzdžiui, 2021 m. Utenai skirta daugiau nei 43 tūkst. eurų, tačiau iš šių lėšų reikia pirkti ne tik knygas, bet ir duomenų bazes.

Be viešosios bibliotekos, mieste dar yra du padaliniai Smėlio ir Aukštakalnio mikrorajonuose. Viešajai bibliotekai priklauso ir 20 nedidelių bibliotekų kaimo vietovėse. Joms, pasak V. Garunkštytės, nėra galimybės sukomplektuoti nuolatinių knygų fondų, todėl jos naudojasi kilnojamuoju variantu.

„Šiuolaikinė visuomenė yra vaizdų, ne tekstų visuomenė. Anksčiau galvojau, kad žmogaus, kuris neskaitytų, gyvenimas susiklostys blogiau. Nieko panašaus. Pas mus prieš porą metų atvažiavęs programuotojas prisipažino gyvenime neskaityęs nė vienos knygos. Man, bibliotekininkei, atėmė žadą. Tačiau jis nė kiek ne kvailesnis už mane.

Priešingai – daug gabesnis, gudresnis. Tačiau tokiam žmogui išsireikšti turėtų būti sunkiau. Matau, kad šiuolaikinių vaikų kalba yra skurdi, jie sunkiai dėlioja mintis. Galvoju, kad tokiam žmogui sunkiau gyventi“, – savo nuomonę dėstė V. Garunkštytė.

Pašnekovės giminaičių, gyvenančių Amerikoje, vaikai turi skaitymo valandas ir, anot direktorės, skaito su malonumu. V. Garunkštytės nuomone, dėl to, kad mūsų vaikai nenori skaityti, galima kaltinti ir lietuvių autorius, kurie, anot jos, rašo neįdomiai.

Garsinės knygos – ne tik garbės reikalas

Pašnekovė piktinosi, kad visos šalies viešosios bibliotekos (taip pat ir Utenos) susiduria ne tik su garsinių knygų stygiu, bet ir su kvaile jų išdavimo tvarka. „Garsinės knygos galime išduoti tik žmogui, turinčiam regėjimo sutrikimų. Jų turbūt turi vos ne 100 procentų visų Lietuvos gyventojų. Bet jei nori gauti garsinę knygą, turi iš gydytojo atnešti pažymą. Gal turėtų būti sąžiningumo deklaracija? Stengiuosi įrodyti, kad tokia tvarka būtų veiksmingesnė. Besipriešinantieji sako, kad taip nukentės autoriai, nes jiems nebus sumokėta. Tuomet sumokėkim jiems, argi tai problema? Kaip mokame už popierinę knygą, taip sumokėkime ir už garsinę. Tačiau kai kam labai faina būti načelniku!“ – kritikos bibliotekininkų bendruomenės daliai, nenorinčiai teigiamų pokyčių, negailėjo V. Garunkštytė. Anot bibliotekininkės, turėti pakankamai garsinių knygų – kiekvienos šalies garbės reikalas. Šiais laikais tai – vienas optimaliausių būdų žmogų „priveisti“ prie literatūros.

Kitas knygų formatas, kurio, kaip teigė vadovė, trūksta bibliotekoje, yra skaitmeninis. Vis dėlto, anot direktorės, su tokių knygų stygiu susiduria viso pasaulio biblio-

tekos. Jos nuomone, kol kas tai lemia dvi pagrindinės problemos: riboti tiražai ir tai, kad už jas reikia mokėti skaitytojui.

Įdomus bibliotekininko gyvenimas

Kalbėdama apie bibliotekininkų atlygį, V. Garunkštytė buvo atvira – bibliotekininkystė ne tas sektorius, kuriame dirbdamas praturtėsi. „Pasaulinė sveikatos organizacija įvardija, kas yra sveikata: tai fizinė sveikata, psichologinė sveikata ir socialinė aplinka. Vadinas, žmogus turi turėti geras atostogas, būstą, o ne oloje gyventi, automobilį, kuris važiuotų ir už posūkio neužgestų, galimybę nusipirkti bilietą į teatrą, vaikus leisti į gerus būrelius. Bibliotekininkas visų šitų dalykų arba neturi, arba negali daryti“, – apgailestavo pašnekovė. Ji pridūrė, kad dėl ribotos tokio nedidelio miesto kaip Utena darbo rinkos bibliotekininkų kaita nedidelė. Tačiau jei mokyklose atsirastų mokytojų paklausa ir jiems būtų mokamos adekvačios algos, nemažai bibliotekininkų grįžtų į mokymo įstaigas, nes daugelis jų – pedagogai. Vis dėlto V. Garunkštytė pasidžiaugė, kad nemaža dalis jų atrado save bibliotekoje. Ji teigė kiek įmanoma besistengianti sumokėti darbuotojams už kiekvieną papildomą padirbėjimą, tačiau finansinės galimybės, deja, ribotos. Kita vertus, yra kitų skatinimo būdų, pavyzdžiui, išvykimas pagal projektą į užsienį (su stipendija).

„Biblioteka yra laisvė. Bibliotekoje tu gali būti tinginiu, t. y. dirbti maždaug pagal pareigybės, ir gali būti labai iniciatyvus bei prigalvoti įvairiausių veiklų. Gal tokiam darbuotojui ne visada bus sumokėta, bet jis turės įdomų gyvenimą“, – įsitikinusi V. Garunkštytė. Kaip pavyzdį ji pateikė iš užsienio į biblioteką atvykstančius padirbėti savanorius, kurie atveža žinių apie savo šalį. Jie dažniausiai kalba angliškai, tad žmonės priversti bendrauti būtent šia kalba, kartu prigalvojama įdomių veiklų. Savanoriai, pasak pašnekovės, į biblioteką įneša šviežio oro. Anot jos, kai kuriuos savanorius bibliotekos darbuotojai įsimeina ir mini ilgai.

Ant dviejų kėdžių – šiukštu!

V. Garunkštytė priklausė Lietuvos centro sąjungai. Anot jos, iš idėjos pasukusi į politiką pusantros kadencijos priklausė Utenos rajono savivaldybės tarybai, kol Konstitucinis Teismas nustatė, kad savivaldos tarybos nariai negali dirbti vadovais savivaldybei pavaldžioje įstaigoje. Anot bibliotekininkės, tokios tvarkos, pavyzdžiui, neturi kaimynai latviai.

Kelionių nauda ir biblioteka, kuri reikalinga

V. Garunkštytė teigė mėgstanti keliauti.

Būna, kad komandiruotes suderina ir su asmeniniu poilsiu. Štai kad ir Turkija. Iš kurorto pagal programą „Erasmus+“ vyko į Nazilį. Nors gyventojų šiame mieste – 150 tūkst., Turkijos mastais, anot V. Garunkštytės, tai – tik miestelis. Teko jai pabuvoti ir Nazilio bibliotekoje. „Palyginti su mūsų biblioteka, liūdnai atrodo, – konstatavo faktą pašnekovė. – Turkija nėra demokratinė ir atvira valstybė. Tai atsispindi ir pastate, paslaugose, ir veiklose. Visur.“

Bibliotekos vadovė įsitikinusi, kad kelias po pasaulį – labai svarbus žmoniems: „Netiesa, kad tai – pinigų švaistymas. Keliaujantis žmogus įgauna tiek socialinės, tiek kultūrinės, tiek profesinės patirties. Gal tu jos šiandien nepritaikysi, tačiau gal tau kils minčių rašant projektą, galų gale kepat blynus.“

Direktorė pasigenda Lietuvoje sociologinių tyrimų, pavyzdžiui, kaip biblioteka pakeičia aplinką. Pašnekovės nuomone, šalia Utenos bibliotekos atsirado puiki kavinė, teatras, t. y. saugi ir maloni aplinka. „Tik kelią į Vilnių reikia nutiesti. Ir gyvenimas čia bus puikus“, – šypsojosi V. Garunkštytė.

Nenumelioruojama biblioteka

Anot jos, biblioteka tapo lankoma ir mylima uteniškių tik todėl, kad bibliotekininkai deda daug pastangų, jog pritrauktų gyventojų į šią viešąją erdvę. Pasak direktorės, viešoji biblioteka periferijoje yra kur kas svarbesnė nei Vilniuje, Kaune ar Klaipėdoje – joje mažiau kultūrinių renginių, galų gale žmogaus poreikiai yra neišugdyti. Žinoma, norint, kad jie atsirastų, juos reikia ir ugdyti: kad žmogus eitų į teatrą, jis turi jį matyti, kad eitų į koncertą, irgi turi girdėti muziką... „Bibliotekos misija – šviesti žmogų ir padėti jam gyventi. Ir aš ja tikiu, o kadangi aš ja tikiu, man nesunku dirbti“, – sakė pašnekovė ir šypsodamasi pridūrė, kad tik bibliotekininkės darba ir moka dirbti.

V. Garunkštytės nuomone, biblioteka išliks ir ateityje. Gal ji kažkiek transformuos, tačiau tokio virsmo, koks buvo atsiradus kompiuteriams, išgyventi jau nebeteks.

Beje, kalbant apie bibliotekininkų ateitį, direktorė sakė girdėjusi skeptikų nuomonių dar vidurinės mokyklos laikais. „Atsimenu, kai buvau baigusi vidurinę mokyklą ir gulėjau paplūdimy prie Balčio ežero. Vienas už mane vyresnis berniokas, kuris mokėsi melioratoriaus specialybės, pasišaipė: „Radai kur stot... Bibliotekininkystėn!“ „O ką?“ „Tai ką veiksi, kai knygos bus elektroninės?“ „O ką tu veiksi, kai numelioruos visus plotus?“ Žodžiu, jis jau nebeveikia savo srityje, o aš – veikiu“, – šypsojosi bibliotekininkė, kuri pridūrė, kad ne visada paiso aplinkinių nuomonių.

Antano Miškinio prisiminimai apie Pulgį Andriušį

Antanas GASPERAITIS

Apie Andriušį (tikra pavardė Fulgencijus Andrusevičius), gimusį 1907 03 31 (18) d. Gaidžių kaime, Tauragnų valsčiuje, Utenos rajone, mirusį 1970 12 19 d. Adelaidėje (Australija), daugelis uteniškių žino. Visoje Lietuvoje yra skaitę jo išverstą ir jau trimis leidimais išleistą S. Servanteso „Išmoningąjį idalgą Don Kichotą iš la Mančos“, taip pat neseniai Lietuvoje pasirodžiusį Pulgio Andriušio romaną „Tipelis“ bei puikius jo autobiografinius memuarus „Septinton įleidus“, JAV išleistame jo „Raštų“ I tome. Rašytojas, originalus kaimo buities, aukštaitiškos gamtos vaizduotojas, taip pat geras feljetonistas. Be šių knygų, yra išleidęs (su vertimais, žodynėliais ir kt.) arti 20, iš kurių trys pačios geriausios „Anoj pusėj ežero“ (1974 m.), „Sudiev, kvietkeli!“ (1951 m.) ir „Rojaus vartai“ (1960 m.) – apdovanotos literatūros premijomis. Atkūrus Lietuvą, iš periodikos surinktos dar kelios jo knygos, kurių dalis iliustruotos jo paties originaliais piešiniais. Jas yra gavusi ir Utenos A. ir M. Miškinų viešoji biblioteka.

Alfonsas Nyka-Niliūnas, poetas ir vertėjas, buvęs labai reiklus išeivijos literatūros kritikas, pasirašinėdamas slapyvardžiais labai vertino Pulgio Andriušio beletristinius kūrinius, išleistus Vokietijoje bei Australijoje. Pulgį Andriušį jis vadino Aukštaitijos lyriku prozoje. Leono Miškino vardu recenzuodamas „Aiduose“ lyrines Andriušio apysakas „Anoj pusėj ežero“ jis rašė, jog „jo pasirodymas naujuoju pavidalu buvo tikras ir didelis džiaugsmas.“ Kritikas sakė: „Tiesiog stebiesi autorium, kaip jis galėjo taip gerai visa tai suvokti ir išreikšti. „Naktis parugėje“ kaip nesuvaldoma srovė ištrykšta vasaros naktis, užliejanti viską: ir daiktus, ir žmones. Ir vasaros naktis atrodo kažkokia viena nesibaijanti gamtos simfonija, kurioje ištirpsta ir gyvena lyriška aukštaitiškoji siela.“ (A. Nyka-Niliūnas „Temos ir variacijos“, Vilnius, 1996, p. 182–83). Apie kitą P. Andriušio knygą „Sudiev, kvietkeli“, išleistą Adelaidėje 1951 m., kritikas rašo: „Ir čia jis tebėra nenugalimas aukštaitiško kaimo buities čempionas, sodintinas už vieno stalo su pačiu Vaižgantu, pilnas flamandiškai sodrios poezijos. <...> Niekas prieš jį neišgavo tiek daug melancholijos ir skurdo, peizažo ir buities. Ir pati Pulgio Andriušio poezija susideda iš keisto gamtos, skurdo ir džiaugsmo mišinio. Su nepaprasta jėga ir kantrybe jis praneša pro mus gyvas vaikystės dienas, parodydamas savojo pasaulio milžiniškumą ir neaprepiamumą.“ (ten pat, p. 189). Kritikas tarp gyvųjų mūsų literatū-

ros personažų laiko V. Krėvės skerdžių Lapiną, Vaižganto Mykoliuką su Severija, Žemaitės Petrą Kurmelių ir uteniškių Pulgio Andriušio dėdę Mykolą bei Petro Tarulio piemenuką Gabriuką.

A. Miškinis, paveiktas gražių beletristinių rašymų, susijusių su savo kaimu, grįžęs iš lagerių ėmėsi rašyti panašia eseistika apie savo Juknėnus su kaimo šviesiais, gražiais žmonėmis savo nuostabių prisiminimų. „Apie gimtinę pagalvojęs, vos tik užmerkiu akis, ir tarytum iš karto atsiduriu, daug ką aiškiai matau. Svyruoja beržų viršūnės, sninga rudenį kaip žvaigždėmis geltonais bei rausvais klevų lapais, žydi ievos ir vyšnios... Girdžiu, regis, pumpsi, krinta žemėn obuoliai, traška ežerai, kai pavasario vėjas plėšo ledą, gurgia upeliai, gaudžiai kranksi aukštai praskrendančios gervės ir daug žemiau – laukinės žąsys.“ Tai iš jo „Žaliaduonių gegužė“ knygos. Ir kaip visa tai panašu į jo artimiausio draugo Pulgio Andriušio stilių.

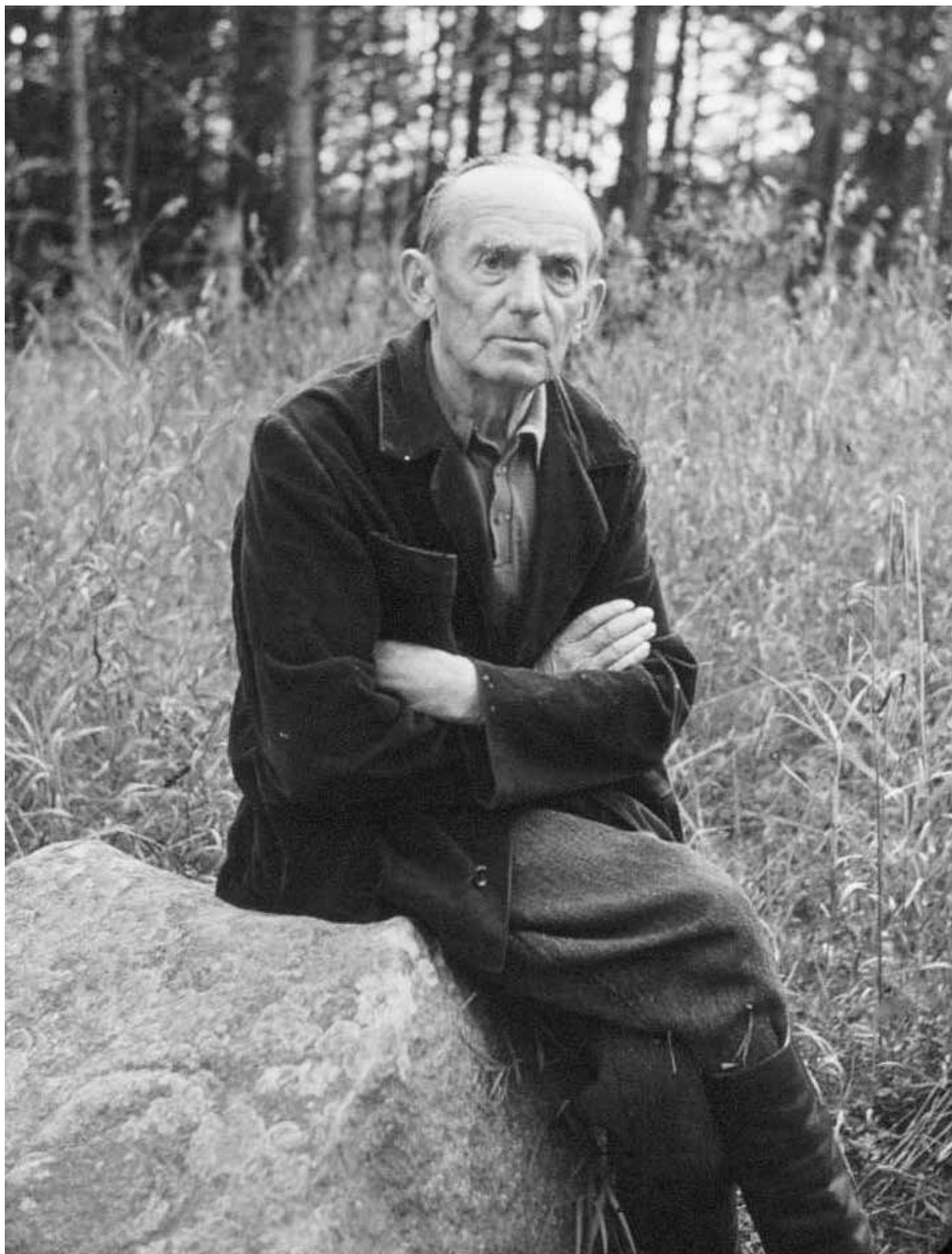
Mes, Utenos kraštotyros muziejaus moksliniai bendradarbiai, 1974 10 03 d. applanę iš Vilniaus į Juknėnus parvažiavusį poetą A. Miškinį, paprašėme papasakoti apie jam gerai pažįstamą kraštietį Pulgį Andriušį ir tuos unikalius jo prisiminimus užrašėme į magnetofono juostelę.

Čia juos su mažomis kupiūromis (neįklausomais tarpeliais) ir skelbiame. Prisimindamas ir savo pasakiniuką dėdę Rapolą, A. Miškinis pasakojo panašia į to sodiečio šnekėtą senąją kalbą.

Antano Miškinio prisiminimai

„Apie Pulgį Andriušį galėčiau prisimindamas pasakyt daug ką. Tad kai kuriuos būdingesnius įvykius arba nuotykius su juo papasakosiu.

Gaidžiuos yra daug Žemaičių. Kiti net nežino, kad jų pavardė Andrusevičius. Nuo to ir Pulgis Andriušis vaikystėje vadinosi Žemaičio Pulensa, Žemaičio Juozapo sūnus, o iš motinos – Tilvyčio sesers Pranės sūnus. Aštuoniolikto metų vasarą ateidavą jis čia, į mūsų namus, mokyti: būvą brolio Motiejaus ruošiamas į gimnaziją. Ateidavą iš rytą, vakare išeidavą. Nedidelis, tylutis, kuklutis, tamsaus gymiā berniukas. Aš su juo net mažai ir kalbėdavau – laiką nebuvą, mat aš tada paganydavau tai karves, tai avis, atbėgdavau, pažiūrėdavau, kaip jis rašą, skaitą, a vakare jis išeidavą. Ir teip su tuo berniuku, kurį dar seniau pažinau, ilgai man neteką susitikti. Susidūriau tik po keletą metų Kauno „Aušros“ gimnazijaj, kada aš ten iš egzaminų stojau į šeštą klasę, o jisai, anksčiau baigęs Utenos progimnaziją penkias klases (daugiau klasių tenai ir nebebuvą), irgi atsidūrė „Aušros“ gimnazijaj. Gyveno jis su kitais, irgi uteniškiais, kaip atsimenu, Juozu Karveliu, Stasiu Vyžintu „Žiburėlio“ prieglaudoj. Bet jau klasėj aš pastebėjau, kad jis nebe tas tylus, kuklus juodą gymiā berniukas, o ieškąs humorą, sąmojaus ir pilnas visokiās linksmās iniciatyvās. Aš buvau gana gyvas tada kaip jaunuolis ir mėgdavau kompaniją, žmones, daug kam buvau prisegęs pravardės klasėj. Konradą Kavecką, dabar žinomą

Antanas Miškinis ant Napoleono akmens

kompozitorių, pavadinam Šepšeliu. Juozą Pusdešrį, vėliau dvigubą daktarą iš Romos universiteto, pavadinam Argentinas konsulu, žinomą muziką, smuikininką Matiuką pavadinam broliu Aleksu iš Homero ir daugelį kitų. Ten dar mokėsi vėliau, septintoj klasėj už marksizmą-leninizmą, rodos, iš Telšių gimnazijos pašalintas mūsų geras draugas tada Valys Drazdauskas. Atvažiavė iš Šiaulių gimnazijos gerai žinomas artistas ir režisierius Algirdas Jakševičius. Buvė dar ten klasėj dabar žinomas kompozitorius Nabažas Jonas.

Aš sėdėjau vienam suole su Vaižgantą išlaikytiniu ir auklėtiniu, jį brolią Joną sūnum, gimusiu ištremty, bene Besarabijāj, pačiu Tumu, o netoliese sėdėję ir Pulgis.

Mes, abudu aukštaičiai, pasišnekėdavām kartais ir tarmiškai. Ir pamačiau, kad jis ne tik kad viskuo domisi, bet, kas klasėj įdomiausia, pradeda populiarinti, pradeda pasakoti, aiškinti ir sudominti nori kitus. Iš to gimė vadinamas epas „Šepšelijada“. Dėl labai gražių plaukų Konradą Kavecką buvom pavadinę Šepšeliu. „Šepšelijados“ autorius esu aš. Ir pirmos strofos aš esu autorius: „Giedu dainelę, savą giesmelę apie Šepšelia vargelius, ne tiek iš seną, kiek tankiai mena, dainos ir griaudžio žodelius“. Ir dar pora posmų buvo, mano improvizuotų, nu, bet aš neužsiėmiau šito dalyko plėtimu, toliau iniciatyvą paėmė Pulgis ir išleidė „Šepšelijadą“. Pats tvarkė, pats toliau rašė ir apdainavė toj „Šepšelijadoj“ visus svarbesnius mūsų klasės draugus. Vieni paskui iš jų buvo diplomatai, kiti inžinieriai, kitų likimą aš pats nežinau, ir visi, taip sakant, svarbesnieji, ten radė sau vietas.

Kada jam iš „Aušros“ gimnazijos tekė išieiti dėl jo silpnumo matematikoje, jam buvo pasiūlyta: arba antriems metams sėstis, arba išieiti į kitą gimnaziją. Tai taip jis ir padarė: jis išėjo į kitą, nebaigė „Aušros“, o mokėsi pats suaugusių gimnazijoje. Tada jis dar pora „Šepšelijadų“ išleido, išliedamas sava pagiežą prieš mokytojus ir direktorių, ypač prieš matematikos mokytoją inžinierių Račiukaitį.

Baigęs tą suaugusių gimnaziją, įstojo į biologijos skyrių, į gamtos matematikos fakultetą. O jam ir ten nusibodė. Dar jis meno mokyklą lankė kartu. Jam nusibodė, kaip jis pasakė, varles lupt. Laboratorijose kruopščiai reikėjo dirbti. Nu, ne jo būdai. Dabar jis iš ten išstojo ir atėjo į mūsų humanitarinį fakultetą.

Kalboms jis buvo labai gabus. Jau mokėjo angliškai, gerai esperantiškai, vokiškai skaitė. Gabus ir mokėjo pasėdėti, galėjo prisirašyti žodžių žodyne, juos kalti iki vėlyvos nakties. Tik matemati-

Antanas Miškinis ir Pulgis Andriušis (kairėje) su draugais

kas, kaip sakau, buvo silpnas, kažkaip galvojimui jis nebuvo tinkamas, kaip pats prisipažindavo. Kartais meno mokyklą lankė. Fakultete humanitariniam jisai ir egzaminus laikė, ir lankė gana tvarkingai, bet ėmė ir susikirta pas profesorių Sezemaną iš logikos. O tas labai griežtai reikalaudavo. Logika yra jau toks mokslas, kad, taip sakant, su lietuviška kalba neapsieisi – reikia galvoti logiškai. Tada jį atklausiau: „Kas gi atsitiko tau, Pulgi?“ – „Taip – sako, – viskas buvo gerai, tvarkoj.“

O čia padarysiu digresiją, kaip Sezemanas savą paskaitose nesutikdavo su Kanto pažiūromis į sprendimus loginius. Jis įnešdavo pataisas ir sakydavė, kad čia Kantas, reiškia, neteisis ir reikia įnešti pataisas. Tai Pulgis man ir sakė: „Iš pradžių gerai buvo. Kantą sumaliau į miltus, viskas buvo tvarkoj, nu paskui

užkliuvau“ – ir jis sako: „Po tos kritikos, kolega, ateisi kitą kartą“. Nu, tai ką, ateisiu kitą kartą, ką gi darysi“.

Studentai, kitaip sakant, studentų organizacijos, į metus šokiai, bufetai, nu, ten mergaitės ateidavė baliniais tualetais, vyrukai tamsiais kostiumais, kai kurie ir smokingus turėję, vyresnių kursų ir geresnių rūbus. Nu, ir nuolatinis tam baliuje būvė Pulgis, kaip sakant, toks jau populiarus studentas, tai jis scenoje išdarinėdavė visokį jumorą. Kartais jau gerokai išgėręs, bet tas jumoras buvo gana nieko. Buvo paskelbta, kad bus toks numeris – vaikščiojimas per vielą. Nu, ir iš tikrųjų publiką sustabdė, susadinė, paskui visi sustojė scenoje. Tada išėjo Pulgis. Patiesė vielą. Ir perėjo per vielą. Paskui paskelbė: „O dabar orkestras gros krakoviaką profesorius Karsavino garbei.“ Ir Karsavinas būdavo to-

Pulgis Andriušis (*centre*) prie dėstytojo J. Mackevičiaus Kauno dailės mokykloje

Pulgis Andriušis (*kairėje*) lankėsi ir Europoje

Mat jis dažnai su prekybos leidybos laivu išplaukdavė ir vėl atplaukdavė. Danihoje buvo. Gal Skandinavijoje...

Pokalbiuose buvo įdomus dėl to, kad arba vaidino, arba kalbėjo iš tikro. Labai mokėjo juoktis, jeigu jam pradėdė ką nors pasakoti. Bet taip užkrečiamai juokdavos, net susiriesdamas. Ir mes šitą dalyką esam išbandę. Maždaug abiturientai dar nebuvām, Daugailius arba Tauragnuos per šventą Petrą arba Vajasiškį per Oną vaikštām su Pulgiu, o čia moksleiviai kitų gimnazijų, iš Rokiškio, iš Panevėžio. Dėl tada Utenoj pilnās progimnazijās nebūvā, Utenas gimnazija tik nuo 28-tų metų būvā jau pilna, priauganti. Tai mes su juo kalbėdavām angliškai, ir moksleiviai kitų gimnazijų, Panevėžio arba Rokiškio, galvodavā, kad mes, kauniečiai, jau anglų kalbą mokam. Mes jās nemokėjām, bet aš turėjau gerą atmintį, mokėjau porą pasakų atmintinai. Mat kai klasėj reikėjā, tai kol iš Šančių ateidavau gimnazijon ir išmokdavau. Tai aš jam pasakā ir sakydavau. Pasakā atsimenu: Story about three wishes (apie tris norus). Ir dar vieną pasakā mokėjau. Tai aš jam tą pasakā pasakoju, praeidamas per miestą, kad kiti girdėtų. O jis vis man galva linguodamas švilpia, kad čia jam labai įdomu. Tai kai aš tą pasakā baigdavau, pradėdavau kitą. Kitą, trumpesnę. Ir vėl iš naujā, šitą patį, jeigu reikėdavā. Na, ir mes suvaidindavām, kad štai, va, prašau, mes puikiai abudu kalbam angliškai.

Čia jis būdavā dažnai, Gaidžiūos. Susitikdavām nuolat ir čia, prie piliakalnio, čia prie Silio ežero, maudydavomės, vaikščiodavom, ir jis ateidavā. Nešiojā labai keistai golfo kelnes plačias, juodus marškinius su baltā gutaperčiais kalnieriuku, kad kai kurie žmonės ignaliniškai sakydavā, kad jo arkliai baidās. Vietoj to aš čia nebesileisiu į smulkmenas (*nusijuokia*), koki žmones, bet taip būdavo...

Suvisai iki karą buvo jis populiarius žurnalistas ir feljetonistas, bet tekā man per komitetą su užsienio lietuviais jo kai kurias knygas skaityti ir net recenzuoti. Gyvendamas Australijoje, parašė keletą, mano nuomone, labai gerų knygų, labai gera, gražia kalba, su labai gražiais gamtos vaizdais ir, manau, kai nusistos visokios politinės aistros, jis atais į mūsų literatūrą, ne už metų kitų, tai už dešimtmečio, dėl to, kad jis ten jokių politikų neliečia, grynai literatūra. Manau, kad ta jo literatūra išliks. Sugrįžęs iš Australijos žinomas architektas Landsbergis-Žemkalnis yra sakęs, kad ten, Australijaj, Pulgis važinėjo autobuso konduktorium. Matai, iš to reikia spręsti, ir mes tą visai gerai žinome, kad patekę emigracijan, jie, kaip sakoma, nevalgė duonās be plutās, turėjo ir rūpesčių, ir vargų, bet vis dėlto, matyt, iš tos nostalgijos, iš pasiūlgimo savo žemės rašė. Ir

Pulgis Andriusis iliustravo net savo knygų viršelius

Pulgis, kaip sakiau, parašęs yra keletą neblogų knygų. 1969, rodos, metais sutikau gatvėj Augustiną Gricių. Jis tik ką buvo gavęs laišką iš Stasiā Santvarā ir man ištraukęs iš kišenius parodė nuotrauką. „Ot, sako, noriu Tilvyčiui parodyt“. Bet Tilvytis kokia liga sirgęs staiga numirė, nežinau, ar jis spėjo pamatyti, ar ne. Ten būvā Santvaras, Gustaitis feljetonistas, dar poetas Brazdžionis, eilėraščius rašą Amerikoje. Gerus eilėraščius. Ir Pulgis atvažiavęs tada buvo iš Australijos į Ameriką. Bet jau tikras ponas amerikonas. Man matās, jau, kad taip nebesirengs, kaip klaunas. Ten jau, Amerikoje, reikia prisilai-

kyt (*nusišypso*) puritoniškai. Toks riebus ponelis Pulgis! Ir po to jis greit numirė. Toks būvā manā paskutinis pasimatymas su Pulgiu iš šitos nuotraukos. O paskui čia atsiuntė broliui Motiejui jo mokiniai iš Australijos nufotografavę iškarpą iš laikraščio jo kapą. Antkapy šitam Australijoje užrašyta: „Pulgis Andriusis. Sudiev, kvietkeli.“ (Mat viena jo knygų vadinasi „Sudiev, kvietkeli!“). Šitą laikraščio iškarpą brolis Motiejus atidavė jo giminėm į Gaidžius.

Baigiau jau papasakot.

Parengė Lina Narčienė

Šarūnas Laužadis – ne tik inžinierius, žurnalistas, bet ir rašytojas

Vytautas RIDIKAS

Praėjusių metų rugsėjo pabaigoje Šarūnui Laužadžiui sukako 70 metų. Kadangi prieš tai išleistame „Indrajos“ numeryje neliko tuščių puslapių paskelbti apie dar vienos iškilios asmenybės iš Rytų Aukštaitijos jubiliejų, rašome dabar. Vieniems Š. Laužadis seniai pažįstamas, kiti su juo šiuose puslapiuose susitiks pirmą kartą, nors jo kūryba ne kartą puošė „Indrajos“ žurnalą. Per savo kūrybinį laikotarpį kolega parašė per 20 knygų, tarp kurių nemažai apie Lietuvos gamtą ir šalies etninius ypatumus. Statybininkas pagal išsilavinimą dirbo įvairius darbus – net banke. Įdomus jo gyvenimo laikotarpis – Sąjūdžio metai. Vėliau – Nepriklausomybės įtvirtinimas ir knygų bei straipsnių rašymas. Norėjosi į gerb. Š. Laužadį kreiptis vienu žurnalistiniu žanru – interviu, bet perskaičius jo išsamią specialiai „Indrajai“ parašytą autobiografiją, nekilo mintis šią išpažintį daryti. Paskaitykime, ką apie save rašo Š. Laužadis, ką apie jį kalba kiti, ir vėl susipažinkime su jo sakmėmis.

Šarūnas Laužadis – Laužadžiuose

„Gimiau 1951 m. rugsėjo 27 d. Švenčionyse, ten, kur nuo Labanoro girios iki Naručio ežero, kur nuo Neries iki Dynos upės kalvos kalvelės banguoja, o girių žalumose raibuliuojantys ežerai dideles paslaptis saugo, ten, kur Lietuvos kaimas senąsias tautines tradicijas ir papročius tebepuoselėja. Tėvai mano – ne vietiniai. Jie susipažino, kai tėvas, baigęs Kūno kultūros institutą, o mama – Vilniaus universitetą, buvo paskirti dirbti į Švenčionis, kur jie išdirbo vienoje mokykloje visą gyvenimą. Todėl ir mano šaknys išsikerojusios gana plačiai. Jos siekia Ignaliną, Zarasus, Rokiškį ir net Biržus...

Šeimoje buvau pirmas vaikas, todėl labai laukiamas ir mylimas. Vaikų darželio lankyti neteko, nes mano mama, būdama mokytoja, turėjo galimybių skirti man daugiau laiko. Taip pat dėkingas savo dėdinei, kuri mane nuoširdžiai puoselėjo nuo pat gimimo, aš ją visą gyvenimą švelniai vadinau Jadzyte. Visa tai neišugdė manyje egoizmo apraiškų, ir savo broliuko (iš viso šeimoje esame du vaikai) pasirodymo laukiau su didžiausiu nekantrumu, prisimenu, kai išeidavau į kiemą ir pamatydavau praskrendantį gandrą, visada šaukdavau: „Gandre, gandre, ga ga ga, ar atneši broliuką?“

Kai jis gimė, man jau buvo penkeri, todėl mama kartais prašydavo manęs jį prižiūrėti, o labiausiai džiaugdavausi, kai leisdavo man jį ir pamaitinti. Tačiau tai nereiškia, kad aš buvau klusnus ir nuolankus. Pavyzdžiui, būdamas dvejų metų aptikau rykštę, kuria mane bausdavo, todėl aš, pasislėpęs už džiūstančių skalbinių, pamėginau ją sudeginti. Suprantama, to man padaryti nepavyko, bet skalbinius, jau bebaigiančius išdžiūti, padegiau. Mama už tai manęs nebarė, tik džiaugėsi, kad viskas gerai baigėsi...

Pirmą kartą suaugusiu vyru pasijutau, kai trejų metų mane tėvai nusivežė į kaimą. Man dienų dienas buvo įdomu stebėti dirbančius kaimiečius, todėl vieną kartą, kai visi nuėjo į namus papietauti, šakių ėmiausi ir aš. Sėkmingai ištraukiau į žemę įsmeigtas šakes, bet darbui jos man pasirodė per sunkios. Tuomet nusprendžiau įsmeigti jas atgal, bet aš ne tik šakes įsmeigiau, bet ir savo kojytę jomis prismeigiau. Tai sukruto visi išgirdę mano verksmą, net man įdomu pasidarė...

Mokykliniai metai niekuo ypatingu nepasižymėjo, nes mokslas sekėsi gerai, buvau neblogas sportininkas, aktyvus visuomenininkas. Kaip ir derėjo mokytojų vaikui, buvau ganėtinai drausmingas, mano išdaigos nesutrukdė 1970 m. baigti Švenčionių Zigmo Žemaičio vidurinę mokyklą su pagyrimu. Vėliau įstojau į Vil-

niaus inžinerinį statybos institutą (VISI) ir ten besimokydamas vėlgi pasižymėjau kaip maištaujanti asmenybė. 1975 m. buvau paskirtas studentų statybinio būrio vadu ir reikėjo sukurti būrio simboliką. Mums tuometinė tarybinė simbolika nepatiko. Kadangi mūsų būrys buvo netoli Utenos, savo studentų palaikomas padirbinau būrio vėliavą su istoriniu Utenos herbu, o būrį pavadinau „Perkūno“ vardu, kas tada dar nebuvo labai toleruotina. Tačiau pakako ir studentiškos romantikos, o su bendrakursiu Jonu Juozelskiu tiek susidraugavau, kad ta draugystė peraugo į meilę jo seseriai Danutei, kurią 1973 m. ir vedžiau. Baigęs 1975 m. VISI, įgijau miestų statybos inžinieriaus specialybę, dirbau Kolūkių statybos projektavimo institute, VISI, Miškų ūkio ir Žemės ūkio ministerijose, Lietuvos banke, Seimo kanceliarijoje, Nemenčinės miškų urėdijoje, leidyklose. Bene ilgiausiai, kone dvi dešimtis metų, dirbau Kolūkių statybos projektavimo institute. Čia bedirbant gimė duktė Agnė, kuri dabar yra Vilniaus universiteto docentė, čia pradėjo formotis ir mano baltiškoji pasaulėžiūra.

Nuolatiniai kontaktai su kaimu ir jo žmonėmis padėjo man susipažinti su senosiomis mūsų tautos tradicijomis ir protėvių išmintimi. Bet kartu aš pamačiau, kaip nyksta tradicijos, užmarštin nuplaukia šimtus metų kaupta tėvų ir protėvių patirtis. Tuomet supratau, kad norint to išvengti, pirmiausia reikia atsigręžti į kaimą, atsigręžti į gamtą, kaip į amžiną sveikatos šaltinį. Juk gamtosauginės tradicijos padėjo mums per šimtmečius išlikti savimi. Tiesa, dabar mūsų mitologija jau primiršta, bet protėvių kaupta išmintis išliko tautosakoje ir liaudies mene. Išliko mūsų pašamonėse ir tam tikra karta iš kartos kaupta informacija, kuri valdo mus, nepriklausomai nuo mūsų pačių. Norėdamas nors dalį viso to išsaugoti ir perduoti kitiems, atsidaviau didžiausiam savo pomėgiui – rašybai. Rašyti man nebuvo sunku, nes motinos, kuri dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą, paskatintas, aš jau mokyklos suole buvau pradėjęs rašyti į spaudą, o pirmoji mano žinutė rajono laikraštyje „Žvaigždė“ pasirodė 1964 m. gegužės 1 d. Nuo to laiko nuolat rašiau tiek į rajono, tiek ir į respublikinę spaudą.

Kiek vėliau pomėgis rašyti atvedė mane į viešąjį gyvenimą, padėjo įsijungti į Lietuvoje prasidėjusį Tautinio atgimimo sąjūdį, o įsitraukti į jo veiklą man buvo labai patogu, nes to meto sąjūdžio dvasia Arvydas Juozaitis gyveno kaimynystėje. Lyg vakar tai būtų buvę, prisimenu, kaip saujelė idealistų rinkdavosi vakarais pas A. Juozaitį ir aptarinėdavo įvykius, rengdavo laikraštį „Sąjūdžio žinios“. Čia susirinkdavo nema-

žai iškilių žmonių, tarp jų būdavo ir garsi rašytoja Jurga Ivanauskaitė, kuri visus tarėsi užburdavo savo tylia šypsena. Įvairiuose sąjūdžio organizuojamuose renginiuose teko bendrauti su iškiliausiais Lietuvos žmonėmis. Tarp jų – su vėliau Lietuvos Respublikos prezidentais tapusiais Algirdu Mykolu Brazausku ir Valdu Adamkumi, su garsiais politikais prof. Kazimiera Prunskiene ir Česlovu Juršenu, kilusiais iš mano gimto krašto, kitais žymiais politikais ir mokslininkais. Kadangi kurį laiką dirbau Lietuvos banke, teko tiesiogiai kontaktuoti ir su bankininkystės šulais. Visa tai man sudarė sąlygas eiti politiko keliu ir 1995–1998 m. jau buvau laikraščio „Tautininkų žinios“ redaktorius.

Galimybė pasukti į didžiąją politiką vis dėlto liko neišnaudota, nes man kur kas prasmingesnis pasirodė praeities tyrinėjimas ir jos skelbimas. Juk sena išmintis byloja, kad be praeities nėra ir ateities ir kiekviena nauja karta turi žinoti, iš kur atėjo, kur eina. Dalyvaudamas Lietuvos tautinio atgimimo sąjūdyje, susipažinau su žymiu etnologu a. a. Jonu Trinkūnu, kitais romuviečiais, ėmiau gilintis į senuosius raštus. Ypač mane sudomino profesoriaus, buvusio Vilniaus universiteto rektoriaus A. Vižūko-Kojelavičiaus užfiksuotos legendos. Vienoje jų pasakojama, kaip po didžiųjų pasaulio nelaimių, stebuklingai išsigelbėjus keletui žmonių, pastarieji apsigyveno Lietuvos žemėje. Todėl lietuviai, pasak šios legendos, laikytini seniausią pasaulio tauta. O gal tai tiesa, pagalvojau. Juk lietuvių kalba iš tiesų yra viena seniausių pasaulyje!..

Kita svarbi legenda – apie karalių Palemoną, jo tris sūnus Barkų, Sperį ir Kūną, kuriems valdant Lietuva suklestėjo ir prasidėjo vienas šlovingiausių Lietuvos valstybės istorijos etapų. Šios ir kitos naujai įgytos žinios skatino mane dar labiau gilintis į mūsų praeitį ir daugiau rašyti apie savo gimtąją Našios žemę. Galbūt tai paskatino mane ir inicijuoti tėviškėnų klubo „Švenčionija“ įkūrimą 1991 metais.

Ypač atsidaviau rašymui pradėjęs dirbti Miškų ūkio ministerijoje, bendradarbiau leidiniuose „Atgimimas“, „Dienovidis“, „Lietuvos aidas“, „Politika“, „Respublika“, „Ūkininko patarėjas“, „Valstiečių laikraštis“, „Ekonomika ir visuomenė“, „Katalikų pasaulis“, „Mano ūkis“, „Mūsų girios“, „Personalo vadyba“, vėliau tapau ir DELFI portalo bendradarbiu. Per visą savo kūrybinį kelią paskelbiau per 400 straipsnių aplinkosaugos, etninės kultūros, regionų plėtros ir kitomis temomis – vien portale DELFI jų buvo paskelbta arti šimto. Dirbdamas Miškų ūkio ministerijoje, nepalikau be dėmesio ir jaunosios kartos. Mano iniciatyva buvo parengta ir Švietimo ir mokslo ministerijo-

je patvirtinta programa naujam dėstomam dalykui mokyklose „Lietuvos miškai“. Šis dalykas turėjo pasisekimą ir buvo dėstomas daugiau nei pusšimtyje šalies mokyklų, o dėstė jį patyrę miškininkai. Tik vėliau mokyklose buvo uždrausta dirbti žmonėms, neturintiems pedagoginio išsilavinimo...

Bendraudamas su miškininkais aš ypač pamilau mūsų tautos simbolį – ąžuolą, todėl inicijavau ąžuolų globėjų bendrijos „Ąžuolynas“ įkūrimą (1992 m.), buvau bendrijos laikraščio „Ąžuolas“ (1993–2012 m.) redaktorius ir leidėjas. Ąžuolo, kaip tautos simbolio, iškelimo ir ąžuolų globėjų bendrijos įkūrimo idėją karštai palaikė ir Nepriklausomybės akto signataras Česlovas Kudaba. Tiesa, jis pernelyg greitai išėjo į Amžinybę. Ąžuolas mane suvedė ir su daugeliu kitų iškilų žmonių. Tai: miškų ūkio ministras Rimantas Klimas, prof. Vygandas Čaplikas, Anapilin jau išėję dailininkė Gražina Didelytė, prof. Norbertas Vėlius, etnologai Irena Seliukaitė, Jonas Tauginas ir kiti.

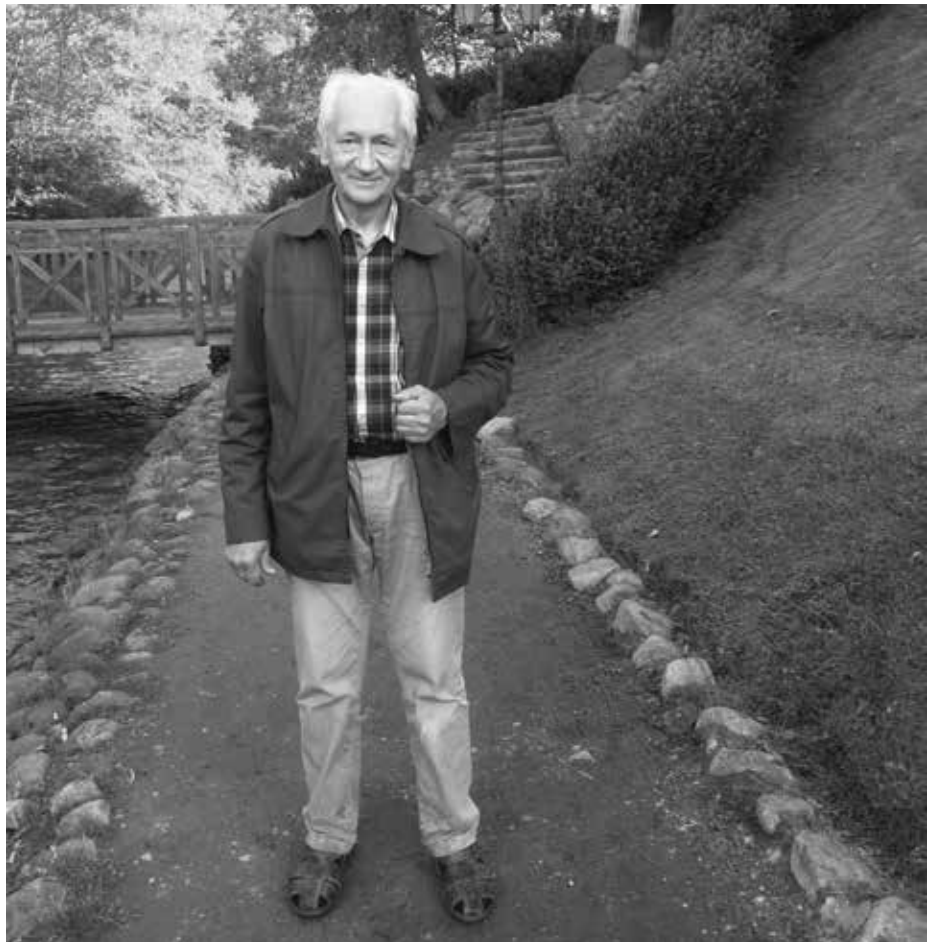
Bene labiausiai mano dvasią praturtino dailininkės Gražinos Didelytės, vadintos „ąžuolų dailininke“, darbai. Juose radau tai, ko niekas neišreiškė žodžiu. Dailininkės Gražinos Didelytės ir profesoriaus Česlovo Kudabos įkvėptas aš ėmiausi rašyti sakmes ir padavimus, kuriuos Gražina man neatlygintinai iliustruodavo. Savo kūryboje stengiausi kuo suprantamesne forma perteikti skaitytojui mūsų šalies grožį ir jos žmonių jausmus, tautos senąsias tradicijas ir papročius, išdėstyti tikrąją, neperrašytą, Lietuvos istoriją.

Didžiausias galimybes kūrybai atvėrė darbas Žemės ūkio ministerijoje ir atsiradusios galimybės keliauti. Tai padėjo geriau matyti Lietuvą ir iš vidaus, ir iš šalies, galėjau palyginti ją su kitomis Europos šalimis. Per daugiau nei dešimtmetį, praleistą Žemės ūkio ministerijoje, apvažiavau visą Lietuvą, mačiau įvairiausių ūkių. Ypač mane domino ekologinė gamyba, ir ant mano stalo pradėjo gimi itin aktualūs Lietuvai straipsniai ekologiško ūkininkavimo ir sveikos mitybos klausimais. Kartu rengiau pirmuosius nacionalinius teisės aktus agrarinės aplinkosaugos srityje, buvau Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos ataskaitos, pateiktos

pasaulio viršūnių susitikimui Johanesburge 2002 m., bendraautorius. Siekdamas neatšilikti nuo laiko, kartas nuo karto dalyvaudavau ir skaičiau pranešimus konferencijose užsienyje. Susipažinau su aplinkos apsaugos ir ekologinės gamybos klausimais Čekijoje, Lenkijoje, Latvijoje, Švedijoje, Izraelyje, Slovėnijoje, Vokietijoje, Estijoje, kitose šalyse. Nesvetima man įvairi veikla ir dabar. Esu Lietuvos žurnalistų sąjungos narys (2018 m.), Lietuvos nepriklausomų rašytojų sąjungos narys (2010 m.), nusipelnęs aplinkosaugininkas (2013 m.), „Švenčionijos“ klubo garbės pirmininkas.

Šiandien socialinė aplinka ir papročiai keičiasi, plinta neskaitlingoms tautoms žalingos kosmopolitinės idėjos, pini-

gus valdančios ir dar daugiau jų susigrobti norinčios nusikalstamos grupuotės. „Ne-kaltais“ pavadinimais pridengtomis priemonėmis skatinami žalingi visuomenei įpročiai. Taip silpnesnės valios ar mažiau patirties turintys asmenys nejučia pasiduoda tam tikros rūšies priklausomybei, o vėliau ir piniginių nusikaltėlių įtakai. Dabartinės kartos ne visada moka tinkamai įvertinti protėvių sukauptą patirtį, o senosios tradicijos ir tautinė savigarba Lietuvoje mažai kam rūpi. Todėl, norėdamas prikelti naujam gyvenimui senąsias tradicijas ir parodyti pasauliui tikrąją Lietuvos veidą, stengiausi visa tai pateikti per sakmes ir legendas.“

Šarūnas Laužadis išleido daug knygų gamtos tematika

BIBLIOGRAFIJA

Knygos „Švenčionių krašto legendos“ (1996 m.), „Garbusis medi, ąžuole“ (1996 m.), „Lietuva – šventų ąžuolų žemė“ (1997 m.), „Nalšios žemės paslaptys“ (1998, 2008 m.), „Lietuvos ąžuolai“ (1999 m.), „Sakmė apie Merą ir Naglį“ (2001 m.), „Sakmė apie Lietuvos ąžuolą“ (2002 m.), „Yra šalis, kur senos girios ošia“ (2005 m.), „Lietuvos ąžuolo šaknys“ (2005 m.), „Nebaigta sakmė“ (2008 m.), Sakmės ir padavimai apie Nalšios žemę (2017 m.), „Padavimai apie Lietuvos vietovardžius“ (2019 m.), „Nuo Nalšios pateka saulė“ (2020 m.) pasakoja apie Lietuvos gamtą ir šalies etninius ypatumus.

Knygose „Žvilgsnis į Šiaurės ir Vidurio Europos šalis“ (2005 m.), „Nuo Baltijos iki Viduržemio jūros“ (2006 m.), „Izraelis keliautojo akimis“ (2004 m.) Lietuva palyginama su kitomis šalimis. Knygos „Ekologija ir etnologija“ (2000 m.), „Gyvenamoji aplinka ir ekologija“ (2007 m.), „Pažįstama ir dar nežinoma Lietuva“ (2008 m.), „Sveika mityba ir ekologiškas maistas“ (2010 m.) moko žmones teisingai naudoti gamtos išteklius ir sveikai maitintis.

Švenčionių krašto šviesulys

Alfonsas KAIRYS

Lietuvos žurnalistų sąjungos narys

Švenčionių kraštas – tai šaltoji ir skaidrioji it krištolas Žeimeną, Abejučių, Adamavo ažuolai, Argirdiškės, Baltagalio pušys, galingi Grybų, Kaltanėnų, Karpakėlio ažuolai, pusantro šimto metų pralenkusi Joniškės liepa, gėlo geriamojo vandens šaltinis Lino verdenė, mirę ir gyvi kaimai, miesteliai. Viename jų – Švenčionyse – ir gimė šio gražaus Lietuvos kampelio, Nalšia vadinamo, propaguotojas ir puoselėtojas Šarūnas Laužadis.

Jo parašytų knygų (žiūr. bibliografijoje) puslapiai kupini meilės girioms, miškams ir, aišku, žmonėms, iš kurių jis išgirdo padavimus, legendas. Kas paskatino domėtis praeitimi ir sieti ją su dabartimi?

Drąsiai galima teigti, kad tai buvo romuvietis a. a. Jonas Trinkūnas, senųjų raštų studijos, ypač A. Vijūko-Kojelavičiaus legendos apie didingą Lietuvos praeitį. Matydamas, kaip užmarštin nuplaukia šimtus metų kaupta tėvų ir protėvių išmintis, Šarūnas stengiasi ją užfiksuoti, pasitelkdamas savo proto galias, vaizduotę, ir dalijasi su skaitytoju.

Kada gimė pirmasis kūrinys? 12 metų vaikinuko kūrinį išspausdino Švenčionių rajono laikraštis „Žvaigždė“. Ir nuo to laiko žurnalisto plunksna nerūdija. O 1991 metų laikraštis „Respublika“ sulaukė Šarūno straipsnio „Švenčionys – irgi Lietuva“, paskatinusio švenčioniškį burtis: taip gimė jo įkurtas klubas „Švenčionija“, jau 30 metų vienijantis nalšiškius. Jo straipsnius, legendas, padavimus noriai spausdino daugelis leidinių. Dabar Šarūno mintys „regimos“ regioninėje Švenčionių, Ignalinos, Zarasų, Rokiškio, Utenos, Ukmergės spaudoje bei respublikiniuose laikraščiuose. Parašytų ir paskelbtų straipsnių kiekis jau peršoko keturis šimtus.

Paklausiau kolegos Šarūno: kas jam yra žurnalistika? „Žurnalistika – tai gyvenimo sritis, kuri yra už tautybės ribų, kuri aukščiau nei profesija, politinės nuostatos ar religiniai įsitikinimai, todėl ir žurnalistas užima ypatingą vietą visuomenės gyvenime, – atsakė jubilias. – Žurnalistas privalo viską matyti taip, kaip yra iš tikrųjų ir teisingai, nešališkai pateikti visuomenei visa, kas vyksta tiek šalia mūsų, tiek ir tolimame pasaulyje. Todėl žurnalistika turi būti žmogaus įgimta savybė, tai – tiesiog jo gyvenimo būdas. Kaip aš palinkau į žurnalistiką? Prisimenu, kaip dar visai mažas vaikas stebėdavau Tėvą,

vakarais skaitantį laikraščius, ir man vis magėjo sužinoti, kas jį ten traukia... Sužinojau tai vėliau, kai besimokydamas mokykloje pradėjau vartyti Tėvų prenuoterius leidinius, o kai kada, norėdamas greičiau sužinoti „karščiausias naujienas“, bėgdavau per ilgąją pertrauką į spaudos kioską... O to meto spauda, kaip bevertinsi šiandien, vis dėlto buvo ganėtinai informatyvi. Be man tuo metu įdomiausių sporto naujienų, akį patraukdavo ir kita aktualioji informacija apie įvykius Lietuvoje ir tolimame pasaulyje, apybraižos, novelės... Šį mano potraukį pastebėjusi Mama, lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja, paskatino mane rašyti į rajono, vėliau – į respublikinę spaudą. <...> Įpusėjus gyvenimui, kartas nuo karto parašydavau ir literatūros kūrinių, ir net buvau kviečiamas į Lietuvos rašytojų sąjungą, tačiau a. a. rašytojas Justinas Marcinkevičius draugiškai patarė man savo vietos ieškoti žurnalistikoje. Protingai patarė...“

Dar paklausiau, ką jis mano apie dabartinę žiniasklaidą. Kas joje gero, kas blogo?

„Žiniasklaida nuo tada, kai pradėjau rašyti, ryškiai pasikeitė, – atsakė kolega Šarūnas. – Anais laikais vyravo spaudiniai, kuriuose žurnalistas stengdavosi „pramušti“ savo kuo objektyvesnę ir informatyvesnę medžiagą ir kartu neužkliūti GLAVLIT'ui (to meto cenzūra – aut. past.), o kad pasitaikytų gramatinių ar stiliaus klaidų, buvo neįsivaizduojama. Honoraro dydis irgi nebuvo esminis klausimas. Svarbiausia, reikėjo išlikti, išgyventi. Dabar žiniasklaida Lietuvoje, palyginus, laisva, o cenzoriai nelaiko žurnalisto „už virvutės“, nedraudžiama viešai kalbėti to, kas dar neseniai buvo uždrausta. Šalyje prisisteigę gausybė įvairiausių žiniasklaidos priemonių, atsirado sąlygos augti naujai, kūrybingai žurnalistų kartai. Tačiau tai nereiškia, kad viskas gerai ir jau galime džiaug-

tis. Pirmiausia, daugeliu atveju žurnalistų kalba su žiniasklaidos priemonės savininku prasideda nuo honoraro, kuris iš dalies nulemia ir žurnalistinės produkcijos kokybę, dydžio. Atitinkamai žurnalistui keliama užduotis bet kokiais būdais patraukti kuo didesnę dalį visuomenės. Taip nukenčia profesinė pusė ir atsiranda ištęsti, slegiantys, menkaverčiai socialiniu ir žurnalistiniu požiūriu, bet patrauklūs žemesnio išsilavinimo ir mentaliteto žmonių grupei komerciniai „kriminalai ir nelaimės“ ar bulvarinės banalybės. Blogiausia, kad tokie straipsniai ar laidos neretai užgožia kur kas šviesesnę gyvenimo realybę. Tačiau būtent dėl šių straipsnių, kartais net su gramatikos ar stiliaus klaidomis, galima paveikti skaitytojų galvojimą norima linkme...“

Antra, nemažą dalį jaunų žurnalistų patraukia virtuali gerai apmokama žiniasklaida, o masiškai kuriamos ar kopijuojamos laidos užgožia spaudą. Bet ką šios, iš pirmo žvilgsnio patrauklios, laidos duoda visuomenei? Kur žurnalisto perspektyva tobulėti? Yra, tiesa, ir informatyvių laidų – viktorinų, pokalbių su menininkais, mokslo žmonėmis, politikais ar gamtos mylėtojais. Tačiau didelę eterio dalį vis tik užima tušti pokalbiai su kylančiomis ir niekaip neiškytančiomis ar gestančiomis ir vis neužgestančiomis žvaigždėmis. Na, gal kam ir įdomu klausytis „gražuolių“ pasiplepėjimų apie tai, kada jos keliai, ką valgo, kur poilsiauja, tačiau vargu ar tokios laidos, ir dar su pasitaikančiomis kalbos klaidomis ar net žargonais, praturtina žiūrovo dvasinį pasaulį...“

Pasitikęs savo gražią sukaktį, kolega Šarūnas nuolat susitinka su skaitytojais kaip Lietuvos žurnalistų sąjungos bei Lietuvos nepriklausomųjų rašytojų sąjungos narys. Linkime jam ir ateityje būti aktyviam ir išlikti dar ilgai kūrybingam!

Padavimas apie Švenčionių miestą

Šarūnas LAUŽADIS

Kur aukštos paslaptingos kalvos supa gilius slėnius, iš kurių upės, upeliai ir upokšniai, pradžia įgavę, pasirenka kryptį į Nemuną ar Dauguvą bėgti, rymo senieji Švenčionys. Šis kraštas, kaip nė vienas kitas, pasižymi savo gamtine ir geografinė įvairove. Atrodo, pati gamta kalvomis ir kalvelėmis, su ežerais ir ežerėliais giliuose slėniuose papuošė Švenčionių krašto žemę. Perėjęs skersai išilgai visas apylinkes, aplankęs čia rymančias kalvas ir kalveles, šventus akmenis, upes, ežerus ir šaltinius, pasijunti lyg vaikščiotum po pasakiškąjį Saulės sodą, apie kurį svajojo mūsų protėviai. Nei skambiomis dainomis, nei vingriais raštais neišsakomas pasididžiavimo protėviais jausmas užplūsta bevaikštant po šias vietas. Šis jausmas skatina gerbti ir branginti tai, ką mylėjo mūsų senoliai, domėtis tolimąja savo praeitimi ir ieškoti ryšio su ja, nes tauta be praeities – tai tarsi medis be šaknų, o žmonės nežinantys savo istorijos visada lieka vaikai. Deja, daugelis mūsų, pasitenkinę kukliomis pirmosiomis žiniomis, toliau nė nebando gilintis. Taip, jau Apvaizdos sutverta, kad numalšinęs troškulį greitai nusisuki nuo šaltinio, iš kurio gėrei, gilesnio pažinimo. Juk tik pažinę savo gimtąją žemę ir jos paslaptis, pažinsime savo protėvių džiaugsmus ir jų vargus, geriau suprasime savo praeitį. Tik iš senų legendų galime atsekti ir senųjų mūsų žemių istoriją, tarp jų Švenčionių miesto, kuriuo didžiūojasi čia gimę, augę ir gyvenę žmonės.

Slaptingas iš tikrųjų Švenčionių miestas: iš tolo jo veik nematyti, tik visai arti privažiavęs netikėtai pamatai žemai po kojomis išsidriekusį kone visą didelį ir gilų senąjį Kunos slėnį – atrodo, nelyg didžiulis ežeras kadaise, gilioje senovėje, čia būtų prasmejęs. Dabar šiame slėnyje tankiai žmonių gyvenama – beveik visą jį užima garsusis Švenčionių miestas, o pačiame to slėnio gale pradžia įgauna nedidelę, bet labai veržli Kunos upė. Ji vis skuba, o išsiveržusi iš Švenčionis saugančių kalnų apsupty, lyg norėdama nuo kažko pabėgti, pasislėpti, ji net savo vardą pakeičia į Merą. Plukdydama savo tyrąjį vandenėlį į vakarų pusę, ji visą savo ilgą kelią, iki pat Nemuno, vis pasakoja istorijas apie šio krašto grožį ir jame gyvenančių žmonių kovas už laisvę...

Truputį šiauriau Švenčionių, prasideda kitas slėnis, kuris tęsiasi toli į kitą pusę. Iš šio slėnio giliaime duburyje raibuluojan-

čio Belio ežero, savo kelią į Dauguvą pradeda nuostabi Sirvėtos upė. Iki pasiekdama plačius Dauguvos vandenį, tekėdama per tankius miškus, ji vis čiurlena, pasakoja slaptingas meilės istorijas ir, tarsi norėdama pasislėpti nuo tariamų persekiotojų, ji prabėga pro daugybę ežerėlių ir daug kartų keičia savo vardą: Sirvėta, Kančiogina, Erzvėta, Bivrėta. Todėl visas tas slėnis atrodo tarsi nuostabus ežerų vėrinys ant sidabrinio upės siūlo suvertas...

Bet ne visada šis kraštas toks gražus ir jaukus buvo. Senais, labai senais laikais, kai dar šiame krašte nė vieno miesto nebuvo, o visoje Nalšios kunigaikštystės žemėje tik nežengiamos paslaptingos, tankios, tamsios ir gąstingos sengirės su retsykliais tarp jų išmėtytomis trobelėmis stūksojo, tame slėnyje, kur dabar Švenčionys išsikūrę, vien tik didžiulis ežeras tyvuliavo ir atrodė tarsi nežinomas pasaulio kraštas čia būtų. Mat, kai šią žemę kaustė ledai tirpo, jų tirpsmo vanduo tame slėnyje susilaikė, o slėnį supusios kalvos neleido jam niekur išbėgti. Vanduo šiame ežere buvo toks šaltas, kad prie jo žmonės apsigyventi neskubėjo. Tik atokiau nuo ežero jau buvo išsikūrę nedideli Bogutiškės, Mylių, Ragaučinos, Akmenynės, Želabų, Kurpių ir kiti kaimeliai.

Bet ir tais laikais ne visiems šis kraštas atgrasus buvo. Truputį lėkštesnėse pietinėse ežero pakrantėse, kur prašalaičio koja retai beatklysdavo, plytėjo neapbrėptos žalumos. Tai šiame nuošaliame krašte, nuostabiame sode, gyveno Vėjų Motina. Ji labai didelę galią turėjo ir valdė visas pasaulio gamtos jėgas, o tame darbe jai padėjo keturi sūnūs: Rytis, Pietys, Vakaris ir Šiaurys. Kai papūsdavo amžinai linksmas ir žaismingas Rytis, sužaliuodavo visi medžiai, sužydėdavo gėlės, atskrisdavo į sodą paukščiai paukšteliai. Pietys, buvo šilumos, gyvybės ir derliaus nešėjas. Kai jis papūsdavo, vasaros karščiai užeidavo, derlių brandindavo. Vakaris buvo amžinai liūdnas, verkiantis ir savo ašaromis žemę laistantis, todėl jam papūtus, gėlės nužydėdavo, medžių lapai pagelsdavo ir nukrisdavo. Šiaurys, žmonių dar Žiemiu, Auštriniu ar Audeniu vadinamas buvo pats stipriausias ir daugiausia žinantis, bet labai labai piktas. Kai jis papūsdavo, gelsdavo ir krisdavo žemės lapai, o sodas užmigdavo ilgą miegą, kol Rytis pavasariop jo į kitus kraštus neišviliodavo. Bet Vėjų Motina, nežiūrint jos didelės galios, buvo be galo gera ir dirbo visus tuos darbus, kaip ir mes: ver-

pė, skalbė, sodino sodą ir daržą, siuvo, raiškė duoną.

Meilė – tai visas pasaulis. Tai viskas ką matai, viskas ką gali rankomis apkabinti. Meilė – tai visas gyvenimas, – mokė Vėjų Motina visus vienas kitą mylėti, kad ir kas bebūtų. Už tai ją visi nepaprastai gerbė ir mylėjo, ir net iš tolimiausių kraštų ateidavo jos patarimo klausti ar pagalbos prašyti.

Amžiais taip buvo ir gal visada taip būtų buvę, bet štai atkeliavo vieną kartą į šį kraštą mūsų gentainiai iš tolimos prūsų šalies. Ilgus tolimoje šalyje, ten, kur saulė pailsėti leidžiasi, gyveno varuliai vyčiai. Tai buvo tauta, kuri nebijojo mirties ir nežinojo nebūties, kuri tikėjo žmogaus sielos nemarumu. Jie tikėjo, kad mirusiųjų vėlės padeda likusiems gyventi žemėje, todėl jiems didžiausios šventės buvo vėlių šventės – Velykos, Vėlinės, o didžiausia tautos brangenybė buvo Vėliavą, apie kurią mūšyje burdavosi ne tik kariai, bet ir žuvusiųjų karių vėlės, padėdavusios gyviesiems kovoti. Tai teikė jiems nepaprastos stiprybės ir dėl jų galybės aplinkiniai juos vyčiais arba varuliais vadino, nes nebuvo priešo, kurio jie neišvengtų, neišvengtų neišvartų iš savo žemės, o dėl auksu spindinčių variu išpuoštų jų šarvų aplinkiniai dar varingiais juos vadino. Tačiau vieną kartą užplūdo plėšikaujantys grobikai ir jų žemę. Daug metų gynėsi varuliai vyčiai kaip išgalėdami, bet atėjo laikas, kai vieni jau nebegalėjo tesėti, o atėjūnai dar ir klaslingais pažadais jų silpniausius gentainius pradėjo vilioti...

Sukvietė tuomet kunigaikštis Lietavaras visus savo karius ir artimuosius, ir visus savo gentainius kurie tik galėjo ateiti. Aukso tviskėjo saulėje varinis jo šalmas ir prie jo prigludę, tarsi ant jo nulieti šarvai. Matyt, nuo jų ir Lietavaro vardą jis buvo įgavęs, ir prabilo į gentainius tvirtu balsu:

„Sunku rasti kitą išeitį, kai likimas terodo vienintelį kelią – priešų daugiau ir mums reikia trauktis. Tiesa, jūs galite pasirinkti kitą kelią. Galite svetimiesiems tarnauti ir jų svetimų papročių laikytis, galite pamiršti motinų dainuotas lopšines ir kalbėti svetima kalba, galite nukirpti savo sesių kasa ir sutrypti jų austas juostas. Bet žinokite – jokie užkariautojai niekad jūsų nelaikys lygiaverčiais žmonėmis. Jūs galėsite tik svetimtaučių tarnais ir tarnaitėmis būti, turėsite tik jų klausyti ir vakarais išėdę nuo jų puotos stalo laukti... – tvirtino kunigaikštis.

„Negaila, kai žmogus praranda savąjį turtą, koks jis bebūtų. Gaila kai jis praranda savo žmogiškąjį orumą“, – atsakė jam gentainiai ir nusprendė jie, vedami Lietavaro, traukti dar neapgyventų žemių ieškoti ir naują gyvenimą sau susikurti. Taip varingųjų rikis Lietavaras išvedė savo gentį ton pusėn, kur saulė tekėjo. Su jais iškeleliavo ir senieji per amžius jų garbinti dievai – Perkūnas, Patrimpas ir Vėlinis, kurie niekada gentainių neapleisdavo ir visame kame jiems padėdavo.

„Nors gerieji mūsų darbai jau rytoj bus užmiršti, bet vis dėlto darykite gerus darbus“, – mokė valdovas savo gentainius. Eidamas per giriomis apaugusią mūsų protėvių žemę, visur kur tik buvo žmonių gyvenama būrė juos draugėn ir mokė pilis statyti, kad galėtų nuo priešų ir jiems nereikėtų iš savo gimtojo krašto trauktis. Pagaliau jis pačiame to gražaus krašto viduryje surado vietą, kuri jam labai patiko. Čia jis didelę pilį pastatė, kurią žmonės Lietavaro vardu pavadino, ir ruošėsi joje visam likusiam gyvenimui apsigyventi. Bet taip neatsitiko. Kažkoks vidinis balsas kunigaikštį tarsi šauktė šauktė toliau ir jis, palikęs pilį, iškeliavo su savo žmonėmis tolyn.

Palikęs pilį, vedė Lietavaras savo varingius varulius vis tolyn ir tolyn, kol atėjo į patį žemės kraštą, kur giliame slėnyje tarp aukštų kalvų didžiulis ežeras bangavo. Toks didelis tas ežeras buvo, kad net kitas krantas tolimoje vos bebuvu matyti, o šiaurinėje ežero pakrantėje tokios atšiaurios plikos kalvos stūksojo, kad net patys nelabieji jų privengė. Bet jam šie į dangų šaunantys statūs kalnai atrodė nelyg pačių dievų buvo paruošti pilims statyti. Užjojęs ant didžiausio apylinkėje kalno, kurį dabar žmonės Velnyne vadina, pamatė Lietavaras kitame ežero krante žaliuojantį nuostabų Vėjų Motinos sodą. Pietinėje ežero pakrantėje matėsi toks tankus ąžuolynas, o pačiame ežero pakraštyje, kur iš vandens kyšojo status kalnas, išdžiai savo garbanotą galvą virš kitų medžių iškėlęs, augo Gyvybės medis – ąžuolas. Tuo tarpu šiauriau ežero gražios girios žaliau. Jų tankumynuose augo gausybė medžių, krūmų ir kitų augalų augalėlių, lakstė žvėrys ir žvėreliai, skraidė paukščiai ir paukšteliai, vandenyse pliuskenosi žuvis ir žuvelės. Suprato ir jį lydėję žyniai, kad būtent toje vietoje žemės gelmių jėgos su dangaus jėgomis ryšį suranda ir taip pasakė Lietavarui: „Nors ir atšiaurus šis kraštas bet mielas širdžiai, o jei širdžiai miela, tai bus ir akiai dailu. Statyk, valdove, šiame krašte pilį, po tuo pačiu iškiliausiu ąžuolu paliepk svarbiausiąją šventyklą įrengti. Tai – palaiminta žemė, kurią dievai saugo, kurioje pati Vėjų Motina gyvena ir iš čia visas pasaulio gamtos jėgas valdo. Į šią žemę niekada jokio priešo koja

neižengs“. Paklausė jų Lietavaras ir prisakė savo žmonėms pilį toje vietoje išstatyti.

Greitai toje vietoje išaugo didžiulė pilis. Ji stovėjo ant tokio aukšto kalno, kad ją pačią pirmąją tekančios saulės spinduliai nutviekdavo. Nuo to ir pilis buvo Švintos vardu ta pavadinta. Šalimais apsigyveno ir kartu atkeliavę dievai. Arčiausia pilies, kur kalvos nuo ežero nutolsta ir, palengva žemėdamos, į gūdžius miškus paneria, apsigyveno gerasis požemių valdovas Vėlinis. Pas jį į šią atkampią žemę galėjo ateiti vėlės, kurie numirdavo žemėje laimės neradę ar namų netekę. Vėlinis visus nelaiminguosius priglaidavo į savo požemių karalystę ir ten jais pasirūpindavo, kad nereikėtų jiems kaip vergetoms per naktis po pasaulį be vietos klajoti. Tai dėl to ir dabar šias vietas žmonės Velnyne tebevadina.

Tankiame ąžuolynė, per kurį, ko gera, tik labai ištroškę laukiniai žvėrys ar seni išminčiai takelius prie vandens tegalėdavę surasti, apsigyveno rūstusis Perkūnas. Jo garbei Lietavaro žmonės į salą didžiulį akmenį atplukdė ir ant kalno po ąžuolu atritino. Po to jie akmens viršuje duobelę aukoms aukoti iškalė ir pagrindinę šiame krašte šventyklą įrengė, kurią Perkūno vardu ir pavadino. Kuomet žyniai šią vietą pašventino ir ugnį užkūrė, vyresnioji Lietavaro duktė Kuna nusprendė šventykloje pasilikti ir padėti žyniams šventąją ugnį prižiūrėti.

„Ar neklysti, dukrelė, pasirinkusi tokį sprendimą?“ – dar švelniai paklausė ją tėvas po šventinimo apeigų grįždamas į pilį.

Tuo tarpu šiauriau ežero plytėjusiose giriuose tvyrojo ypatinga darna. Visi šių girių gyventojai, neišskiriant nė menkiausio gyvio, turėjo savo vietą ir buvo lygiateisiai jų gyventojai. Todėl šiose nuostabiose vietose ir apsigyveno jaunėlis Patrimpas, o valdovas visas tas girias šventomis paskelbė. Kiekvienai šeimai, kiekvienai giminei valdovas čia paskyrė po atskirą gojėlį, kuriuose žmonės židinius ugniai įkurti ir aukoms atnašauti įsirengė. Dėl tokios ramybės šias vietas pamėgo ir jaunėlė valdovo duktė Sirvėta. Šeimos gojelis jai net rūtų darželį atstodavo ir čia dienų dienas praleisdavo, bet niekada ji čia nesijautė viena, nes ir prie kitų aukurų nuolat buriavosi žmonės. Vieni čia ateidavo šeimos švenčių švęsti, kiti aukų atnašauti. Net uogautojai ir grybautojai, pirmą uogą nuskyne ar pirmą grybą suradę, ateidavo dievams padėkoti. O koks šurmulyš šurmulyš čia kildavo per didžiulias šventes, kai į jas susirinkdavo kone visi krašto žmonės. Ypač pagarsėjo iškilingumu Lygiadienių, seniau Lygumais vadinamų, šventės. Tai nuo to ir tos apylinkės net iki šių dienų Lygumais vadinamos.

Lietavarui apsigyvenus, suklestėjo šis at-

šiaurus kraštas, o apie tą didžiulį ežerą pradėjo daugiau žmonių kurtis. Jiems čia gyventi buvo labai patogī vieta, nes tais laikais miškai visur plytėjo ir tik vandeniu buvo galima susisiekti, o per šį ežerą dažnai praplaukdavo pirklių vilkstinės, nuo jūros iki jūros keliavusios. Tai buvo vienas saugiausių to meto prekybos kelių, todėl nuo pat ankstyvo pavasario iki vėlyvo rudens juo plaukte plaukė geležies ir druskos, ginklų ir gražiausių papuošalų prikrauti laivai. Atgal jie grįždavo pilni skaidraus gintaro ir brangiųjų kailių, kvapaus vaško ir medaus, ir kitokių lobų. Atsiradus daugiau žmonių, pro šalį keliavę keliavę pirkliai pradėjo dažniau šiame krašte apsigyventi, o visą tą šalį valdovo Lietavaro vardu ėmė vadinti. Tik žiemoms metu, kai upės užšaldavo ir pirklių vilkstinės sustodavo, gyvenimas tarsi aprimdavo. Tuomet tik patys stipriausi vyrai išdrįsdavo į sniego pilnus miškus išeiti ir per dienas, medžioklės ragą skardendami, klaidžioti. Vakaraus sušalę medžiokliai į pilį pas valdovą susiburdavo, kur visi židinių kūrendami jų laukdavo. Čia jie medžioklės laimikius dalindavosi ir alkį malšindavo, o po to iki išnaktų sakmes sekdamo, dainas dainuodavo. Bet vos tik atšildavo ir pirmosios gelelės žemę papuošdavo, o vandenimis pirklių vilkstinės pajudėdavo, vėl pasipildavo visi po girias žaliąsias ir lankas plačiąsias, nes ši tauta tik gamtoje matė savo gyvenimą.

Bet ilgainiui atsipyko Vėjų Motinai pernelyg artima žmonių kaimynystė, kurie pradėjo kurtis vis arčiau jos buveinės. Nors jie labai gerbė Vėjų Motiną ir ją garbino, bet šiai kuo toliau, tuo atgrasesnė darėsi jos ramybė sudrumstusių žmonių kaimynystė ir pernelyg didelis rūpinimasis ja.

„Nelengva be meilės, bet dar sunkiau, kai jos per daug,“ – tarė kartą ji ir, nors labai gera ir kantri buvo, ėmė vieną naktį ir nežinia kur išsikėlė.

Bet jos sūnūs nė nemanė taip lengvai savo gimtosios žemės palikti. Sudrebėjo subildėjo žemė po tuo kalnu, kai Vėjų Motina šį kraštą paliko, o lietaus debesys taip tankiai užklojo žemę, kad dienos nuo nakties negalima buvo atskirti. Akinančių žaibų šviesoje pamatė valdovas kaip pilies sienos susvyravo ir ši pradėjo grimzti į kalno gelmes. Suskaudo jam širdis, matant perniek nuėjusias visas jo pastangas ir, nelaukdamas paskutiniųsios, taip išliejo savo žmonėms širdies skausmą: „Laimingi tie, kurie ieško laimės, o ne tie, kurie ją turi... Taip jau lėmė dievai, kad mums vėl reikia keliauti naujų vietų sau ieškoti, bet mes laimingi, kad dar turime tokią galimybę. Skubėkite, nes ilgai svarstantys ne visada randa geriausią sprendimą! Dabar laikas brangesnis už bet kokius turtus – laikas niekada nelaukia!“

Paskutinius žodžius jau rėkte išrėkęs, pa-

liepė valdovas savo žmonėms nedelsiant mantą krauti ir daug patyrę gentainiai nebelaukė paskutiniosios. Susirinko, susikrovė, kiek kas galėjo panešti, ir vėl patraukė Lietavario vedami laisvų, dar neapgyventų žemių ieškoti.

Bet ne visi jam pakluso. Gražuolės dukrėlės nė už ką nenorėjo tėvo žodžio klausyti ir palikti savo pamiltų vietų. Norėjo visam gyvenimui jos čia pasilikti ir tik tuomet, kai giliai giliai po pilimi prasivėrė Vėlinio valdos, jos tik pasikėlė į patį aukščiausiąjį pilies bokštą. Bet čia Kunai, vyresniajai valdovo dukrai apmirė širdis. Pažvelgusi į toli, išvydo ji mėnulio šviesoje įsisiautėjusias ežero bangas, kurios jau kone siekė šventyklą. Atrodė, jau tuoj užlies šventąją ugnį.

„Kodėl aš ne ten?“ – nusmelkė Kunos širdį mintis ir puolė bėgti. Matydama vis aukščiau kylančias ežero bangų keteras, ji norėjo kuo greičiau pasiekti Perkūno kalną, idant išgelbėtų šventyklos ugnelę, idant prie jos rastų nusiramimą. Bet, kol mergelė nubėgo iki ežero kranto, didžiulio ežero vandens visiškai įsišėlė, o baltos bangų keteros prasigraužė pro ežerą supusius kalnus ir, tarsi iš nelaisvės ištrūkusios, išsiliejo į didelę upę. Nutekėjo nuvingiavo švento ežero vandenys pietų šalin, o paskutinė šniokščiančių vandenų ketera sugriebė ir mergelę Kuną, nusinešdama ją su savimi. Bet nenuskendo Kuna. Sidabrine žuvele pavirtusi, kartu su baltomis ežero vilnimis nuplaukė ji pas tėvelį Nemuną, o salos vietoje liko tik aukštas Perkūno kalnas rymoti.

Jaunėlė Sirvėta taip pat išsigando vykstančių baisybių ir puolė bėgti į savo mėgs-

tamą gojelį Lygumų šventgirėje, bet pamiršo mergelė, kad nevalia čia nakties metu eiti. Pamiršo ji, kad saulei nusileidus, kai žmonės namuose užsisklęsdavo, čia rinkdavosi klajūnės vėlės, šilinės, miškinės, upinės ir kitos paslaptingos dvasios. Jų garsūs riksmi ir klaikus juokas susimaišė susiliejo su smengančios į žemę pilies bilesiu, todėl mergelė iš baimės vis nesustojo bėgti. Jos kojos jau buvo visos kruvinos nuo žaizdų, plaukai išdraikyti vėjo, o troškulys graužė gomurį, bet mergelė, tik retsykiais sustodama pailsėti ir vis bėgo bėgo. Sukaupusi visas jėgas, ji šokinėjo nuo kelmo ant kelmo, brido per pelkes ir krūmus, ir veržėsi vis tolyn, nes grįžti jau nebeturėjo kur...

„O dievai!“ – suvaitojo mergelė, kai paskutinės jėgos ėmė sekti ir sustojusi jau norėjo pravirkti, bet tuo metu jau pradėjo aušti ir viskas nutilo nurimo.

Patekėjusi geroji Saulutė apžvelgė žemę ir pamatė suvargusią mergelę. Pagailo jai vargšelės ir ji taip plačiai nusišypsojo, kad sužaliavo sužydėjo visi laukai, kalnai ir kalneliai aplinkui. Sirvėta palengva apimė ėmė dairytis ir, atsigręžusi atgal pamatė didį stebuklą: visas kelias, kuriuo ji per naktį bėgo skubėjo, dabar gražuole upe buvo pavirtęs, o tose vietose, kur naktį pailsėti sustodavusi, ežerai ežerėliai išsiliejė raibuliavo. Bet ramybės mergelė ir čia nesurado – jai besistebint, vanduo pasiekė jos kojas ir ėmė kilti toje vietoje, kur ji stovėjo. Nespėjo Sirvėta nė atsitokėti kaip vanduo ją pasiekė, o išsiliejusio ežero bangos apsikabino ir nusinešė ją tolyn. Sidabrine žuvele pavirtusi, nuplaukė mer-

gelė Sirvėta į kitą pusę nei jos sesė. Ji nuplaukė ten, kur jau motulė Dauguva jos laukė...

Metai vijo metus ir ilgainiui visas šis kraštas tapo nebeatpažįstamu. Visų apleistas Velnynės kalnas medžiais apaugo. Tik seni žmonės dar ir šiandien tebeapasakoja, kad po tuo kalnu yra pilis prasmegusi. Kada ji ten stovėjusi ir kodėl prasmegusi – niekas nežino, bet kas netiki, kad ji ten buvusi, te nueina dvyliktą valandą nakties prie to kalno ir, priglaudę prie jo ausį, apačioje išgirs didelį triukšmą. Tuo tarpu nusekusio ežero slėnis išdžiuvo ir gražia pieva sužaliavo. Iš visų pusių kalnų supama ši vieta tapo tarsi didžiule užuovėja. Todėl į sužaliavusi slėnį pradėjo keltis aplinkinių kaimų gyventojai ir čia išaugo didelis miestas, kuris nuo kadaise nugrimzdusios Švintos pilies vardo, Švintėnų vardu buvo pradėtas vadinti. Vėliau daug kartų keitėsi šios žemės valdovai, ne kartą keitėsi ir miesto vardas, kol miestas įgavo dabartinį Švenčionių vardą. Tik Lietavaro dukrelių vardą laikas nepakeitė. Amžiams Kuna ir Sirvėta žmonių atmintyje išliko tokios pat kaip buvusios ir šiandien Švenčionių miesto herbe sidabrinėmis žuvelėmis, plaukiančiomis į skirtingas puses, tviska. Tuo tarpu Lietavaras nebegrižo į savo senąją pilį, kuri dabar jau nauju vardu – Lentvariu, buvo vadinama. Grimztančią Švintos pilį palikęs, jis su savo žmonėmis, apsistojo tose apylinkėse, kur dabar Utenos miestas šurmuliuoja ir, didžiulę pilį pastatydinęs, pradžia naujai Lietuvos valstybei davė.

Žuvų horoskopai

Dr. Eugenija ŠIMKŪNAITĖ

Sausis – lydeka

Sausis jau tikras žiemos mėnuo – lengvesnė ar sunkesnė bus žiema, šaltis jau bus nusistojęs, bus gilesnė ar seklesnė sniego danga, jau bus žiemos kelias. Dienos dar trumpos, žiemiškos, bet jau truputį pailgėjusios ir šiek tiek pašviesėjusios dėl sniego, tad jaukesnės, malonesnės negu gruodžio dienos.

Turi sausis nemažai savo švenčių. Oficialiai sausis prasideda Naujaisiais metais. Dabar bene žymiausia metų šventė, o labai neseniai – prieš puskapį – Naujieji metai buvo tik valdiška šventė, primenantį terminą užsimokėti visokius mokesčius, išsipirkti vekselius, daug kas mėgo vekselius rašyti sausio pirmai, o toji nedirbama, tam mokėti reikėdavo antrą – vis viena diena ilgiau.

Turi ir sausis (kaip, beje, ir kiti mėnesiai) savo žuvį – tai lydeka. Ir graži, ir stipri, ir gudri, o užvis labiau – plėšri. Kokia lydeka, tokie ir lydekiokai, t. y. gimę sausio mėnesį – dailūs, vikrūs, savanaudžiai, atvirų atviriausiai plėšikauja. Bet nei jiems ką padarysi, nei juos paveiksi, it lydekas. Bernai pas mergas eina, kelias išmaino. Mergos ne tik dėl naudos, bet ir dėl pašmaikštavimo dažnai viską verčia, visur veržiasi. Jauniame jiems dažniausiai nuolaidžiauama,

į peštynes nesiveliama, nors lydekiokai (o kartais ir lydekiotės) – pašėlę peštukai. Moka ir šmaikščiai apgauti, išjuokti. Dažnai tokiais net ir didžiuojamasi, o besivaržant su kitu jaunimu, jiems net ir pritariama, paremiama. Ne itin varžosi lydekiokai įsisukti ir į padorių šeimą, ją išardyti. Šiaip sau – tik dėl juoko. Šeimose lydžiai kitų nepaiso, net ir užauda-

mi turto nepraranda. Jei verta, moka ne tik kaimyną, bet ir brolių išduoti. Vaikų lydžiai nedaug turi, ne dėl to, kad būtų neveislūs – pasitvarkyti moka.

Vasaris – pūgžlys

Vasaris, vasaris, o tos vasaros dar ir už kalno nematyti, šaltukas taip pagrai-

bo, kad tik trink nosį ir žandus. Bet jau gerokai šviesiau, saulė aukštyn pakopinėjusi, matyt, įveiks piktąją žiemos raganą.

Kol ledas nepadengtas sniegu, saulės spinduliai pasiekia dugno augmeniją, vyksta organinių medžiagų sintezė, išskiriamas deguonis. Žuvims yra kuo kvėpuoti. Pro sniego dangą saulės spinduliai nebepatenka, ir augalai kvėpuoja išskirdami anglies dvideginį. Prasideda žuvų dusimas. Tada prie ekečių jų net tirštai susirenka. Sunkesniais metais pačios ant ledo iššoka, o jei iš vandens ir nešoka, jas beveik kašele gali semti. Žuvų trauką prie ekečių išnaudoja žvejai poledinei žūklei. Žuvų prigauja visokių, tačiau vasario žuvis ne bet kokia, o pats pūgžlys.

Šmirinėja pūgžlys pakrantėse, nendrynuose, nors nelabai ir turėtų saugotis – toks pasišiaušęs, dygliuotas, kad ir rajausia lydeka negriebtų. O pats pūgžlys

bet kokį masalą griebia, it būtų didžiulė žuvis. Žvejai ne itin džiaugiasi tokiu laimikiu, nors be pūgžlio gardžios žuviens neišvirs.

Sakoma, kad vasarį gimusieji turi pūgžlio būdą. Pūgžliokai, kaip ir pūgžliai, visada ir visur šeiminkais jaučiasi, visada pasiūšę, dygūs. Tiesa, patys kitų neužkabina, bet jei jau kas juos, taip ir žinok! Gal ne tiek jėga, kiek vikrumu, gudrumu, bet, žiūrėk, pomenkis pūgžliokas ima ir įveikia gerokai stambesnį.

Ir ne vien vikrumu, bet ir gudrumu pūgžliokai daug nuveikia: jei norės, pagirs, bet taip, kad labiau išjuoks. O kad jau kokį žodelį ar pramaną drėbtels – taip ir prilipo. Ir visokius sunkesnius bei nemalonių darbų pūgžliokai moka kitiems sukrauti, ir dar taip, kad šie tik džiaugiasi paprasę pagalbos...

Kad ir labai nemielas pūgžlys skusti, bet kokiam valgiui tinka, ir nemenkai. Panašiai ir menkokas pūgžliokas – nesi silpnesnis už kitus. Vyrai esti nagingi kalbiai ar staliai, jų dirbinių daug kas pageidauja. Dirba vieniems už linus ar grūdus, bet dažniau – už pinigų. Moterys moka dailiai austi, verpti, moka gražiai nudažyti. Tačiau kandaus liežuviu. Bet kokiuose suėjimuose visiems neduoda sناusti, nors įvairių apkalbų nedėžioja ir nenešioja, tik pasisaugok jas užkabindamas. Moka pūgžliokės ir gardžiai valgių pataisyti, pramano ir tokių, kurių kitos padaryti, išvirti nemoka. Pūgžliokės virėjos mėgsta daryti karčius gėrimus ir sočius, aštrius valgius. Parėdams ir audiniams pūgžliokės mėgsta ryškias spalvas, dažnai raudonas, sodriai violetines, rečiau – ryškiai geltonas.

Nors pūgžliokai ir visad pasiūšę, tačiau visą laiką visiems reikalingi. Tad jų ir nesikrato. O kai patiems pūgžliokams ko prireikia, tai geriau gražiuoju duok. Antraip, tiek prikibis, kad neatsikratysi.

Dedasi pūgžliokai nieko nepaisą, bet labai mėgsta gerą žodžių paminimi, pagiriami. Už gerą žodį visus dyglius tuoj suglausa, bus tikrai šilkiniai. Ir laimėsi iš pūgžlioko dvigubai trigubai. Pūgžliokai neprasti kaimynai, patys jokių kliaudžių nepradeda, žalos nepadaro, kol jų neužkliudai. Jei padarei kokią žalą pūgžliokui, skubėk susigerinti, atsisteisti. Kitaip dešimteriopai pridėsi. Labai mėgsta į svečius, kermošius ar kitokias pramogas kviečiami. Dažniausiai smulkaus sudėjimo, bet dailūs, nėra dideli stipruoliai, bet vikrūs. Didelių mokslų dažniausiai nepasiekia – per daug judrūs, bet esti prasilavinę. Nemažai ir gerai nusimano, dažnai to ir nepabrėždami, ir nesiekdami. Pūgžliokai mėgsta dėtis šei-

mų galvomis, bet esti taip, kaip moki su jais sutarti. Vaikų turi daug. Net ir ne itin pasiturintys, daug vaikų turėdami, moka visus gražiai sužiūrėti, amato pramokyti. Nors ir labai judrūs, nepasėdos, kažkokių blogybių nepridaro, jais nesiskundžiama.

Kovas – ešerys

Kovas – tikras pavasario mėnuo. Tvirtas, nes yra lygiadienio mėnuo. Didžiojo lygiadienio, kai diena pralenkia naktį – vien didžiųjų saulės švenčių. Kovo mėnesį grįžta ir paukščiai keliauninkai. Kiekvienas, pastebėjęs kokį grįžusį ar išgirdęs „gyvi gyvi“ besveikinančias pempes, pranešdavo tą žinią kitiems. Už šią gerą žinią būtinai būdavo kokių skanių kąsnių pamaloninamas. Ir, kokia diena bebūtų, kiekvieno paukščio grįžimas būdavo pažymimas geru valgiu šeimynai, net jei atsargos ir būdavo gerokai apsekusios.

Kovo mėnesį gimusius vadina ešeriokais. Kokie gi jie? Visokios mistikos – savo keliu. Juoba kad priklausys, kaip spėliosime ateitį: pagal medžius ar paukščius, žvėris ar žuvis – vis kitaip išeina.

Kiek kitaip tenka apibūdinti ešerį. Prakrautės nendrynuose ar šiaip žolių prižėlusiose vietose stovi rainasis it sustingęs. Nesislapsto nuo nieko, nes bijoti jam nedaug tetenka. Net lydeka nela-

bai skuba ešerį griebti – pašiauš dyglius, pelekus, ir badą pamirši. Net ir taip atsisotęs, kad šešėlis vandenin nekristų, nelabai griebis ešerį už žiaunų. O jeigu ir pagriebsi, įsidūręs paleisi. Patenka kartais ešeriai į bradinius bradaujančius, nevengia ešeris ir auką nutverti. Čia nieko nepadarysi – godus. Nelengvas pagauti, nelengvas skusti ešeris, bet skanus. Tad ir gaudome jį, badomės pirštus skusdami – lygiai gardus ar virtas, ar keptas, rūkytas ar troškintas, ir žuviens nepeiksi.

Ešeris plėšrus, gali ir moka kovoti, bet labiau mėgsta grobį patykoti. Tokie ir ešeriokai – jokio pelno nepraleis, bet pasiims to nerodydami. Išgali ir mėgsta skolinti, bet ir palūkanas nulupti moka. Nevienodi ešeriokai: yra ir šviesiaplaukių, yra ir juodbruvų, bet visi pasiūšę, dygliuoti. Yra ir augių, yra ir smulkaus sudėjimo. Pastarieji dar aršesni, kibesni – geriau su tokiais nesiginčyti ir neprasi-dėti. Nevengia ir apkalbų, paskalų suvedžioti, supinti, o kai sukiršina – šaiposi. Šeimoje ešeriokai ir ešeriokės visus po padu laiko. Tačiau iš šalies žiūrint, šeima atrodo darnų darniausia. Jei abu ešeriai sueina, namai esti pragarai, tačiau kiti to neregį. Veda ir teka vėlai, dažnai ir viengungiai lieka.

Parengė Jurgita Ulkienė

Kaip niekada šis Petro I testamentas tapo aktualus šiomis dienomis, kai Rusija užpuolė Ukrainą. Petro I laikais (buvęs Rusijos caras nuo 1682 m., ir pirmasis Rusijos imperatorius 1721–1725 m.) Maskvos valstybė ligi galo subrandino pasaulio užkariavimo idėją, įtikėjo pakeisianti romėnų didybę. Imperinė Maskvos sąmonė drastiškai atsiskleidžia politiniame testamente, kurį Petras I paliko savo palikuonims ir pasekėjams. Lenkijos istorijai skirtame, XIX a. viduryje Leonardo Chodzko suredaguotame veikle, paskelbusiame šį dokumentą, teigiama, jog Maskvos valdovo testamentas yra vienas svarbiausių Europos politikos aktų, mat vėlesni įvykiai jam suteikė pranašystės pobūdį.

Petro I testamentas:

Šventos ir nedalomos Trejybės vardu, mes, Petras I, <...> visiems mūsų palikuonims, sosto paveldėtojams ir rusų nacijos vyresnybei.

Didysis Dievas, iš kurio mūsų gyvybė ir valdžia, mus nuolatos apšviečiantis savo šviesa ir visokeriopai teikiantis dievišką paramą, man leidžia žiūrėti ir rusų tautą kaip pašauktą ateityje viešpatuoti Europoje. Šią mintį grindžiu tuo, kad didžioji dalis Europos tautų arba paseno, arba jas turi užkariauti nauja, jauna tauta, kai tik pastaroji pasieks savo jėgos ir išsivystymo aukščiausią lygį. Aš laikau būsimą Šiaurės invaziją į Vakarus ir į Rytus periodišku judėjimu, palaimintu Apvaizdos, kuri barbarų invazijos keliu prikėlė romėnų tautą. Šios poliarinių genčių migracijos – tai kaip Nilo srovė, kuri tam tikrais laikotarpiais savo sultimis trešė sulysusias Egipto žemes. Man atėjus, Rusija buvo upelis, aš ją palieku jau upę; mano palikuonys iš jos padarys didelę jūrą, kuri drėkins nualintą Europą, o jos bangos risis tolyn, nepaisydamos jokių užtvartų, kokias tik nusilpusios rankos gebės joms priešintis, jei tik mano palikuonys mokės valdyti srovę. Štai kodėl aš jiems palieku šiuos pamokymus, rekomenduodamas nuolat ir atidžiai skaityti:

I. Laikyti rusų tautą nuolatinio karo būklėje, neduoti kareiviui atsikvėpti, išleisti į atsargą tik jeigu reikia pataisyti valstybės finansinę padėtį, performuoti armiją, parinkti savalaikį momentą atakai. Taip elgtis, kad taika tamautų karui, o karas – taikai dėl Rusijos išplėtimo ir jos klestėjimo.

II. Visais įmanomais būdais kviesti išsilavinusių Europos tautų kapitonus karo metu ir mokslininkus taikos metu tam, kad rusų tauta pasinaudotų kitų šalių pasiekimais, savo laimėjimų jokių būdu neprarasdama.

III. Dalyvauti, mažiausiai progai pasitaikius, sprendžiant pačius įvairiausius Europos, o ypač Vokietijos reikalus. Pastaroji kaip arčiau esanti, mus labiau domina.

IV. Suskaldyti Lenkiją, nuolatos palaikant jos viduje pavydą ir nesantaiką; papirkti galinguosius auksu; įtakoti seimus, juos papirkinėti, kad pagaliau galėtume paveikti karaliaus rinkimus; jų metu iškelti savo šalininkų kandidatūras, pastaruosius globoti, įvesti maskvėnų pulkus ir juos laikyti, kol pasitaikys proga palikti visam laikui. Jei kaimyninės galybės priešinsis, jas tuoj pat nutildyti, suskaldant šalį, kol bus galima paimiti tai, kas bus duota.

V. Paimti visa, kas tik bus įmanoma, iš Švedijos, išprovokuoti ją mus pulti, kad turėtume pretekstą ją pajungti. Tam izoliuoti ją nuo Danijos, o Daniją nuo Švedijos ir rūpestingai puoselėti tarp šių šalių pavydą.

VI. Rusų kunigaikščiams nuolatos rinktis žmonas iš Vokietijos princesių, kad būtų išvystyti šeimyniniai ryšiai, suartinti interesai ir pajungta Vokietija mūsų reikalui, stiprinant tenai mūsų įtaką.

VII. Ypač siekti sąjungos su Anglija prekybos srityje, nes šiai galybei jūreivystėje mes labiausiai reikalingi, o ji gali naujingiausiai pasitarnauti mūsų vystymui. Keisti mūsų medieną ir kitą produkciją į josios auksą ir sukurti tarp jos prekeivių, jūreivių ir mūsų nuolatinius ryšius, palankius navigacijai bei prekybai su šia šalimi.

VIII. Nepaliaujamai plėsti savo valdas į šiaurę išilgai Baltijos ir į pietus išilgai Juodosios jūros.

IX. Prisiartinti, kiek įmanoma, prie Konstantinopolio ir Indijos. Tas, kuris ten karaliaus, bus pasaulio valdovas. Todėl reikia kurstyti nepabaigiamus karus tai Turkijoje, tai Persijoje; kurti laivų statyklas Juodojoje jūroje, pamažu užvaldyti šią jūrą, taip kaip ir Baltijos jūrą, nes tai – dvigubas tikslas, būtinas plano įgyvendinimui; paspartinti Persijos dekadansą; įsiskverbti ligi Persijos įlankos; atkurti, jei įmanoma, per Siriją, prekybą su Artimųjų Rytų šalimis ir pasiekti Indiją – pasaulio prekių sandėlį. Sykį ją pasiekus, galima bus apseiti be Anglijos aukso.

X. Siekti aljanso su Austrija ir rūpestingai jį išlaikyti; išoriškai remti jos būsimo viešpatavimo Vokietijoje idėjas ir slapta kurstyti prieš ją kunigaikščių pavydą. Skleisti per vienus ar per kitus pagalbos iš Rusijos idėją ir tam tikra prasme šią šalį globoti, o tai paruoš būsimą viešpatavimą joje.

XI. Sukurstyti Austrijos dvarą, išvyti turkus iš Europos ir neutralizuoti jos pavydą Konstantinopolio užkariavimo metu – ar sukeliant šios šalies karą su senosiomis Europos valstybėmis, ar atseikėjus porciją iš užkariavimų, kurią vėliau iš jos atimtume.

XII. Prisitraukti ir suburti apie save visus išsibarsčiusius graikus ir stačiatikius, pasklidusius po Vengriją, Turkiją, Lenkijos pietus, tapti jų centru ir atrama, iš anksto imti dominuoti pasaulyje, įkuriant kunigų ar tikėjimo autokratiją: jie bus mums tiek draugai, kiek kiekvienas jų turės priešų.

XIII. Švedija padalinta, Persija nukariauta, Lenkija pajungta, Turkija nugalėta, mūsų armijos sujungtos. Juodoji ir Baltijos jūros saugomos mūsų vasalų, reikia tuomet labai slapta pasiūlyti, pirmiau Versalio rūmuose, paskui Vienos dvare, pasidalinti pasaulio karalystę. Jei viena iš dviejų šalių sutinka (o tai neišvengiamo), aukštinant pastarosios ambicijas ir savimeilę, panaudoti ją tam, kad būtų sužlugdyta antroji, paskui savo ruožtu sužlugdyti tą, kuri išliks, įsivieliant su ja į nelygią kovą, nes Rusija jau valdys visus Rytus ir didžiąją Europos dalį.

XIV. Jeigu, nors tai neįmanoma, kiekviena šių šalių atsisakytų Rusijos pasiūlymų, reikėtų sugebėti sukelti tarp jų peštynes ir pasiekti, kad jos nualintų viena kitą. Tada, pasinaudoję lemiamu momentu, iš anksto paruošti Rusijos pulkai užpultų Vokietiją, tuo pat metu dvi didžiulės eskadrilės su azijiečių ordomis išplauktų, viena iš Azovo jūros, kita iš Archangelsko uosto, palaikomos karo laivynų iš Juodosios ir Baltijos jūrų. Sukdamos pro Viduržemio jūrą ir vandenyną, jos užplūstų Prancūziją iš vienos pusės tuo tarpu, kai Vokietija tai padarytų iš kitos; šiuos du kraštus užėmus, likusioji Europa būtų nesunkiai paverpta.

Taip gali ir turi būti užkariauta Europa!

Vertė Nijolė Kašėlionienė iš La Pologne historique, litteraire, monumentale et illustree. Redigee a la societe de litterature sous la direction de L.Chodzko – Paris, 1839-1845, p. 25-27.

